INSTITUTUL DE ŞTIINŢE ALE EDUCAŢIEI

INTERNETUL ŞI MEDIILE DE SOCIALIZARE VIRTUALE ÎN VIAŢA LICEENILOR

Bucureşti 2017

Colectivul de autori:

Irina Boeru, CS – Capitolul 3, participare la realizarea instrumentelor, pretestarea, culegerea și prelucrarea datelor

Ana-Maria Dalu, CS III – Capitolul 5, Subcapitolul 5.1, participare la realizarea instrumentelor, pretestarea, culegerea și prelucrarea datelor

Oana Iftode, CS – Capitolul 1, Capitolul 2, Capitolul 6, participare la realizarea instrumentelor, pretestarea, culegerea și prelucrarea datelor, tehnoredactare

Manuela Manu, CS – Capitolul 6, participare realizarea instrumentelor, pretestarea, culegerea și prelucrarea datelor

Sorin Mitulescu, CS I – Capitolul 4, participare la culegerea și prelucrarea datelor

Corina-Cristiana Neacșu-Dalu, CS III – Capitolul 5, Subcapitolul 5.2, participare la realizarea instrumentelor, pretestarea, culegerea și prelucrarea datelor

Ancuța Plăeșu, CS II – participare la realizarea instrumentelor, pretestarea, culegerea și prelucrarea datelor

Ioana Ștefănescu, CS – Capitolul 4, participare la culegerea și prelucrarea datelor

CUPRINS

1. Rezumat introductiv....5

2. Aspecte metodologice....6

3. Statistici comparative România – Uniunea Europeană....8

4. Politici publice în domeniul formării competelor digitale....15

4.1. Politici şi programe orientate către formarea şi dezvoltarea competenţelor adecvate progresului tehnologic pe plan mondial....15

4.2. Preocupări la nivelul Uniunii Europene în domeniul formării de competenţe TIC....19

4.3. Programe, preocupări, atitudini în sfera publică din România privind educaţia şi noile tehnologii....21

5. Determinism tehnologic şi construcţie socială în procesul educaţional....26

5.1. Perspective asupra utilizării noilor tehnologii ale informaţie şi comunicării în educaţie....26

5.1.1. Introducere....26

5.1.2. Accesul principalilor actori ai procesului educaţional la utilizarea noilor tehnologii ale informaţiei şi comunicaţiilor în cadrul unităţilor de învăţământ....28

5.1.3. Schimbările generaţionale şi noile tehnologii....31

5.1.4. Cum percep profesorii schimbările generaţionale produse de utilizarea Internetului şi a reţelelor sociale?....34

5.1.5. Instrumentele virtuale şi performanţa şcolară....37

5.1.6. Aspecte problematice în relaţia profesor-elev....40

5.1.7. Succesul în viaţă şi succesul şcolar....41

5.1.8. Concluzii....44

5.2. Noile tehnologii ale informaţiei şi comunicaţiilor, vector al formării tinerei generaţii....48

5.2.1. Internetul şi cultura tinerilor la nivel global....48

5.2.2. Rolul noilor tehnologii ale informaţiei şi comunicaţiilor în cadrul procesului educaţional din România....52

5.2.3. Atitudinile şi preferinţele digitale ale adolescenţilor români în pregătirea şcolară....57

5.2.4. Impedimente în calea reuşitei profesionale şi personale a tinerilor români....60

5.2.5. Concluzii şi recomandări....63

6. Riscurile asociate utilizării Internetului....67

6.1.Tipologizarea riscurilor virtuale....67

6.2. Modalităţi de gestionare a riscurilor....69

6.3. Ce e riscant şi ce e dăunător?....70

6.4. Situaţii online problematice din perspectiva tinerilor....71

6.4.1. Comunicare agresivă şi hărţuire....71

6.4.2. Situaţii sexuale online problematice....73

6.4.3. Interacţiunea cu persoane străine....75

6.4.4. Expunerea informaţiilor personale online....77

6.4.5. Utilizarea în exces şi dependenţa de Internet....77

6.4.6. Gestionarea situaţiilor online problematice....78

6.5. Concluzii....80

1. Rezumat introductiv

În prezent, importanţa şi locul esenţial pe care îl ocupă cultura digitală în viaţa adolescenţilor români sunt de necontestat. Statisticile privind accesul şi gradul de utilizare a mediului virtual şi a noilor tehnologii au înregistrat creşteri rapide, mai ales în rândul acestei categorii demografice. Avansul şi evoluţia în acest domeniu sunt de aşteptat să continue, nu doar în virtutea unei tendinţe puternice şi firești, dar şi ca urmare a strategiilor şi politicilor internaţionale pe care România şi le-a asumat.

Prin prezenţa aproape ubicuă, Internetul contribuie în bună măsură la procesele de socializare, interacţiune şi formare a identităţii adolescenţilor. Procesul educaţional în societatea actuală este, de asemenea, marcat de utilizarea noilor tehnologii ale informaţiei şi comunicării. Potenţialul adus de acestea reprezintă o permanentă provocare pentru educaţie, care trebuie să se adapteze din mers noilor realităţi.

Deşi omniprezent, fenomenul digital-virtual nu este pe deplin înţeles în termeni de consecinţe şi efecte, iar analizele cantitative pe baze mari de date aduc informaţii importante şi relevante în ceea ce priveşte amploarea şi complexitatea sa, dar eludează relaţiile de cauzalitate şi de decizie. Pentru a înţelege impactul acestui fenomen, dar şi comportamentele, motivaţiile şi raţionamentele care îl însoţesc, demersul de cercetare calitativă este fundamental.

Un astfel de demers este propus prin studiul de faţă în cadrul căruia s-au analizat practicile de utilizare a mediilor virtuale şi instrumentelor digitale de către liceeni, atât în viaţa personală cât şi în activitatea şcolară, şi s-au identificat opiniile şi atitudinile actorilor relevanţi (elevi şi profesori), precum şi efectele asociate.

Metodologia de cercetare a îmbinat analiza documentară asupra politicilor/măsurilor de dezvoltare a infrastructurii digitale şi a competenţelor TIC, analiza secundară a datelor statistice şi a datelor cantitative disponibile, precum şi cercetarea calitativă de teren, realizată în toate regiunile ţării, atât în mediul urban cât şi în mediul rural. Cercetarea de teren a utilizat interviul semi-structurat cu elevi şi profesori de liceu.

Prezentarea rezultatelor de cercetare debutează în Capitolul 1 cu o analiză secundară a indicatorilor statistici relevanţi privind accesul şi consumul de Internet, la nivel european şi în România, oferind astfel o perspectivă comparativă.

Capitolul *Politici publice în domeniul formării competelor digitale* prezintă şi analizează critic principalele direcţii de politică şi programe implementate atât în România, cât şi la nivel european şi mondial, din perspectiva informatizării sistemului de educaţie, cât şi a formării competenţelor digitale.

Capitolul 3 analizează determinismul tehnologic şi construcţia socială în procesul educaţional. Plecând de la faptul că evoluţia tehnologică actuală reprezintă un eveniment semnificativ din perspectivă sociologică, subcapitolul *Perspective asupra utilizării noilor tehnologii ale informaţiei şi comunicaţiilor în educaţie*, şi-a propus să investigheze modul în care cadrele didactice percep schimbările generaţionale produse de utilizarea Internetului şi a reţelelor sociale şi influenţa acestor instrumente asupra performanţelor şcolare ale elevilor, identificând totodată aspectele problematice în relaţia profesor-elev.

În subcapitolul *Noile tehologii ale informaţiei şi comunicării, vector al formării tinerei generaţii* s-a avut în vedere investigarea problematicii digitalizării, raportând-o la cultura tinerilor, la nivel global, pornind de la premisa că tehnologia este o construcţie socială, care ne obligă să facem distincţia între Internetul perceput ca o cultură şi Internetul perceput ca un artefact cultural. Au fost surprinse şi ilustrate cu date de teren particularităţile digitale ale procesului educaţional din România. De asemenea, au fost evidenţiate atât atitudinile şi preferinţele digitale ale adolescenţilor români în pregătirea şcolară, cât şi impedimentele care stau în calea reuşitei profesionale şi personale a acestora.

În ultimul capitol se analizează riscurile inerente accesului la mediul virtual. Pe măsură ce numărul utilizatorilor de Internet creşte mai ales în rândul tinerilor, iar vârsta debutului în mediul online scade, identificarea şi abordarea acestor riscuri devine un obiectiv important de cercetare, dar şi de politică publică.

2. Aspecte metodologice

Obiectivele principale ale cercetării au vizat **(1)** descrierea practicilor de folosire a Internetului şi a reţelelor de socializare şi analiza efectelor acestora în procesul educaţional, **(2)** evidenţierea atitudinilor elevilor şi a profesorilor faţă de folosirea Internetului şi a reţelelor de socializare de către adolescenţi, **(3)** descrierea comportamentelor şi practicilor de folosire a Internetului şi a reţelelor de socializare de către liceeni (durata şi frecvenţa de utilizarea a Internetului şi a reţelelor de socializare, dispozitive folosite, contextele accesării, activităţi, vârsta debutului, practici periculoase), precum şi identificarea efectelor asociate.

Populaţia investigată a fost reprezentată de elevii şi profesorii de liceu din cele şase regiuni de dezvoltare, atât din mediul rural, cât şi urban. Criteriile de selecţie a subiecţilor din eşantionul de elevi au fost (1) statutul de elev în învăţământul liceal sau echivalent (învăţământul profesional şi de ucenici) precum şi (2) statutul de utilizator de Internet („utilizatorul de Internet" a fost definit ca persoană care foloseşte Internetul, de acasă, de la şcoală/loc de muncă sau din alte spaţii, foloseşte Internetul în scopul divertismentului, informării sau comunicării cu alte persoane, fie că acestea sunt sau nu cunoscute). Mărimea eşationului a fost 30 de elevi de liceu (5x6 regiuni de dezvoltare), diversificat în funcţie de vârstă/an de studiu, sex, mediu de rezidenţă (oraş mare - peste 100000 de locuitori, oraş mic – sub 25000 de locuitori şi sat/comună) tipul de liceu/clasă (profil real; profil uman; profil informatic; profil tehnic/profesional; profil artistic şi profil sportiv). Ultimele două criterii de diversificare (mediu de rezidenţă, profilul liceului/clasei) s-au folosit şi pentru eşantionul de 18 profesori (3x6 regiuni de dezvoltare).

Metode de cercetare utilizate au inclus (1) analiză documentară asupra politicilor/măsurilor de dezvoltare a infrastructurii digitale şi a competenţelordigitale, (2) analiza documentară asupra unor studii şi rapoarte de cercetare/evaluare relevante, (3) analiza secundară a datelor statistice şi de cercetare, provenind din rapoarte oficiale şi alte studii relevante, (4) cercetare calitativă de teren prin metoda interviului aprofundat.

Pentru ***instrumentele de lucru*** au fost elaborarate ghiduri de interviu pentru elevi şi pentru profesori. Pretestarea, adaptarea şi validarea ghidurilor de interviu s-a realizat printr-un număr de 12 interviuri în Bucureşti cu cele două categorii de actori vizaţi. Ghidurile de interviu au fost semi-structurate pe dimensiuni urmărind operaţionalizarea conceptelor subsumate temei de cercetare.

3. Statistici comparative România – Uniunea Europeană

Irina Boeru

Față de nivelul mediu al Uniunii Europene, în România, rata de folosire zilnică a calculatorului este cu mult mai mică (38 față de 63 de procente în rândul populației generale), aceasta fiind cea mai mică rată înregistrată pentru unul dintre statele membre ale Uniunii (vezi Figura 1). Decalajul este însă mult mai mic în rândul populației tinere, cu vârste între 16 și 29 de ani (69% în România față de 79% nivel mediu în Uniunea Europeană), el dispărând atunci când indicatorul este calculat pentru grupa de vârstă 16-19 ani, corespunzătoare populației cuprinsă în învățământul liceal.

Figura 1: Procentul populației care folosește zilnic calculatorul în țări ale Uniunii Europene, 2015

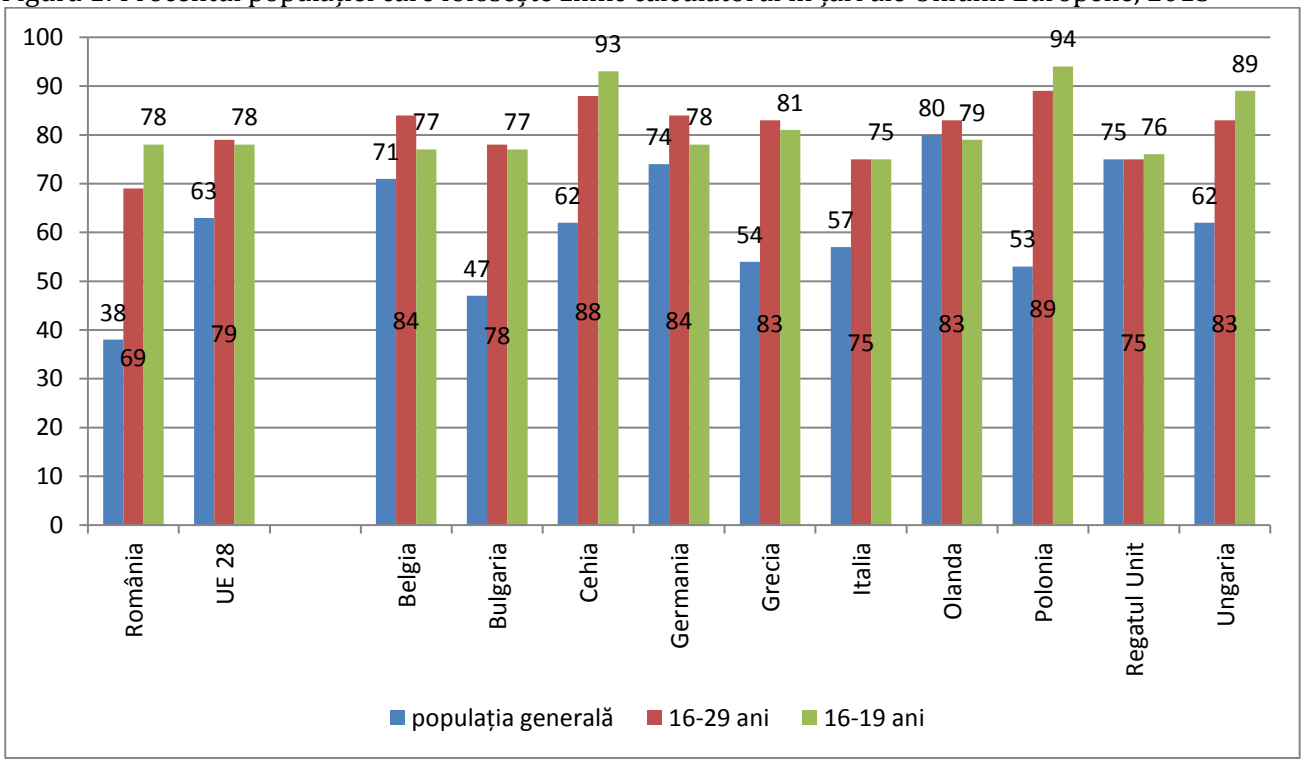

Sursa datelor: Eurostat, prelucrările autorilor

Datele arată că utilizarea zilnică a calculatorului de către adolescenții români are o tendință de creștere, ea mărindu-se succesiv de la o rată de 57 de procente în anul 2011 la cea de 78 de procente înregistrată pentru anul 2015 pentru grupa de vârstă 16-19 ani (date Eurostat).

De asemenea, pentru această grupă de vârstă, diferenţele de acces la un calculator între fetele şi băieţii din România nu par a fi substanţiale, datele Eurostat pentru anul 2015 înregistrând o rată de folosire zilnică a calculatorului de 77% în cazul băieţilor şi 79% în cazul fetelor (la nivel european, rata medie pentru băieţi este de 81 de procente, iar pentru fete de 75 de procente).

Decalaje se înregistrează însă între mediile de rezidenţă în ceea ce priveşte deţinerea unui calculator. Conform datelor INS pentru anul 2015, 72% dintre gospodăriile din mediul urban deţineau un calculator, pe când proporţia gospodăriilor din mediul rural dotate cu un calculator era de doar 48%[1].

Îngrijorătoare ar putea fi considerată rata tinerilor români care declară că nu au folosit niciodată un calculator, în anul 2015 aceasta fiind de 8% în rândul populaţiei cu vârste între 16 şi 24 de ani (INS, 2015).

În cazul majorităţii indicatorilor legaţi de folosirea calculatorului şi a Internetului, chiar dacă există un decalaj substanţial între România şi media Uniunii Europene, putem vorbi de o diminuare a acestuia odată cu scăderea vârstei categoriei de populaţie avută în vedere, acest fapt indicând o problemă care se diminuează şi referitor la care ne putem aştepta să se estompeze până la dispariţie odată cu trecerea timpului şi înlocuirea generaţiilor.

Nu la fel se poate spune şi în cazul evaluării competenţelor digitale ale tinerilor români. Indicatorul folosit la nivel european este numărul de activităţi pe care o persoană l-a făcut vreodată la calculator, dintr-un total de şase astfel de activităţi de bază cum ar fi copierea, mutarea sau arhivarea unui fişier, instalarea unui nou dispozitiv etc. Aşa cum reiese din Figura 2, în România doar 14 procente dintre tinerii de 16-19 ani declară că au făcut 5 sau 6 astfel de activităţi, pe când valoarea la nivel european este de 41 de procente. La cealaltă extremă, doar 5% dintre adolescenţii europeni nu au făcut niciuna dintre aceste activităţi, pe când în cazul celor români lucrul acesta este valabil pentru 25% dintre ei. Astfel, diferenţele mari existente între România şi Uniunea Europeană în rândul populaţiei generale sau al celor în vârstă de muncă se menţin ridicate şi pentru generaţia tânără.

[1] Valoarea ratei de deținere a unui calculator pe grupe de vârstă nu este disponibilă. Este de așteptat ca diferența între mediile de rezidență să se diminueze odată cu calcularea ratei pentru o grupă de vârstă mai mică.

Figura 2: Nivelul competenţelor digitale (numărul de activităţi realizate la calculator, dintr-un total de 6) în România şi Uniunea Europeană, 2014

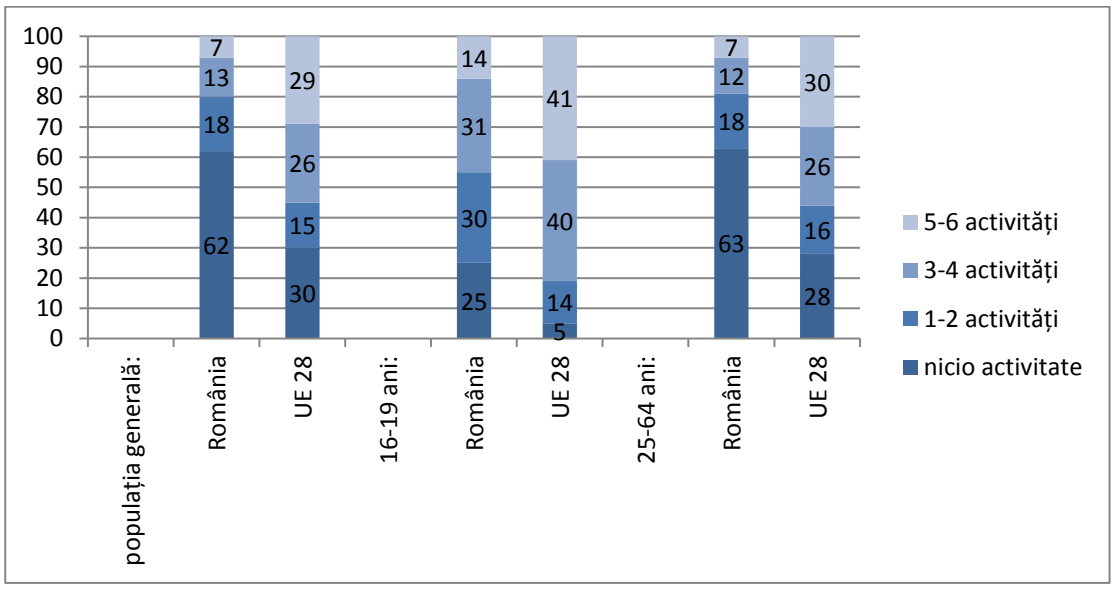

Sursa datelor: Eurostat, prelucrările autorilor

În ceea ce priveşte accesul la Internet şi folosirea acestuia, privită în context european, frecvenţa utilizării Internetului de către populaţia din România este una scăzută, datele Eurostat indicând pentru ţara noastră cel mai mic procent al celor care accesează zilnic Internetul. În România, doar 37% din populaţie foloseşte zilnic Internetul, pe când la nivelul Uniunii Europene acest lucru se întâmplă, în medie, pentru 67% din populaţie (vezi **Error! Reference source not found.**). Indicatorul reflectă de fapt realitatea unui acces scăzut la Internet al populaţiei din România.

La nivel mondial tendinţa generală este una de creştere a accesului la Internet, şi implicit şi a frecvenţei de utilizare a acestuia, cu cât vârsta populaţiei investigate este mai mică. Această tendinţă este una constantă şi la nivel european. Însă, chiar dacă valorile procentelor sunt mai mari decât în cazul populaţiei generale, diferenţele de acces la Internet faţă de celelalte ţări europene se păstrează în cazul României şi în rândul tinerilor în general şi al elevilor de liceu în particular. Dacă în medie, la nivelul Uniunii Europene, 91% dintre tinerii cu vârste între 16 şi 19 ani accesează zilnic Internetul, doar 78% dintre tinerii de aceeaşi vârstă din România fac acest lucru.

Figura 3: Procentul populaţiei care accesează zilnic Internetul în ţări ale Uniunii Europene, 2015

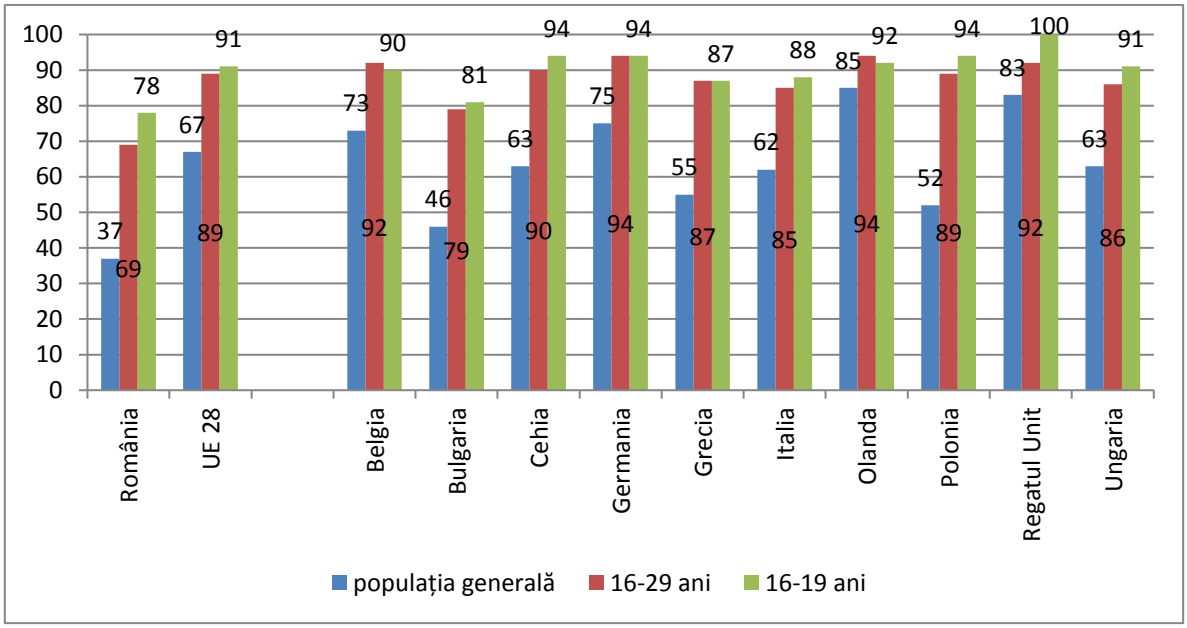

Sursa datelor: Eurostat, prelucrările autorilor

Diferenţe mai mici sunt între tinerii români şi ceilalţi tineri europeni care au acces la Internet în ceea ce priveşte activitatea pe care aceştia o au online, în special atunci când este vorba despre activităţi nespecializate, accesibile tuturor utilizatorilor şi a căror finalitate este comunicarea sau petrecerea timpului liber. Din graficul de mai jos (**Error! Reference source not found.**), se poate observa că dintre tinerii cu vârste între 16 şi 19 ani care au accesat Internetul în ultimele trei luni premergătoare anchetei Eurostat, în România şi la nivel european, procente asemănătoare au desfăşurat activităţi ca trimiterea şi primirea de e-mailuri, apeluri telefonice sau video, crearea de site-uri sau bloguri, participarea la jocuri online, cu alţi utilizatori, încărcarea unui conţinut personal pe un site web sau participarea la reţele sociale.

Cea mai răspândită activitate în rândul tinerilor de 16-19 ani pare a fi folosirea reţelelor de socializare ca Facebook şi Twitter, peste 9 din 10 tineri români (92%) declarând că au accesat o reţea de socializare în ultimele trei luni, procentul fiind apropiat de media europeană.

Diferenţe destul de mari sunt între tinerii români şi cei europeni în cazul unor activităţi care au ca scop obţinerea de informaţii – două treimi din tinerii europeni şi doar o treime din cei români caută pe Internet informaţii despre bunuri şi servicii, peste 70% dintre cei europeni şi doar puţin sub 40% dintre cei români declară că folosesc paginile de tip wiki pentru a căuta informaţii.

Figura 4: Activităţi desfăşurate pe Internet de tinerii cu vârste între 16 şi 19 ani, procent din totalul celor care au accesat Internetul în ultimele 3 luni, 2015

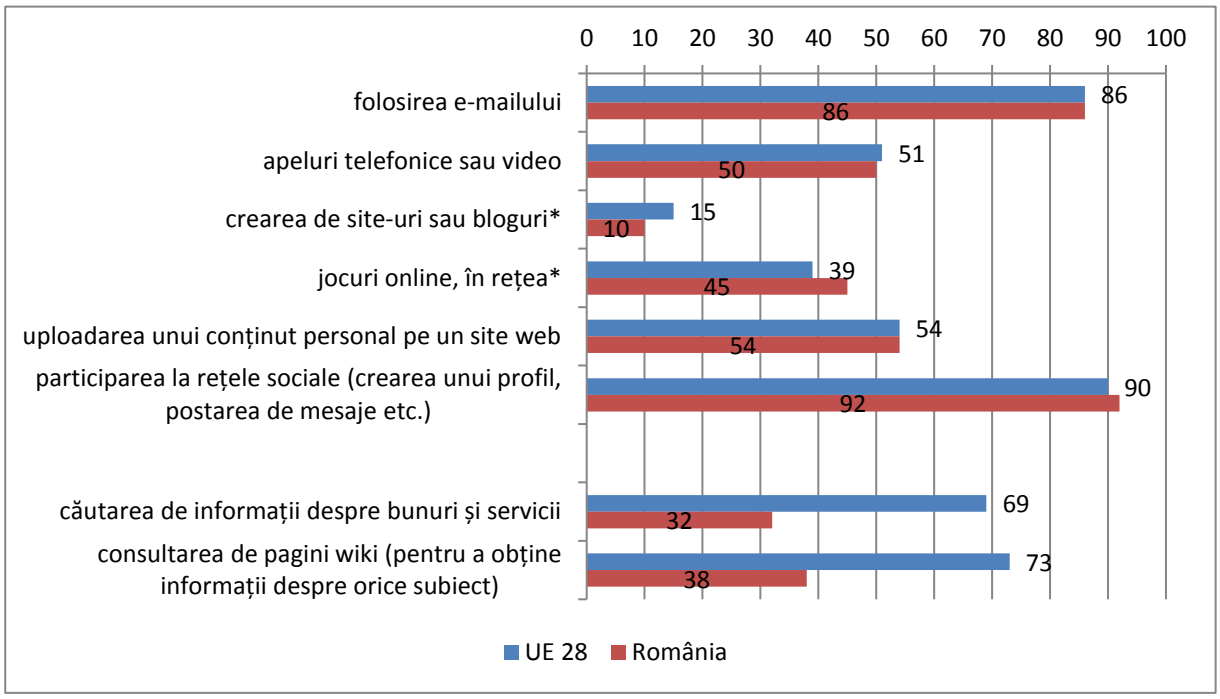

Sursa datelor: Eurostat, prelucrările autorilor
* date indisponibile pentru 2015, valori pentru 2014

O cercetare făcută în anul 2011 de Institutul Român pentru Evaluare şi Strategie indică natura informaţiilor de care tinerii români sunt interesaţi pe Internet. Dintre respondenţii cu vârste între 15 şi 25 de ani, o treime (33%) declară că sunt cel mai mult interesaţi de informaţii de divertisment, iar altă treime (32%) că interesul cel mai mare îl au pentru informaţiile sportive (vezi **Error! Reference source not found.**). Informaţii mai specializate ca cele utilitare sau legate de politică, sănătate sau artă şi cultură atrag atenţia unui număr mai mic de tineri.

Figura 5: Categorii de informaţii de interes pentru utilizatorii de Internet (%), 2011

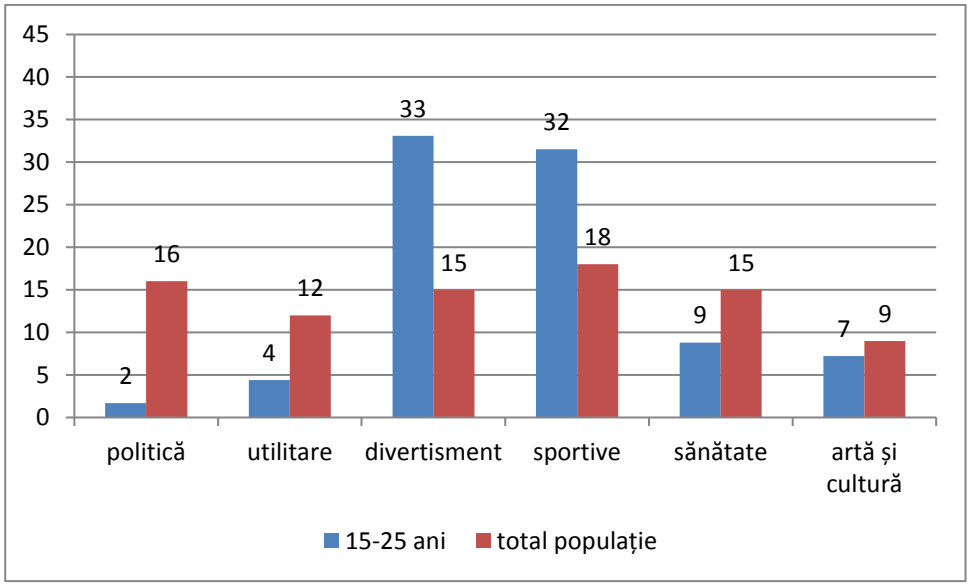

Răspunsuri la întrebarea „Dintre următoarele categorii de informaţii disponibile pe Internet, ce vă interesează cel mai mult?”
Sursa datelor: IRES (2011), prelucrările autorilor

Rezultatele unei cercetări realizate în anul 2014 pe tineri din România sugerează câteva dintre particularităţile consumului de Internet al acestora (Stoica, 2014, pp. 97-100). Aproximativ 93% dintre tinerii cu vârste între 15 şi 19 ani au acces la o conexiune de Internet, acasă, la şcoală sau în alte locuri. În mediul rural procentul celor conectaţi la Internet este uşor mai scăzut decât în mediul urban, însă diferenţele sunt mici şi se poate vorbi despre o tendinţă de generalizare a accesului la Internet pentru cei născuţi după 1990, faţă de generaţiile anterioare unde diferenţele sunt încă substanţiale.

Dintre tinerii cu vârste între 15 şi 19 ani care au acces la Internet, cea mai mare parte, aproximativ 45%, declară că petrec zilnic peste patru ore în mediul virtual (vezi **Error! Reference source not found.**). Puţin peste un sfert dintre ei sunt prezenţi online între două şi trei ore pe zi, restul de un sfert folosind Internetul sub două ore zilnic. Autorii studiului citat indică şi alternativa folosirii Internetului pentru cei care nu au acces la acesta, observând faptul că cei care nu beneficiază de o conexiune la Internet petrec în medie mai mult timp în faţa televizorului decât orice altă categorie de tineri.

Figura 6: Timp petrecut pe Internet în fiecare zi, procente din totalul tinerilor cu vârste între 15 şi 19 ani, 2014

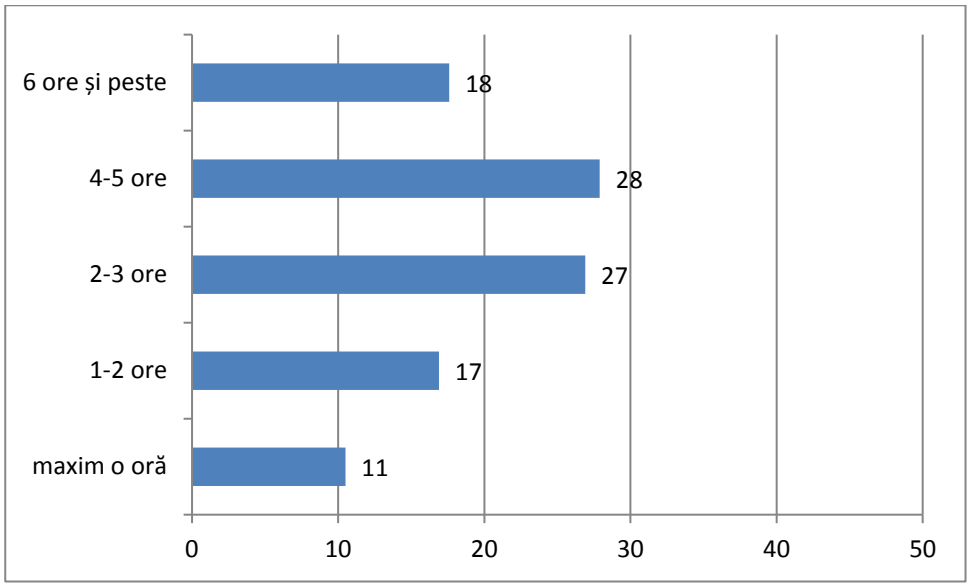

Sursa datelor: studiu FES & CURS (Stoica, 2014)

Referinţe bibliografice:

Eurostat – Bazele de date corespunzătoare temei *Youth >> Youth in the digital world*, disponibile la http://ec.europa.eu/eurostat/data/database, accesate martie 2017

INS (2015) – *În anul 2015, ponderea gospodăriilor care au calculator acasă a fost de 61,9%, iar a celor care au acces la reţeaua de Internet acasă a fost de 61%*, comunicat de presă nr. 295 / 27 noiembrie 2015, disponibil la: http://www.insse.ro/cms/files/statistici/comunicate/com_anuale/tic/a15/tic_r2015.pdf, accesat martie 2017

Institutul Român pentru Evaluare şi Strategie (IRES) (2011) – *Românii şi Internetul. Studiu privind utilizarea Internetului în România şi comportamentul internautic al românilor*, disponibil la http://www.ires.com.ro/articol/138/romanii--i-internetul---studiu-privind-utilizarea-internetului-in-romania-%C8%99i-comportamentul-internautic-al-romanilor, accesat martie 2017

Stoica, Cătălin Augustin (coord.), Sandu, Daniel, Umbreş, Radu (2014) – *Tinerii în România: griji, valori, aspiraţii şi stil de viaţă*, Bucureşti

4. Politici publice în domeniul formării competențelor digitale

Sorin Mitulescu, Ioana Ștefănescu

4.1. Politici și programe orientate către formarea și dezvoltarea competențelor adecvate progresului tehnologic pe plan mondial

Într-un raport din 2016 asupra dezvoltărilor mondiale în zona Tehnologiei Informației și Comunicării, Banca Mondială clasifică țările lumii în trei categorii din perspectiva competențelor digitale de care dispun populațiile lor:

1. Țările cu sisteme puternice de dezvoltare a competențelor digitale. Aceste țări sunt cel mai bine pregătite pentru a transmite competențele digitale, sunt capabile să gestioneze acele disfuncții apărute pe piața forței de muncă ca urmare a impactului celor mai noi tehnologii. Deși nici aceste țări nu sunt scutite de tensiuni privind satisfacerea nevoii de competențe digitale pe piața muncii, ele sunt mai capabile să asigure o pregătire adecvată în domeniul digital și al competențelor conexe.
2. Țările în tranziție (sunt menționate în Raport din această categorie Republica Cehă, Corea, Armenia, Ukraina) care au reușit să asigure competențele de bază dar au încă dificultăți cu asigurarea "competențelor de nivel mai ridicat".
3. Țările în curs de dezvoltare unde lipsesc competențele de bază atât cognitive și socio-emoționale cât și cele digitale.

Desigur că în funcție de categoria în care se găsesc statele, este de așteptat ca ele să aplice anumite măsuri pentru a încuraja formarea de competențe.

Unul dintre cele mai cunoscute programe (specific mai ales țărilor în curs de dezvoltare) urmărind stimularea contactului timpuriu al noilor generații cu tehnologia avansată este așa numitul ***One Laptop per Child*** (OLPC). În 2006 s-a semnat (în cadrul ediției din acel an a Forumului Economic Mondial) o convenție de parteneriat între asociația non-profit OLPC și UNDP – divizia ONU pentru dezvoltare, punându-se bazele unei politici de distribuire a echipamentelor către ministerele educației din diferite țări interesate. Condiția era ca ministerele să se angajeze să achiziționeze 1 milion de calculatoare pe care să le distribuie direct elevilor, fără intermediari pentru a minimiza costurile. Efectiv, un astfel de program s-a aplicat pentru prima dată în 2007 în Uruguai unde pe parcursul anilor s-au distribuit (cu asistența privată și guvernamentală) 2,4 milioane laptopuri (Banca Mondială, 2016). Evaluarea programului nu a fost întocmai favorabilă. Un grup de cercetători din Uruguai a conchis că folosirea laptopurilor nu a îmbunătățit nivelul alfabetizării, computerele fiind utilizate mai ales "recreațional" și numai 4,1% dintre deținătorii de PC-uri spunând că le-au folosit zilnic sau în cele mai

multe zile din an (2012). Dar principala concluzie a acestui grup de cercetare a fost că programul OLPC nu a avut impact asupra scorurilor înregistrate la testele de citire sau matematică (Melo, 2013). Iar Raportul Bancii Mondiale din 2016 a considerat şi el că *"Aplicarea OLPC nu a demonstrat cu claritate că au rezultate de învăţare pozitive. Este încă nevoie de evaluări mai atente în acest domeniu" (BM, 2016, p. 16)*.

Programul OLPC se mai aplică în ţări ca Peru, Ecuador, Columbia, Nigeria, China, India, Nagorno Karabah şi altele. Din Europa, doar Italia şi Grecia sunt menţionate, dar cu cifre modeste de 1500 respectiv 880 de laptopuri distribuite, deci mult sub nivelele prevăzute în 2006 prin convenţia amintită. Aceasta ne arată că aplicarea programului OLPC a fost specifică mai ales emisferei sudice (din America de Sud, Africa, Asia). În general, criticile privind Programul OLPC se referă la:

- costurile ridicate (mai ales pentru ţările care consumă banii pe aşa ceva fără însă a dispune de infrastructura şcolară minimală pusă la punct: săli clasă, biblioteci etc.);
- impactul ecologic;
- insuficienta acompaniere a unei pregătiri adecvate a profesorilor şi în general lipsa de suport adecvat a programului care este redus la aspectul tehnologic;
- calitatea necorespunszătoare a softurilor sau chiar a hardwear/ului folosit.

Un alt proiect important este dezvoltat de UNESCO - „***Standarde de competenţă pentru cadrele didactice în domeniul Tehnologiilor Informaţiei şi Comunicării***" (SCCD-TIC) (UNESCO, 2008) şi se adresează cadrelor didactice, oferind criterii de bază, funcţionale pentru întocmirea programelor şi ofertelor de formare a profesorilor, în procesul de învăţare şi dezvoltarea abilităţilor elevilor de utilizare a TIC. Practic, fiecare profesor trebuie să dezvolte competenţe şi abilităţi prin care să poată utiliza resursele şi oportunităţile de învăţare-dezvoltare oferite de TIC, pentru sine, pentru elevi şi pentru comunitatea ştiinţifică şcolară. Acest proiect stabileşte standardele de competenţă în domeniul formării cadrelor didactice, pentru utilizarea TIC, susţinând **Programul Educaţie pentru Toţi,** şi dezvoltarea capacităţii de învăţare digitală incluse în „***Planul de acţiune de la Geneva***", adoptat la Summitul Mondial privind Societatea Informaţională (2003), a cărui obiectiv general este acela de a construi societăţi incluzive bazate pe cunoaştere prin intermediu TIC.

Într-o primă fază, proiectul „***Standarde de competenţă pentru cadrele didactice în domeniul tehnologiilor în domeniul informaţiei şi comunicării***" (SCCD-TIC), întocmeşte şi implementează, respectiv, oferă cadrul necesar întocmirii, certificării şi aplicării/dezvoltării standardelor de competenţă ale cadrelor didactice în domeniul TIC, prin:

1. Politici;
2. Reforma în domeniul educaţiei, elaborarea unor criterii de competenţă, care stau la baza întocmirii unor seturi de competenţe pentru cadrele didactice;

3. Descrierea abilităţilor şi competenţelor specifice pe care trebuie să le dezvolte fiecare profesor/cadru didactic, după parcurgerea fiecărui modul de pregătire.

În cea de-a doua parte de implementare a proiectului SCCD-TIC, se va trece la certificarea conformităţii programelor de formare ale cadrelor didactice, cu standardele UNESCO.

Politicile dezvoltate de UNESCO prin programele şi proiectele sale destinate educaţiei de masă au ca obiective:

- reducerea nivelului de anomie şi prevenirea amplificării fenomenelor de deconstrucţie socială, prin construirea unei societăţi, larg incluzive, bazate pe cunoaştere, pe învăţare prin accesul la informaţia corectă, adevărată şi neperisabilă, cu ajutorul TIC;
- înţelegerea sistemică interconectată a diferitelor concepte teoretice, fenomene şi procese sociale, precum conceptul de învăţare auto-dirijată, procesul de profesionalizare sau conceptul de dezvoltare personală, sistem de valori, în scopul dezvoltării unui construct teoretic, unitar şi omogen;
- dezvoltarea de acţiuni practice, viabile, dinamice, fundamentate pe echilibrul dintre posibilităţi, resursele alocate, şi evoluţia în timp şi spaţiu, la nivel istoric, social şi economic a tehnologiilor şi evoluţiilor/schimbărilor globale de tip organizaţional.

Proiectul „***Standarde de competenţă pentru cadrele didactice în domeniul tehnologiilor în domeniul informaţiei şi comunicării***" (SCCD-TIC) subliniază relaţia dintre utilizarea TIC, reformele din domeniul educaţiei şi creşterea economică. Se propune corelarea politicilor educaţionale cu procesul de dezvoltare economică prin:

- creşterea nivelului de asimilare a cunoştinţelor şi folosire a noilor tehnologii şi modalităţilor de utilizare a acestora în rândul elevilor şi studenţilor, la scară largă, în organizaţii şi în procesul de producţie, respectiv învăţarea digitală, alfabetizarea digitală şi elaborarea unui curriculum diferenţiat pe categorii de vârstă, profesii, organizaţii, medii culturale, etc;
- creşterea nivelului de competenţe digitale, şi a nivelului de cunoaştere în domeniul TIC, în rândul elevilor şi studenţilor, a forţei de muncă în general pentru a susţine performanţa, integrarea, profesionalizarea şi dezvoltarea personală şi la nivel de comunitate;
- încurajarea dezvoltării inovării pe baza utilizării TIC, la nivelul copiilor şi tinerilor, astfel încât atât persoanele aflate în procesul de educare-formare, copiii şi tinerii, cât şi persoanele adulte aflate în procesul de profesionalizare, formare continuă/ocupare, să dobândească competenţe tot mai complexe, necesare dezvoltării sustenabile a mediului economic de afaceri, social, cultural, ecologic, îmbunătăţirii calităţii educaţiei şi a vieţii.

Un program complex de reformă a fost desfăşurat în Singapore unde din 1997 s-a urmărit înlocuirea accentului pe eficienţă (performanţă) cu unul pe competenţe orizontale: dacă primul model

(foarte tehnic) conducea la capacităţi ridicate de a trece testele internaţionale de matematici şi ştiinţe dar nu performa în zona gândirii critice şi a motivării profesorilor, noul model acordă mai multă autonomie şcolilor, încurajează lucrul pe proiecte şi evaluarea mai frecventă şi pe porţiuni mici. În cadrul acestui program, guvernul asigură şi o dotare TIC a şcolilor de calitate (Digital Dividends, 2016, p. 267).

Comparând preocupările de planificare curriculară referitoare la pregătirea TIC a elevilor din scolile secundare în ţări precum M Britanie, SUA, Canada, India şi Malaezia, doi cercetători iranieni (Kargiban, Kaffash, 2012) remarcă în primul rând locul important pe care TIC îl ocupă în curricula naţională din toate aceste ţări. Astfel, acolo unde filozofia curriculară este una de tip behaviorist (China, Malaezia) predarea, învăţarea, evaluarea TIC se face după scheme rigide (tradiţionale), în timp ce ţările axate pe o abordare de tip constructivist (în primul rând cele anglosaxone) urmăresc încurajarea elevilor să exploreze sursele de informaţie, să aleagă tehnologiile cele mai potrivite şi să îşi dezvolte competenţele de învăţare autonomă (autonomous learners). Părerea autorilor este că deşi constructivismul pare mai performant, opţiunea pentru abordarea conservatoare se poate justifica prin background-ul cultural al profesorilor şi al elevilor din ţările respective.

Deci problema care se pune, mai ales pentru ţările avansate, este cum s-ar putea extinde competenţele de bază digitale şi către formarea abilităţii elevilor de a căuta informaţie şi de a distinge între sursele de informare de calitate şi cele de slabă calitate aflate la îndemâna lor prin intermediul tehnologiilor digitale. Se constată că de fapt nu este vorba doar de competenţe digitale în sine ci de competenţe mai largi, adecvate cerinţelor noilor tehnologii. În acest sens, Raportul Băncii Mondiale menţionează că cea mai eficientă formare digitală se realizează în cadrul curricula non-TIC care folosesc competenţele digitale *doar ca unelte* pentru a transmite alte informaţii. Cu alte cuvinte formarea digitală cea mai eficientă se realizează *în afara* laboratoarelor de informatică. Din păcate această cerinţă se realizează cu greu în acele şcoli unde tocmai excelenţa laboratoarelor de informatică pare să fie pusă pe primul plan.[2] Dar bineînţeles că succesul unei asemenea strategii ar presupune o dotare extinsă la nivelul sălilor de clasă obişnuite şi competenţe avansate de TIC în rândul profesorilor de toate specialităţile.

De altfel, interesantă se dovedeşte experienţa unei ţări aflate de ani buni în fruntea ierarhiei competenţelor testate ale elevilor – ne referim la **Finlanda** – unde, în ciuda unei aparente situaţii prezente foarte bune, se propune o (nouă) reformă curriculară la nivelul preşcolar şi al învăţământului primar. Aceasta ar fi menită de a *"transforma şcolile în comunităţi de învăţare şi de a întări bucuria învăţării şi atmosfera de colaborare; totodată de a promova autonomia elevilor în privinţa organizării vieţii şcolare şi a studiului, punând accent (mai mare – n. mea) pe competenţe generale transferabile şi pe*

[2] Pentru România se poate ilustra cu pasaje din interviuri. A se vedea capitolele următoare.

activităţile intercurriculare. Se preconzează totodată ca evaluarea uzuală să includă evaluarea competenţelor" (Digital Dividends, 2016, p. 266). Cu alte cuvinte, responsabilii finlandezi îşi dau seama că succesul pe piaţa muncii şi în viaţa socială nu presupune doar strict competenţe digitale, de calcul sau ştiinţifice ci şi o motivaţie socială adecvată şi celelalte competenţe transversale.

După cum se vede, nici nu se poate gândi formarea exclusivă sau separată a competenţelor digitale în scopul de a face faţă provocării noilor tehnologii, ci asemenea competenţe trebuie integrate armonios cu altele complementare.

Ceea ce este mai nou în privinţa formării competenţelor digitale aşteptate la întâlnirea cu noile tehnologii este cerinţa de a asigura formarea competenţelor de bază de la vârstele cele mai fragede (0 – 3 ani). În acelaşi sens se mai are în vedere şi evitarea (pe cât posibil) a specializărilor prea înguste în rândul elevilor. Autorii Raportului Bancii Mondiale menţionează experienţa cu bune rezultate a unei ţări ca Polonia care s-a remarcat prin "amânarea specializării vocaţionale a elevilor" (Banca Mondială, 2016, p. 280) în sensul intrării mai târzii în şcolile vocaţionale.

4.2. Preocupări la nivelul Uniunii Europene în domeniul formării de competenţe TIC

Uniunea Europeană este preocupată de asigurarea bunei funcţionări a pieţei digitale şi totodată de a nu pierde cursa modernizării tehnologice la toate nivelurile. UE caută să sprijine revoluţia digitală (incluzând telefoane inteligente, creşterea vitezei internetului, extinderea aplicaţiilor mobile şi cercetarea aferentă acestor zone) în principal prin:

- Definirea normelor europene în domeniul telecomunicaţiilor;
- Apărarea drepturilor consumatorilor;
- Stabilirea de standarde tehnice.

La nivel european, integrarea TIC a însemnat „Planul de Acţiune e-Europa". Obiectivele fundamentale ale „Planului de Acţiune e-Europa":

- accesul la un Internet de calitate: ieftin, rapid, sigur;
- investirea de resurse financiare şi materiale în pregătirea oamenilor, alfabetizarea digitală îndiferent de vârstă, şi acumularea de cunoştinţe;
- încurajarea accesului şi utilizării Internetului.

Unul dintre primele documente oficiale în această direcţie este Recomandarea Parlamentului şi Consiliului Europei din 2006 privind competenţele cheie pentru învăţarea pe tot parcursul vieţii[3] în care se aprecia importanţa competenţei digitale ca una dintre cele opt competenţe cheie,esenţiale pentru persoanele din societatea bazată pe cunoaştere. Definiţia competenţei digitale în aces document este cuprinzătoare şi menţionează atât aplicaţiile informatice principale cât şi conexiunile cu alte domenii apropiate şi importante precum şi atitudinile de care ar trebui să fie însoţită.

Un alt document european important este *Agenda digitală europeană* din 2010. Acesta enumeră printre cele 7 obstacole care împiedică Europa să exploateze TIC la nivelul potenţialului de care dispune, nivelul scăzut de "alfabetizare digitală" şi lipsa competenţelor digitale în rândul populaţiei europene. Pe cale de consecinţă, în Agendă se propune:

- considerarea alfabetizării informatice şi dezvoltării competenţelor digitale ca prioritate pentru Fondul Social European, confirmându-se astfel selectivitatea socială negativă în materie de dezvoltare a competenţelor;
- dezvoltarea de noi instrumente pentru identificarea şi recunoaşterea competenţelor digitale;
- dezvoltarea începând cu 2011 a unui portal pentru educaţia consumatorului (sunt avuţi în vedre cu precădere profesorii şi alţi multiplicatori) în materie de noi tehnologii media (internet, comerţ electronic, protecţia datelor personale, alfabetizare medfiatică şi privitoare la reţelele sociale);
- se recomandă statelor member să asigure un loc principal e-learning-ului în politicile naţionale privirtoare la modernizarea educaţiei şi formării, inclusiv în reforma curriculară, în evaluarea rezultatelor învăţării şi perfecţionării profesionale a profesorilor şi formatorilor (p. 23);
- se stabileşte că până în 2015 toate şcolile primare şi secundare ar trebui să aibă conexiuni internet de viteză ridicată şi toţi elevii să fie pregătiţi pentru a folosi internetul într-o manieră sigură şi responsabilă;
- se recomandă includerera unor activităţi extra-curriculare cum ar fi vizitarea unor laboratoare de cercetare, companii, contacte cu cercetători (p. 24);

Raportul pe 2014 al New Media Consortium şi al Comisiei Europene (Johnson ş.a., 2014) a încercat să evidenţieze principalele tendinţe în orizontul a 5 ani în ce priveşte efectele schimbărilor tehnologice asupra educaţiei, ce probleme ridică acestea în faţa politicilor publice (europene sau naţionale) şi ce impact vor avea tehnologiile emergente asupra comunităţilor şcolare. În linii mari, Raportul consideră că principalele schimbări se vor înregistra în privinţa rolului jucat de profesori, pe de o parte şi al rolului jucat de marile platforme de media socială care deja au început să pătrundă în

[3] Vezi la http://ecalificat.ro/uploads/files/productsitems/0/RECOMANDARE_A_PARLAMENTULUI_EUROPEAN_SI_A_CONSILIULUI_EUROPEI_privind_competentele_cheie.pdf

clasele de şcoală, pe de altă parte. Raportul menţionează din această perspectivă o serie de provocări dar şi unele realizări la nivelul politicilor europene (în sens larg).

4.3. Programe, preocupări, atitudini în sfera publică din România privind educaţia şi noile tehnologii

Programul S.E.I. Parcurgând, la începutul anilor 2000 etapele aderării la Uninea Europeană, România s-a preocupat şi de pregătirea pentru atingerea (împreună cu viitorii săi parteneri europeni) orizontului "societăţii cunoaşterii", ceea ce presupunea utilizarea TIC ca reper al reformelor sistemului de educaţie. În consecinţă, încă din 2003 este adoptat de către Guvern *Proiectul privind implementarea sistemului alternativ de educaţie asistată de calculator prin dotarea unităţilor de învăţământ din România cu laboratoare informatizate* (HG 1108/2003). Acest proiect a condus la dezvoltarea programului guvernamental S.E.I. (Sistemul Educaţional Informatizat). Evaluarea implementării acestui program, realizată în 2008 (Noveanu, Potolea, 2008) se încheia cu următoarele concluzii principale:

-constatarea unei creşteri semnificative (faţă de 2004) a numărului de cadre didactice care au început să folosească TIC în procesul educaţional, facilitând structurarea unei culturi pedagogice favorabile informatizării;

-existenţa unor dificultăţi în asigurarea resurselor materiale la nivelul şcolilor.

Totuşi, din acest ultim punct de vedere, Raportul nu este foarte explicit. Deşi prezintă o statistică din care rezultă o apropiere a indicatorilor de dotare cu tehnică informatică a şcolilor din România faţă de cei din UE (11,5 calculatoare/100 de elevi de liceu faţă de 13 în UE) (p. 16), s-ar părea că acele cifre nu rezultă dintr-o situaţie pe întreaga ţară ci se referă numai la şcolile în care a fost aplicat programul (circa 3000 dintre cel aproape 20.000 de unităţi şcolare din România). Alţi autori (Neagu, 2013), folosind date statistice oficiale apreciază că numărul de 10,7 calculatoare ce reveneau la 100 de elevi în 2011 este încă insuficient, situând ţara noastră doar la nivelul celui de al doilea stagiu din patru, câte a stabilit prof M. Guran (Guran, 2003) referindu-se la evoluţia sistemelor informatic naţionale de educaţie.

Euro 200* în loc de *One Laptop per Child

Deşi s-a discutat despre o eventuală aderare la programul internaţional OLPC[4], în România se pare că s-a optat pentru o variantă originală, mai puţin angajantă pentru autorităţi şi cu efecte mai puţin

[4] Vezi semnalul tras (în 2006) de prof prof. dr. ing. Adrian Petrescu de la Universitatea Politehnica Bucuresti cu privire la necesitatea implementării în România a Programului OLPC şi observaţiile formulate de acesta. Printre altele se atrăgea atenţia că Laboratoarele de informatica sunt cel mai prost loc de a pune calculatoarele. Acestea trebuie sa fie in sălile de clasă. Argumentele profesorului erau menite să sprijine initiativa legislativă a deputatului Ioan Ghişe care depunea în acelaşi an proiectul de lege intitulat "Un laptop pentru fiecare elev şi pentru fiecare cadru didactic din România."

evidente, cea a *Programului Euro 200* [5] - programul naţional destinat achiziţionării de calculatoare de către elevii şi studenţii cu posibilităţi financiare reduse.

Site-ul MEN informează că Programul „Euro 200" se derulează începând cu anul 2004, obiectivele sale fiind stimularea achiziţionării de computere prin acordarea unor ajutoare financiare stabilite pe criterii sociale, respectiv crearea de competenţe în utilizarea mijloacelor TIC. Ajutorul financiar reprezintă echivalentul în lei a 200 de euro pentru un computer şi se acordă o singură dată în cadrul unei familii. În cei 12 ani de aplicare a programului „Euro 200" au beneficiat de sprijin pentru achiziţia de computere peste 290.000 de elevi şi studenţi. Neoptând pentru dotarea copiilor cu laptopuri pe care aceştia să le poată utiliza în şcoală, programul românesc nu a putut influenţa accesul elevilor la Internet în timpul orelor de curs.

eRomânia

Un program care s-a dorit deosebit de amploare, Programul *eRomania* al Ministerului Comunicării şi Societăţii Informatice din 2009 face foarte puţine referiri la necesitatea formării adecvate în privinţa competenţelor digitale. Referirile la domeniu e-Educaţie vizează doar informarea despre cadrul formal al sistemului de educaţie românesc (structură, legislaţie, proceduri, aplicaţii etc.) dar nu şi informatizarea propriu-zisă a domeniului (sectorului) educaţie.

Alţi paşi în informatizarea educaţiei

Programul "*Internet în şcoala ta. Conectarea la internet broadband a unităţilor şcolare din zona rurală şi mic urbană*", al Ministerului Educaţiei, prevedea conectarea a 2.446 de şcoli la Internet. Conform declaraţiilor oficiale, după conectarea acestor şcoli la internet, de program ar urma să beneficieze alte 7.000 de şcoli, în cadrul unui proiect sectorial derulat în perioada 2014-2020.

Programe de educaţie – alfabetizare digitală desfăşurate prin intermediul mediului privat

Digitaliada este un program de educaţie digitală ce încurajează folosirea la clasă a metodelor de lucru interactive şi a conţinutului digital educativ, pentru a creşte performanţele şcolare ale elevilor. Programul a început în anul 2016 cu un proiect-pilot şi se extinde în anul şcolar 2017-2018. Se desfăşoară cu sprijinul Ministerului Educaţiei Naţionale şi este derulat şi implementat de fundaţia Orange. Programul are două componente:

- la nivel naţional - platforma www.digitaliada.ro, care conţine materiale digitale educative validate de experţi în educaţie;

[5] Legea Nr. 269 din 16 iunie 2004 privind acordarea unui ajutor financiar în vederea stimulării achiziţionării de calculatoare

- la nivel rural - proiectul digitaliada în şcoli de la sate;

Proiectul-pilot s-a desfăşurat în anul şcolar 2016-2017 în 10 scoli gimnaziale din mediul rural.

Încă 20 de şcoli se alătură digitaliada în anul şcolar 2017-2018. Cele 30 de şcoli, alese prin concurs, sunt sprijinite să adopte metode digitale în predarea matematicii şi a tic-ului si au fost dotate cu un laborator digital (tablete, laptop-uri, videoproiectoare), un set de aplicaţii şi jocuri educative încărcate pe tablete, iar profesorii au beneficiat de sesiuni de formare, proiecte didactice şi suport tehnic pentru a utiliza resursele digitale la clasă. La acest program au luat parte 3.400 de elevi din 30 de şcoli din mediul rural. Aceste şcoli au fost dotate cu 826 tablete, 28 de videoproiectoare (şi ecrane de proiecţie), 31 de laptopuri şi o imprimantă multifuncţională. 82 de profesori din aceste şcoli au participat la sesiuni de formare şi au acces la aproximativ 124 de proiecte didactice care integrează module digitale, precum şi la aplicaţiile educative integrate pe tablete.

Programul ECDL

Acest program certifică competenţele digitale prin **permisul ECDL.** Permisul european de conducere a computerului (ECDL – European Computer Driving Licence) este cel mai cunoscut program de certificare a competenţelor digitale recunoscut la nivel internaţional în 150 de ţări şi numără până în prezent peste 15 milioane de persoane înregistrate în program. ECDL ROMANIA este Operatorul Naţional al licenţei ECDL în România, cu o reţea de peste 700 de centre de instruire şi testare acreditate pe întreg teritoriul ţării. ECDL România oferă formare şi certificare în domeniul competenţelor digitale. Permisul ECDL este valabil pe o perioadă nedeterminată, certifică competenţele digitale ale posesorului în conformitate cu programele analitice aferente fiecărui modul, aflate în vigoare la momentul susţinerii examinării.

Permis pentru viitor s-a derulat în perioada noiembrie 2012 - iunie 2013 şi a oferit posibilitatea copiilor defavorizaţi de la Fundaţia Joyo de a obţine certificarea recunoscută internaţional (ECDL Complet), a competenţelor de alfabetizare digitală.

În mai 2013, cu sprijinul Asociaţiei Europene pentru Progres şi Euroaptitudini Bucureşti, 10 copii din Sectorul 5 al capitalei, cu vârste între 8 şi 12 ani, au participat la programul ***Alfabetizare digitală pentru juniori*** organizat de ECDL ROMANIA. Aceştia au urmat cursurile programului ECDL EqualSkills dobândind abilităţi şi cunoştinţe elementare de utilizare a computerului, email-ului şi Internetului.

Programul ***Şcoli Inovative*** (Microsoft) ajută şcolile să treacă dincolo de limitele sălii de clasă şi de modelele tradiţionale de predare-învăţare. Aceste şcoli inovative demonstrează cum poate fi transformat procesul educaţional clasic într-unul interactiv, inspiraţional şi relevant pentru o lume a viitorului. Programul Şcoli Inovative este desfăsurat în cadrul Parteneriatelor pentru Educaţie dezvoltate în comunităţile educaţionale din toată lumea alături de profesori, elevi, directori şi

reprezentanţi guvernamentali, pentru a pregăti cu succes absolvenţii de liceu ai secolului XXI. Microsoft oferă asistenţă şi resurse care fac diferenţa pe termen lung în procesul de reformare a şcolii prin integrare tehnologică personalizată. Şcolile sunt selectate de o comisie internaţională de experţi în educaţie pe baza unei aplicaţii online, în care răspund unui set de întrebări ce vizează viziunea lor strategică privind metodele de invăţare şi dorinţa de a îndruma întreaga şcoala pe drumul schimbării şi inovării. Iniţiativa Şcoli Inovative are menirea de a ajuta directorii de şcoli să devină adevăraţi agenţi ai schimbării în cadrul comunităţii educaţionale în care funcţionează şcoala pe care o conduc, prin întâlniri directe şi online, cum sunt sesiunile intitulate Virtual Universities, în care experţi internaţionali educaţionali prezintă idei si resurse de conştientizare şi implementare a viziunii despre transformarea educaţională formală în şcoală.

Reiese din cele de mai sus că poziţia guvernului României este aceea de a lăsa iniţiativele de formare a competenţelor pentru societatea cunoaşterii să se dezvolte mai ales în afara curriculei oficiale. Rolul atribuit ECDL în formarea şi evaluarea competenţelor digitale pare să se înscrie pe aceeaşi direcţie.

În ce îi priveşte pe autorii Raportului Băncii Mondiale, aceştia apreciază că dezvoltarea de programe de formare a competenţelor TIC în afara curriculei oficiale ar fi specifică ţărilor cu sisteme educaţionale insuficient de mature.

În paralel cu progresele informatizării educaţiei, opinia publică din România manifestă şi tendinţa de acorda o atenţie mare aşa numitelor ”efecte secundare” ale folosirii timpurii a tehnologiilor digitale. Organizaţia Salvaţi Copiii a lansat mai multe semnale vizând necesitatea unui plus de vigilenţă faţă de riscurile digitalizarii şi ale internetului. De exemplu, **Sigur.info** îşi propune să sprijine şcolile în vederea abordării tematicii siguranţei online prin:

- facilitarea si oferirea suportului pentru autoevaluarea şcolilor în termeni de eSafety - siguranţa online; furnizarea unui plan de acţiune concret pentru a aduce practica şi politicile şcolare la un nivel superior, axat pe beneficiile copiilor şi profesorilor;

- încurajarea unui dialog deschis între cadrele didactice, elevii şi părinţii acestora pentru asumarea unor coduri de conduită care să includă folosirea Internetului şi a noilor tehnologii într-un mod responsabil şi constructiv în spaţiul şcolar.

La final, din perspectiva formării competenţelor digitale în şcoala românească, poate că nu ar fi lipsit de interes să ne aplecăm cu mai multă atenţie asupra observaţiilor pe care publicul le-a formulat cu privire la programa de ”Informatică şi TIC”, aflată pentru consultare pe site-ul ISE la începutul lunii februarie 2017. Au formulat observaţii un numar de 279 de persoane, marea lor majoritate profesori dar şi părinţi. În sinteză, aceste păreri se grupează pe următoarele direcţii principale: 1. mulţi apreciază ca fiind prea dificile şi complicate orele (şi implicit programlele) de TIC; 2. se fac referiri la dotarea

insuficientă în şcoli ca şi la lipsa de cadre calificate (mai ales în mediul rural); 3. se menţionează necesitatea ca şcoala să pună mai mult în valoare tehnologia de largă utilizare cum ar fi smarphon-urile sau tabletele.

Referinţe bibliografice:

Guran, M.,2003, Sistem de indicatori pentru evaluarea stării societăţii informaţionale, Retrievend from http://www.racai.ro/INFOSOC-Project/Guran_st_a03_new.pdf

Johnson, L., Adams Becker, S., ș.a., 2014. *Horizon Report Europe: 2014 Schools Edition*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, & Austin, Texas: The New Media Consortium

Melo, Gioia del, et al (August 1, 2013) " Exploring the Effects of the Plan Ceibal" at http://www.ccee.edu.uy/jacad/2013/file/MESAS/Economia%20de%20la%20educacion_plan%20ceibal/Profundizando%20en%20los%20efectos%20del%20Plan%20Ceibal.pdf

McCormack, Ade, 2010, *The e-Skills Manifesto,* European Schoolnet

Neagu, G., 2013. Information Society and Education System in Romania, Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala, Volume 5, Issue 2, December, pp: 17-39

Noveanu, E., Potolea D. (coord) 2008, Informatizarea sistemului de învăţământ: programul SEI. Raport de cercetare evaluativă-EVAL SEI 2008, București, Agata

UNESCO, 2008, Standarde de competenţă în domeniul TIC pentru cadrele didactice, UNESCO, versiunea în limba română Comisia Naţională a României pentru UNESCO

World Bank. 2016, *World Development Report 2016: Digital Dividends.* Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-0671-1. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO

Zohreh Abedi Kargiban, Hamid Reza Kaffash, 2012, ICT Curriculum in Secondary School: A Comparison of Information and Communication Technology in the Curriculum among England, America, Canada, China, India, and Malaysia, în INTERNATIONAL JOURNAL OF COMPUTER APPLICATION, ISSUE2, VOLUME 1 (FEBRUARY).

5. Determinism tehnologic și construcție socială în procesul educațional

5.1. Perspective asupra utilizării noilor tehnologii ale informației și comunicării în educație

Ana-Maria Dalu

5.1.1. Introducere

Procesul educațional în societatea postmodernă este marcat de utilizarea noilor tehnologii ale informației și comunicării. Era digitală influențează procesul educațional prin punerea la dispoziția principalilor actori (elevi, profesori), a unor variate instrumente de predare-învățare-evaluare, dar și de comunicare. Astfel, în societatea actuală, potențialul noilor tehnologii reprezintă o permanentă provocare pentru educație care trebuie să se adapteze din mers unor noi realități.

Utilizarea Internetului, a noilor tehnologii în scop educațional poate fi privită, atât din perspectiva *paradigmei funcționaliste*, conform căreia Internetul, noile tehnologii răspund anumitor nevoi ale utilizatorului, acesta fiind un subiect activ, împins de motivații, experiențe și intenții (Belisle et al., 1999, p. 337), din cea a *paradigmei informaționale*, care își găsește concretizarea în Internet, în "cultul informației", conform căruia informația este "nodul dur al unei reprezentări globale a realului", în "viziunea unei lumi conform căreia singura realitate ar fi informația" (Breton, 2000, p. 35, p. 48), dar și din *perspectivă constructivistă*, revendicată din teoriile lui J. Bruner și J. Dewey, construcția mentală a structurilor cognitive făcându-se în mod propriu, în funcție de modul în care cel care învață își selectează, organizează, analizează, combină, recombină, interpretează informațiile și experiențele și își construiește ipoteze, învățarea fiind un proces activ în care elevii construiesc noile idei pornind de la cunoașterea anterioară sau cea curentă; construcția cunoașterii este dată de modul de procesare a informațiilor pentru conturarea diferitelor soluții și, ulterior, alegerea soluției optime; structurile cognitive oferă organizare și semnificație experiențelor și permit individului să meargă dincolo de informația dată. Astfel, paradigma constructivistă a câștigat tot mai mult teren dupa anii '90, educația și școala tradițională fiind abordate tot mai critic, iar experiențele cognitive în învățământ fiind reconsiderate, instruirea facându-se individualizat, personalizat, punându-se accentul pe curriculumul centrat pe competențe, și nu în ultimul rând, cu luarea în considerare a aspectului social al învățării.

Instrumentele de învățare on-line reprezintă nu doar instrumente de lucru, ci și instrumente pentru crearea unui mod de gândire diferit. Procesul de predare-învățare-evaluare este necesar să fie focalizat asupra unor aspecte precum: acuratețea rezolvării unei probleme, puterea de concentrare,

rezistenţa la efort intelectual, creativitate, comparare şi gândirea imaginativă, lucrul în echipă, asumarea de responsabilităţi, asigurarea înlănţuirii logice a unor elemente realizate în paralel, toate acestea fiind necesare pentru realizarea unor aplicaţii mai complexe.

Tehnologia informaţiei trebuie integrată în procesul de proiectare a activităţilor didactice, de predare-învăţare-evaluare, pentru a facilita înţelegerea diferitelor tipuri de conexiuni. Diverse forme de învăţământ de tipul celui deschis, la distanţă, educaţia asistată de calculator, învăţarea mixtă (integrată) care îmbină metodele tradiţionale cu învăţarea on-line, iau amploare; conceptul de e-learning câştigă treptat teren, pe măsură ce practica şi cercetarea în domeniu furnizează noi experienţe şi repere pentru o construcţie teoretico-metodologică; apare astfel necesitatea înţelegerii transformărilor pe care le parcurge şcoala.

Instrumentele de învăţare virtuale reprezintă un răspuns social la nevoile actorilor implicaţi, la nevoia de diversificare a ofertelor instituţiilor de formare, pe multiple planuri: comunităţi virtuale de învăţare, conţinuturi vehiculate (suporturi, materiale didactice, dezvoltate pe suport electronic, programe modulare, conţinuturi adiacente, complementare, alternative), proceduri de evaluare (teste adaptive, teste standardizate automatizate cu feedback imediat), proceduri de management instituţional (gestionare elevi, înscrieri online, selecţie, certificare elevi pe baza portofoliilor de activitate), activităţi extraşcolare (resurse online, activităţi colaborative la distanţă, participarea în comunităţi online de practică sau în campusuri virtuale). Instrumentele de învăţare on-line au în vedere transpunerea şi adaptarea modelelor tradiţionale de învăţare în mediul on-line - conţinuturile educaţionale sunt reorganizate, distribuite on-line, grupele de lucru sunt coordonate de către profesor, fiind urmată o programă bine stabilită.

Consecinţele pedagogice ale utilizării instrumentelor de învăţare online ar putea fi sintetizate astfel: stimularea interesului faţă de nou, prin interactivitate, stimularea imaginaţiei, dezvoltarea unei gândiri logice, prin descompunerea unei probleme în etape organizate secvenţial, organizarea logică a raţionamentului, optimizarea randamentului predării, prin prezentarea unei varietăţi de exemple sau modele asociate unei secvenţe de învăţare. Faptul că noile tehnologii ale informaţiei şi comunicaţiilor au devenit o parte importantă a vieţii noastre de zi cu zi nu poate fi pus la îndoială. Elevii, încă de timpuriu, utilizează noile tehnologii, fie că vorbim de smartphone-uri, tablete, e-book sau laptop-uri, computere, cu o mare abilitate şi intuitivitate, ajungând adesea să scrie mult mai rapid cu ajutorul tastelor decât cu instrumentele tradiţionale de scris. Accesul pe scară largă al copiilor, încă de la vârste fragede, la echipamente digitale şi Internet contribuie la dezvoltarea unor practici sociale specifice de comunicare şi informare, diferite de cele ale generaţiilor anterioare. De asemenea, disponibilitatea informaţiei virtuale, în variate, interactive şi atractive forme, o face preferabilă. În acest context, educaţia trebuie să ţină pasul cu evoluţia tehnologică, utilizarea pe scară largă a noilor tehnologii în procesul educaţional devenind o necesitate.

Pentru utilizarea noilor tehnologii în educaţie este nevoie, pe de o parte, de existenţa, disponibilitatea, la nivelul şcolilor, a unor echipamente IT şi a diverselor soft-uri educaţionale, iar pe de altă parte, de o resursă umană instruită în acest sens, care să deţină competenţe IT, atât în utilizarea diverselor dispozitive (computer, laptop, videoproiector, table interactive etc.), cât şi în utilizarea unor soft-uri educaţionale, de selectare şi prezentare a informaţiilor, a conţinuturilor de calitate într-un format atractiv, intuitiv şi interactiv. Dotarea şcolilor cu echipamente IT conectate la Internet şi utilizarea tehnologiilor moderne conduc la schimbări importante în procesul de educaţie. Printre cele mai folosite tehnologii în educaţie, integrate în învăţământul tradiţional, dar şi în cel on-line, ca instrumente de sprijin pentru pregătirea, realizarea materialelor didactice, evaluarea (iniţială, formativă, sumativă), realizarea prezentărilor informative şi formative, planificarea timpului, a calendarului de activităţi, dezvoltarea de proiecte în colaborare, sunt: editoare de text, de imagine/video, tabelatoarele, blogurile, wiki-urile, bibliotecile on-line, dicţionarele, motoarele de căutare, platformele educaţionale, sistemele de bookmark colaborativ şi podcastingul.

5.1.2. Accesul principalilor actori ai procesului educaţional la utilizarea noilor tehnologii ale informaţiei şi comunicaţiilor în cadrul unităţilor de învăţământ

Beneficiind de finanţări naţionale şi externe, şcolile din România, în mare parte, au fost dotate cu echipamente digitale, conectate la Internet. Cercetarea calitativă realizată şi-a propus, printre altele, să identifice opiniile actorilor investigaţi (profesori, elevi) cu privire la dotarea unităţilor de învăţământ cu echipamente IT (săli dotate cu calculatoare conectate la Internet, videoproiector, table interactive - smartboard, săli multimedia etc.), accesul la acestea, precum şi la platforme şi softuri specifice care să susţină procesul educaţional. Rezultatele arată că, în general, unităţile de învăţământ în care a fost realizată cercetarea calitativă dispun de săli dotate cu calculatoare conectate la Internet (chiar dacă, uneori, serviciile de furnizare a Internetului încă mai prezintă întreruperi), deţin videoproiector şi chiar şi table smart. În mediul urban, în oraşele mari, unităţile de învăţământ investigate dispun adesea, nu doar de săli de informatică sau TIC, ci de adevărate săli multimedia.

"Da, avem săli dotate cu calculatoare conectate la Internet, sus la informatică; avem două săli de informatică şi jos avem o sală multimedia. Noi toţi aici vizionăm filme, folosim şi videoproiectorul şi calculatorul." (profesoară engleză, mediul rural, jud. Constanţa)

Însă, problema semnalată adesea de către profesori a fost aceea a lipsei/insuficienţei dotării fiecărei clase cu un computer/laptop conectat la Internet şi la un videoproiector, astfel încât, prin utilizarea unor metode combinate, tradiţionale şi virtuale, fiecare oră de curs să poată fi cât mai documentată, structurată dar şi atractivă.

„Nu, nu sunt suficiente aceste dotări! Uitaţi aici, vedeţi vreuna? Ar trebui să fie în fiecare clasă!... Am conceput un proiect, dar îmi trebuie finanţare! Vreau să dotez o sală de clasă aşa cum cred eu că ar trebui să fie pentru limbi străine!" (profesoară limbi străine, liceu teoretic, mediul urban, Bucureşti)

„Ştiu că în alte şcoli există posibilitatea ca fiecare clasă să aibă propriul calculator la catedră şi acolo este mai uşor să prezinţi copiilor imagini şi chiar date despre o personalitate istorică... însă noi nu avem aşa ceva... Dacă aş avea un calculator în clasă aş folosi metode virtuale; accesezi harta imediat, de exemplu, o hartă a Greciei antice în sec. V, iar eu, aici, pe suport de hârtie nu am această hartă, dar aş putea să o accesez pe Internet... mi-ar fi util." (profesoară istorie şi psihologie, liceu tehnologic, mediul rural, jud. Iaşi)

Dacă în privinţa sălilor/laboratoarelor de informatică sau TIC au fost luate unele măsuri, în sensul înfiinţării şi dotării acestora cu calculatoare conectate la Internet, la nivelul fiecărei şcoli, rămâne totuşi deficitară existenţa (mai ales în mediul rural) şi dotarea laboratoarelor şcolare (de fizică, chimie, biologie, istorie, geografie, limbi străine, română, muzică etc.) sau a unor săli multifuncţionale, cu echipamentele şi consumabilele necesare şi la nivelul tehnologic actual.

„Ştiu că, în liceele mari există şi cabinetul profesorului de istorie, unde poate face ora acolo, când este o oră mai specială; eu însă nu, nu am aşa ceva." (profesoară istorie, liceu tehnologic, mediul rural, jud. Iaşi)

„Nu există un cabinet de engleză sau de limbi strine; trebuie să merg din clasă în clasă." (profesoară engleză, liceu tehnologic, mediul rural, jud. Brăila)

În alte situaţii, datorită insuficienţei spaţiului, laboratoarele şcolare sunt utilizate ca săli de curs, acest fapt având implicaţii multiple la nivelul întregii unităţi de învăţământ.

"Noi folosim laboratoarele pe post de săli de clasă, din lipsa spaţiului." (profesor biologie, liceu teoretic, mediul urban, jud. Braşov)

Un alt aspect semnalat de respondenţi se referă la lipsa instructajului pentru utilizarea diferitelor echipamente IT (în special a celor mai complexe – smartboard, echipamente multimedia, care presupun o utilizare relativ frecventă pentru menţinerea deprinderilor de utilizare), ajungându-se la situaţii paradoxale în care, deşi există astfel de echipamente, totuşi, ele să nu poată fi utilizate.

"Chiar şi acele table smart nu se folosesc, ştiţi de ce nu se folosesc? Pentru că noi, da, noi le aducem, noi putem să dotăm totul dar, trebuie să pregătim întâi oamenii ... în învăţământ nu avem doar tineri, dar să ştiţi că nici tinerii, şi tinerii sunt destul de reticenţi ca să le folosească; dar noi nu avem doar tineri, avem domni şi doamne care au trecut de-o vârstă! Credeţi că este uşor? Gata, le-am adus tabla şi ei vor începe imediat să o folosească? Nu! Trebuie să fie oameni care să-i ajute, dar nu-i ajută nimeni! Da! Chiar foarte multe din colegele mele nici nu îndrăznesc să se ocupe măcar de un laptop, adică, în sensul să pună măcar un material pe laptop pentru că nu ştiu foarte bine să intre pe YouTube de exemplu! Oameni care trebuie

formaţi! Dacă nu-i formezi, dacă nu le formezi abilităţi, dacă nu faci cursuri gratuite şi nu-i pregăteşti, nu le vor folosi!" (profesoară limbi străine, liceu teoretic, mediul urban, Bucureşti)

Având în vedere evoluţia tehnologică actuală, în contextul globalizării, accesul la noile cuceriri tehnologice se face din ce în ce mai facil. Această situaţie prezintă însă şi un aspect mai puţin dezirabil, şi anume, acela al perimării rapide a unora dintre echipamente/tehnologii şi înlocuirea acestora înainte de uzura lor fizică. Totodată, apare şi necesitatea unei permanente actualizări a competenţelor personalului, de utilizare a noilor tehnologii.

"Niciunul dintre colegii noştri nu o să recunoască cu voce tare sau nu o să spună că aceste tehnologii nu sunt cele mai ... şi cele mai ...; însă, mulţi din colegii noştri au o oarecare reţinere în utilizarea acestora ..." (profesor TIC, liceu tehnologic, mediul urban, jud. Constanţa)

Personalul tehnic, care să asigure instruirea profesorilor, întreţinerea reţelelor, exploatarea şi, parţial, mentenanţa echipamentelor, suport în remedierea problemelor tehnice apărute în timpul desfăşurării orelor de curs prin utilizarea echipamentelor IT sau pe platformele educaţionale multimedia, ar putea constitui un ajutor real pentru folosirea efectivă a acestora de către profesori în procesul de educaţie, precum şi pentru utilizarea echipamentelor în siguranţă. Însă, constrângerile financiare existente la nivelul şcolilor (pentru asigurarea formării profesorilor în utilizarea echipamentelor IT, pentru angajarea personalului tehnic, suport), împiedică crearea unui sistem funcţional din punctul de vedere al utilizării depline a noilor tehnologii.

„...ministerul ... a trimis calculatoare, dar omul nu l-o trimis; că omul nu se va duce când salariu-i de mizerie; întrebaţi-l pe inginer ce salar are ... de portar ... şi dacă nu e el alfa şi omega nu merge nimic în şcoală." (profesor matematică-informatică, liceu pedagogic, mediul urban, Iaşi)

Astfel, unele dintre aspectele problematice identificate în cadrul prezentei cercetări calitative au fost constatate încă din 2008, în cadrul studiului *Informatizarea sistemului de învăţământ: Programul S.E.I. (*Noveanu, Potolea, coord., 2008). Prin Programul guvernamental SEI (Sistem Educaţional Informatizat), lansat în anul 2001, implementat la nivel naţional, s-a urmărit informatizarea sistemului de învăţământ, prin dotarea unităţilor şcolare cu echipamentele necesare, proiectarea unei game largi de softuri educaţionale şi constituirea premiselor unei reţele informatizate, ca suport al unui sistem de educaţie modern. Rezultatele evaluării acestui Program au arătat că, în ierarhia dificultăţilor întâmpinate în utilizarea noilor tehnologii, pe primul loc se situează "lipsa personalului calificat pentru întreţinerea reţelei"; de asemenea, printre dificultăţile semnalate se numără şi "instalarea softurilor", "accesul la Internet", "rularea programului/reţelei" şi "problemele tehnice întâmpinate în timpul desfăşurării lecţiilor".

Constatăm aşadar că, nevoia identificată încă din 2008 cu privire la prezenţa personalului suport care să faciliteze, la nivelul unităţilor de învăţământ, accesul la utilizarea echipamentelor IT, a softurilor

şi conţinuturilor educaţionale multimedia, se menţine şi în prezent, măsurile implementate nerăspunzând acestei realităţi.

Este important să menţionăm şi faptul că, în cadrul cercetării de teren, nu au fost identificate unităţi şcolare în care procesul educaţional să se desfăşoare exclusiv sau preponderent cu ajutorul calculatorului (instruire asistată de calculator), această metodă fiind condiţionată atât de asigurarea resurselor hardware (suportul tehnic) şi software (suportul informaţional), cât şi de un mediu organizat pentru implementarea sa.

5.1.3. Schimbările generaţionale şi noile tehnologii

Consideraţii teoretice

Plecând de la controversata temă a clasificării populaţiei conform teoriilor generaţionale care susţin faptul că mediul socio-istoric, experienţele comune împărtăşite modelează generaţiile în privinţa valorilor, ideilor şi comportamentelor, sau, altfel spus, persoanele dintr-un anumit grup de vârstă au tendinţa de a partaja un set distinct de valori, credinţe, atitudini şi comportamente, întrucât cresc şi se maturizează pe parcursul unei anumite perioade istorice, fie că avem în vedere teoria generaţiilor a lui Mannheim (Mannheim, 2013), sau teoria generaţională Strauss-Howe (Strauss, Howe, 1992) - popularizată amplu prin lucrările acestora din anii ’90, în cadrul cărora au identificat o secvenţă a celor patru arhetipuri generaţionale care sunt recurente de-a lungul istoriei americane - vom încerca să surprindem aplicaţiile actuale ale acestor teorii, prin identificarea modului în care accesul la tehnologie (echipamente digitale de tipul telefoanelor smart, tablete, laptopuri, computere etc.), nivelul competenţelor digitale şi practicile de utilizare a Internetului şi a reţelelor sociale, îşi pun amprenta în mod diferit asupra generaţiilor de elevi utilizatori, producând diverse tipuri de schimbări, aşa cum sunt acestea percepute de către principalii actori ai sistemului de educaţie.

În sens sociologic, termenul de generaţie, definit de Mannheim, desemnează *indivizii din cadrul unei populaţii care se confruntă cu aceleaşi evenimente semnificative într-o anumită perioadă de timp*. Astfel, conform teoriei lui Mannheim, persoanele care aparţin aceleiaşi generaţii, născute în acelaşi an, au formată o conştiinţă de generaţie care implică dezvoltarea unor mentalităţi colective, ca oglindă a unei imagini dominante asupra lumii, reflectând atitudini şi valori similare şi oferind o bază pentru o acţiune comună; aceste mentalităţi contribuie la dezvoltarea şi *continuarea unor practici* sociale, ceea ce înseamnă că, *valorile definitorii care au format un grup generaţional vor continua să influenţeze comportamentul indivizilor de-a lungul vieţii lor*; tinerii învaţă valorile de la părinţi şi comunitate, cu care împărtăşesc ideile esenţiale, însă, pentru ca membrii generaţiilor mai tinere să devină conştienţi de lumea din jurul lor, ei trebuie să aibă o experienţă diferită cu societatea, în acord cu ceea ce Mannheim a descris ca fiind o *transformare vizibilă şi evidentă a conştiinţei individului, o schimbare în contextul*

experienței, reglată la nivel mental și spritual. Mannheim explică că, pe măsură ce tinerii cresc, aceștia experimentează diverse situații, mai degrabă prin ei înșiși, prin experiențele personale, decât prin influența primită din partea părinților, fiind capabili să își adaptează sistemele de valori primite la realitățile cu care se confruntă în diverse contexte sociale, *care sunt, în mod necesar, diferite de cele ale altor generații*. Considerând evoluția tehnologică actuală ca reprezentând un eveniment semnificativ, putem aprecia că persoanele aparținând erei digitale reflectă valori și practici relativ similare în privința utilizării Internetului și a rețelelor sociale, diferite de cele ale generațiilor anterioare.

Chiar dacă ideea diferențelor generaționale este considerată ca fiind depășită de către unii autori datorită ritmului accelerat al schimbărilor socio-culturale care ar avea ca efect eliminarea granițelor dintre generații (Buckingham, 2006), ea este susținută de către alții, prin introducerea și definirea conceptelor de *emigranți digital* vs *nativi digital* (Prensky, 2001). Prensky îi consideră *nativi digital* pe cei expuși la tehnologie încă de la vârste fragede, pe cei care au crescut înconjurați de instrumentele erei digitale (computere, telefoane mobile etc.), susținând că mediul digital schimbă modul în care oamenii procesează informația; el îi compară pe aceștia cu *imigranții digital*, cei născuți înainte de utilizarea tehnologiilor digitale pe scară largă, cei care le-au adoptat, într-o anumită măsură, pe parcurs. Mai târziu, Prensky introduce un nou concept, acela de *înțelepciune digitală (*Prensky, 2009*)*, înțelegând prin *persoană înțeleaptă digital* acea persoană capabilă să evalueze critic tehnologia digitală, să facă alegeri etice și să ia decizii mai pragmatice, echivalentul *literaților digital* (Buckingham, 2008).

Deși în discursul public este vehiculată ideea conform căreia, tinerii care cresc în era digitală ar cunoaște intuitiv cum să folosească tehnologia digitală, totuși, expunerea la tehnologie nu poate fi echivalentă cu abilitatea de a o folosi, cu deținerea de competențe digitale. Și în acest domeniu apar o serie de inegalități în rândul tinerilor din cadrul aceleiași generații, datorate atât accesului la tehnologie, cât și diferențelor la nivelul competențelor digitale (autopercepute și reale) și practicilor sociale de participare în mediul on-line.

Înțelegerea diferitelor generații, a decalajelor inter și intra-generaționale, are numeroase aplicații în diverse domenii ale vieții, de la părinții care interacționează cu propriii copii, la profesorii care interacționează cu elevii, angajatorii care lucrează cu echipe formate din persoane de vârste diferite sau persoanele din vânzări care vizează clienți mai tineri sau mai în vârstă. Modul în care diversele constelații de generații (X – persoanele născute între anii 60' și 1980, Y – cei născuți în perioada 1981-2000, sau Z - cei născuți după anul 2000), ca profile colective, se poziționează în cadrul societății poate reprezenta un subiect extrem de interesant din perspectiva științelor comunicării, cu impact asupra unor domenii precum educație și cultură, ocupare și antreprenoriat.

Literatura de specialitate a schițat de-a lungul secolului 20 câteva caracteristici ale ultimelor generații. Astfel, Generația X este considerată generația care a căutat liberatatea individuală, toleranța

şi drepturile, este generaţia care s-a concentrat mai mult pe dezvoltare personală şi carieră decât pe întemeierea unei familii, interesată de statutul social şi material şi punând la îndoială orice formă de autoritate; este o generaţie marcată de scepticism, revoltă, dar şi o generaţie creatoare şi predispusă culturii tehnologice şi noilor media pe care le-a influenţat major; este prima generaţie care utilizează PC-ul şi care a experimentat primele jocuri video comerciale. Generaţia Y sau Generaţia Milenară este văzută ca fiind o generaţie hiperindividualistă şi egoistă, materialistă şi consumeristă, nonconformistă, comunicativă, deschisă către nou, flexibilă şi versatilă pe plan profesional. Accesul masiv la Internet este asociat cu o bună şi permanentă informare. Este o generaţie care are mai ales convingeri liberale şi libertariene, puţin conformistă în privinţa respectării tradiţiilor. Şi Barometrele de opinie publică – Tineret realizate în ultimii ani, ne-au arătat că tinerii acestei generaţii, din România, percep mediul social al propriei tranziţii mai degrabă ca fiind nefavorabil, marcat de obstacole greu de trecut prin forţele proprii, guvernat de reguli confuze, nefiind de natură să stimuleze participarea; apelul exagerat la instanţe de sprijin precum familie şi şcoală, fiind reversul acestei imagini subiective. Acest ajutor îi plasează pe tineri într-o postură de dependenţă materială faţă de familie care contravine aspiraţiilor lor de autonomie şi idealurilor lor de viaţă. Generaţia Z numită adesea generaţia ”nativilor digital” sau generaţia digitalizată, este caracterizată prin rapiditatea procesării informaţiilor, membrii ei fiind captaţi de interactivitate, dependenţi de conectivitate şi reţele sociale; este generaţia comunicării virtuale dar şi a însingurării, cu dificultăţi în relaţionare şi reflectare, care citeşte mult, însă nu cărţi în format fizic ci mai degrabă în format electronic, virtual; sunt orientaţi către eficienţă şi lucrează, dacă se poate, distrându-se; sunt dependenţi de tehnologie iar aşteptările de la profesorii lor sunt legate de adaptarea acestora la utilizarea noilor tehnologii în procesul de educaţie, colaborare şi inovaţie continuă.

Conform unui studiu generaţional realizat în 2015 (IRES, 2015), disonanţa generaţională este resimţită de către persoanele din Generaţia X, 63% dintre respondenţi fiind de părere că există un conflict între generaţii, opinie regăsită în special în rândul femeilor şi persoanelor cu studii superioare; aproape jumătate dintre persoanele aparţinând Generaţiei X se consideră mai bine pregătiţi decât tinerii din Generaţia Y, 73% cred că tinerii muncesc mai puţin faţă de cei din Generaţia X, iar 76% sunt de părere că aceştia sunt mai puţin responsabili; în schimb, 7 din 10 respondenţi din Generaţia X recunosc că cei din generaţiile mai tinere (Y şi Z) sunt mai informaţi; folosesc Internetul 74% dintre persoanele din Generaţia X spre deosebire de peste 90% dintre cei din generaţiile mai tinere.

Generaţiile care s-au adaptat cu uşurinţă evoluţiilor tehnologice din ultimii ani, Generaţia Y şi Generaţia Z, sunt cele mai deschise inovaţiilor şi noilor forme de socializare. În acest context, reprezentanţii Generaţiei Z par să rezoneze cu noile metode de învăţare on-line, dezvoltarea diverselor produse educaţionale, inclusiv a platformelor online, fiind atractivă pentru elevii erei digitale.

5.1.4. Cum percep profesorii schimbările generaţionale produse de utilizarea Internetului şi a reţelelor sociale?

În cadrul cercetării calitative ne-am propus să identificăm schimbările survenite de-a lungul timpului, de la o generaţie la alta de elevi, produse de utilizarea Internetului şi a reţelelor sociale, aşa cum sunt văzute de către cadrele didactice participante.

- ✓ *Schimbări în relaţionarea interpersonală*

Schimbările observate de către profesori, la elevii lor, se situează în special la nivel relaţional, majoritatea respondenţilor fiind de acord cu faptul că generaţiile actuale de elevi au un alt mod de comunicare şi relaţionare, preponderent prin intermediul reţelelor sociale, în detrimentul relaţionării directe, face-to-face. Deşi virtual comunică foarte mult, elevii actuali par să aibă un fel de ”incompetenţă” în comunicarea directă, chiar şi cu cei de vârsta lor, o apatie pentru contactele sociale reale, pentru interacţiunea nemediată, având ca efect diminuarea contactelor autentice, evitarea contactelor vizuale înregistrându-se chiar şi în cazul interacţiunilor directe.

„Am fost cu ei în excursie, şi, la un moment dat, toată lumea era cu telefoanele în faţă, nimeni nu vorbea cu nimeni… discutau pe telefon, dar nu se auzea nimic, niciun zumzet… căştile în urechi, alţii probabil că discutau pe telefon, dar, mă întreb oare ce discutau atâta timp cât erau lângă colegi?” (profesor, urban, Bucureşti, liceu teoretic)

„... ei nu ştiu să mai comunice între ei, că doar aţi văzut, dacă-i duci pe elevii ăştia la plimbare, de exemplu cu <Şcoala Altfel>, şi-i laşi într-un parc, toţi îşi scot telefoanele şi navighează.” (profesor, rural, Braşov, liceu teoretic)

Conform opiniilor exprimate, abilităţile de comunicare şi socializare reduse, incapacitatea de relaţionare interpersonală ar fi asociate cu introvertirea, timiditatea, inconfortul şi neliniştea adolescenţilor, manifestate în situaţii concrete de comunicare offline. Chiar şi atunci când primesc sarcini de lucru în echipă, interacţiunea interpersonală este limitată la o colaborare superficială, fără crearea unor legături care să o exceadă.

(n.a. Noi) *„după ce închideam cartea pe care o citeam, ieşeam afară să ne jucăm, voiam să socializăm, voiam să fim printre prieteni, cu ei, pe când acum, din ce am constatat uitându-mă peste tot, şi mai ales aici în liceu, interacţiunea este doar de suprafaţă, este o aparenţă. Lucrăm în echipă, dar nu există acel ceva, armonie... nu există, pentru că toţi ne apropiem, facem un nucleu acum pentru că trebuie; apoi, fiecare se împrăştie... parcă nici nu au fost împreună. Pentru mine este o constatare foarte tristă. Este un efect al mijloacelor... acest individualism care este peste tot, chiar dacă avem falsa impresie că interacţionăm…”* (profesor, urban, Călăraşi, liceu teoretic)

- ✓ *Schimbări atitudinal-comportamentale*

Îngrijorările unora dintre cadrele didactice sunt legate de modul în care elevii lor se raportează la şcoală în general; superficialitatea, nonşalanţa cu care elevii afirmă dezinteresul, nepăsarea pentru anumite materii şi comoditatea, orientarea către un efort minim sunt de natură să inducă temeri în rândul profesorilor, care nu văd cu ochi buni viitorul acestora. Prin comparaţie, generaţiile anterioare sunt apreciate ca fiind mai dornice de cunoaştere, mai interesate de şcoală, mai bine pregătite, dar şi mai timorate. Elevii actuali sunt văzuţi ca fiind mai dezinvolţi, mai relaxaţi în relaţiile cu adulţii, dând dovadă de o capacitate mare de învăţare când ceva îi preocupă; de asemenea, neliniştea permanentă, stressul şi chiar o anumită agresivitate ar fi asociate generaţiei actuale.

„Generaţiile trecute erau mult mai preocupate de studiu şi vorbesc de cel tradiţional, clasic, manualul, mai citeau alte cărţi, se documentau la bibliotecă. Ei imediat caută pe Internet toate informaţiile, tot. Sunt căutători, navigatori pe Internet fără să aibă cunoştinţă de ceea ce urmează să facă... Diferenţa dintre cei care au terminat acum ceva ani şi cei de astăzi... sunt mult mai dezinvolţi, învaţă repede, au acces… îi văd că au o anumtă uşurinţă în a se exprima, atitudinea este mult mai lejeră faţă de ceilalţi. Ceilalţi veneau de la acel studiu clasic care presupunea să stai singur în faţa cărţii, în faţa caietului şi să scrii, erau copii mai timoraţi, aşa, un pic." (profesor, urban, Călăraşi, liceu teoretic)

"Nu mai au răbdare. Ceea ce vor, vor acum... aş spune că sunt mai agresivi." (profesor, urban, Braşov, liceu teoretic)

Schimbările constatate ar fi semnificativ influenţate de utilizarea excesivă a echipamentelor IT şi de nevoia de a fi prezenţi permanent în mediul online. Diferenţele generaţionale, care pot îmbrăca uneori forma conflictului generaţional, sunt resimţite de către unii dintre profesori care recunosc faptul că, pentru a reuşi să comunice cu elevii lor, trebuie să depună eforturi consistente pentru a intra în lumea lor, să inoveze şi să-i stimuleze permanent, fiindu-le necesare chiar şi abilităţi actoriceşti.

- ✓ *Schimbări la nivel cognitiv-afectiv*

Dacă o parte dintre profesori menţionează valenţele pozitive ale elevilor actuali la nivel afectiv-cognitiv, subliniind deschiderea, curiozitatea, potenţialul de care dispun şi nivelul ridicat de informare al acestora comparativ cu generaţiile anterioare, există şi o categorie a profesorilor care vorbesc de o plafonare la nivel creativ-imaginativ, de o afectare a capacităţii de concentrare a atenţiei dar şi a limbajului, având ca efect sărăcirea vocabularului, limitarea acestuia la un minim de cuvinte comune, uzuale.

„Nu au încă informaţia explicită, dar au fond informaţional, o informaţie virtuală care se actualizează la ore şi de care poţi să te legi să transmiţi tu ce ai de transmis... e o deschidere către noi ţărmuri, noi orizonturi." (profesor, urban, Iaşi, liceu pedagogic)

„Dacă altădată se dezvolta imaginaţia, creativitatea, limbajul, vocabularul foarte bogat, astăzi această disponibilitate a tuturor (n.a. a dispărut)… *după părerea mea este covârşitor tot ce se întâmplă… vin informaţiile din toate părţile."* (profesor, urban, Călăraşi, liceu teoretic)

De asemenea, maturizare emoţională întârziată, amânarea asumării unor responsabilităţi, asociată cu o anume ”incompetenţă” socio-afectivă, în sensul de incapacitate de exprimare/manifestare a sentimentelor, ar caracteriza o parte a elevilor actuali.

„...efectul instrumentelor virtuale utilizate în exces: faptul că socializează mai puţin şi nu ştiu să-şi manifeste sentimentele sau să-şi exprime într-un mod plăcut ceea ce vor să facă sau să spună.” (profesor, urban, Bucureşti, liceu teoretic)

La egocentrismul, individualismul generaţiei actuale ar contribui întregul context social, orientat către un pragmatism exacerbat, mijloacele de comunicare în masă reprezentând un vector de promovare a valorilor specifice societăţii de consum/consumerismului, dar şi familia care adesea neglijează relaţiile de profunzime cu adolescenţii, acceptând tacit evadarea/retragerea acestora în lumea virtuală, în schimbul oferirii unei bunăstări materiale sporite, rolul părintelui reducându-se la furnizarea de bunuri pe care adolescenţii le solicită pentru a ţine pasul cu colegii de generaţie, mediul virtual potenţând aceste comportamente. Toate aceste consecinţe ar fi aşadar influenţate şi de bombardamentul informaţional care ar induce o presiune extrem de mare asupra elevilor din generaţia actuală, aceştia nefiind pregătiţi să facă faţă, să selecteze informaţia utilă, relevantă pentru ei, pentru pregătirea lor şcolară dar şi pentru viaţă.

- ✓ *Schimbări la nivelul limbajului*

Din multitudinea/constelaţia schimbărilor constatate de către profesori în plan cognitiv, poate că cele mai evidente, menţionate de marea majoritate a respondenţilor, se referă la limbaj; astfel, profesorii identifică schimbările la nivelul limbajului cu apariţia şi universalizarea unor limbaje convenţionale, specializate în comunicare interpersonală, influenţate de facilităţile oferite de echipamentele şi programele digitale, comunicarea adaptându-se în funcţie de evoluţia tehnologică a acestora; se constată existenţa unei tendinţe de globalizare a exprimării, în sensul diminuării barierelor de comunicare lingvistică şi semantică, prin utilizarea unui limbaj convergent către o înţelegere comună a termenilor folosiţi.

„Da, am observat şi eu că există o diferenţă, din ce în ce mai sensibilă, între modul în care se exprimă aceşti elevi în viaţa de zi cu zi, pe stradă, la film, la teatru, inclusiv pe reţelele de socializare şi felul în care dezvoltă o idee sau o argumentează, cu acelaşi tip de limbaj. Ei nu mai ţin cont de diferenţele dintre limbaje, cel uzual şi cel îngrijit.” (profesor, rural, Săcele, Braşov, liceu teoretic)

Referitor la limbajul utilizat de elevi pe reţelele sociale, acesta pare să influenţeze modul de exprimare al elevilor, limbajul devenind extrem de concis, focalizat pe eficienţa maximă a comunicării, vocabularul fiind limitat la un minim de cuvinte comune, uzuale. Argoul şi prescurtările specifice comunicării utilizate pe reţelele sociale sunt şi ele preluate parţial în activitatea şcolară, în luarea notiţelor şi în redactarea unor lucrări scrise, spre îngrijorarea cadrelor didactice care predau ştiinţe socio-umane şi care constată o alterare a limbajului utilizat în scris, acesta fiind redus de multe ori la

utilizarea unor enunţuri simpliste; suportă influenţa utilizării reţelelor sociale şi modul în care gândirea critică este reflectată cu ajutorul limbajului; dezvoltarea şi argumentarea ideilor se realizează cu acelaşi tip de limbaj minimalist, în detrimentul surprinderii nuanţelor şi a diferitelor faţete caracteristice ideilor complexe, pe care acest tip de limbaj nu le poate acoperi; pe de altă parte, cadrele didactice remarcă neintenţionalitatea în utilizarea acestui limbaj convenţional, adolescenţii înşişi fiind adesea surprinşi de nepotrivirea acestuia faţă de contextul şcolar în care este utilizat.

„...apar exprimări trunchiate, nepotrivite, evazive sau chiar ermetice, improprii, fără predicat, eliptice… foarte multe enunţuri eliptice; de aceea le vine şi foarte greu… în momentul în care li se spune să dea răspunsuri scurte e foarte bine, în momentul în care trebuie să scrie vreo cincizeci de cuvinte deja e prea greu" (profesor, urban, Bucureşti, liceu teoretic)

„...din păcate, limbajul pe care noi încercăm să-l oferim ca model prin intermediul literaturii, nu corespunde cu realitatea în care trăiesc... Dar ei nu doar că-l preiau (n.a. limbajul de pe reţelele de socializare)*, ei sunt alţii acolo. Acum cred că nici ei nu mai ştiu care sunt ei cu adevărat!"* (profesor, urban, Bucureşti, liceu tehnologic)

Schimbările apărute la nivelul limbajului utilizat de către elevi în spaţiul virtual sunt remarcate de către profesori, aceştia constatând nu doar utilizarea unor cuvinte urâte, nepotrivite în cadrul reţelelor sociale, ci şi faptul că elevii nu realizează diferitele tipuri de consecinţe pe care acest limbaj le-ar putea produce.

„Da, deci unii au impresia că, dacă folosesc anumite cuvinte sau mediul acela virtual, este altceva; nu sunt văzuți și nu sunt criticați; acolo este permis "Nu am făcut rău, doar am scris!"." (profesor, urban, Braşov, liceu teoretic)

5.1.5. Instrumentele virtuale şi performanţa şcolară

În general, opiniile cadrelor didactice intervievate în legătură cu influenţa utilizării instrumentelor virtuale de către liceeni asupra performanţelor *şcolare* sunt împărţite, unele dintre acestea subliniind mai ales avantajele acestor noi tehnologii, în timp ce altele accentuează dezavantajele şi limitele. Există însă şi o categorie a profesorilor care nuanţează acest aspect, având o perspectivă ambivalentă, analizând efectele în funcţie de determinarea şi interesele elevilor, identificând pentru o anumită categorie de elevi oportunităţi, deschideri de orizonturi, iar pentru alţii, dimpotrivă, utilizarea acestor instrumente fără niciun obiectiv precis este văzută ca o pierdere de timp, o plafonare, întrucât nu este asociată nici cu pregătirea şcolară, nici cu pregătirea pentru viaţă.

„Unii chiar mi-au spus că au stat mult pe anumite site-uri şi au discutat în engleză şi chiar s-au observat îmbunătăţiri în folosirea limbii, dar la alţii, din contră, s-a observat o scădere a nivelului de achiziţii şi rezultate şcolare mai slabe ... Pentru unii a fost benefic şi au reuşit să-şi deschidă orizontul, alţii

s-au plafonat şi apoi au regresat. De exemplu, sunt unii copii care se joacă foarte mult pe Internet şi atunci şi-au pierdut timpul, s-au plafonat." (profesor, urban, Braşov, liceu teoretic)

„Dacă elevul ştie să se folosească de aceste instrumente şi să-şi caute informaţii, ... fără să exagereze, fără să se piardă, atunci el poate face performanţă, pentru că, pe Internet găseşte informaţii proaspete, actualizate. Dar, trebuie să ştie să aleagă între a folosi instrumentele virtuale pentru a cunoaşte şi a se informa şi respectiv, a pierde timpul cu tot felul de nimicuri." (profesor, rural, Săcele, Braşov, liceu teoretic)

În sfera schimbărilor pozitive produse de utilizarea noilor tehnologii în educaţie se situează şi accesul facil şi rapid la informaţie, elevii având posibilitatea ca, sub îndrumare adecvată, să acceseze informaţie de calitate, cu efecte benefice asupra performanţelor şcolare. Rolul şcolii şi al familiei ar fi acela de formare a deprinderilor de analiză critică a informaţiei şi de selectare şi verificare a surselor, astfel încât elevii să devină capabili să identifice şi să utilizeze corect informaţia.

„... fiindcă se poate accesa mai multă informaţie, copilul îşi poate dezvolta capacitatea de înţelegere, dar numai îndrumat de cineva! Şi acela ar fi profesorul! Dar degeaba ai informaţie multă dacă nu este cineva care să ţi-o explice, să te îndrume, fiindcă altfel bâjbâi! De aceea şi evaluarea este importantă pentru că profesorul dacă nu-ţi spune "da, ceea ce ştii este bine!", copilul nu are de unde să ştie dacă într-adevăr a ajuns la performanţele dorite!" (profesor, urban, Bucureşti, liceu tehnologic)

Accesul facil la informaţie constituie o premisă pozitivă pentru pregătirea generaţiilor actuale, majoritatea profesorilor fiind de acord că Internetul poate deschide noi orizonturi, în situaţia unei utilizări cu discernământ. Prin facilităţile pe care Internetul le oferă, acesta constituie un instrument util în pregătirea scolară atât a elevilor cât şi a profesorilor, unele dintre cadrele didactice încurajând elevii în folosirea responsabilă.

„... accesul inclusiv la biblioteci virtuale, pe lângă tot ceea ce-ţi oferă Internetul, le-a stârnit o capacitate de selecţie ... i-a învăţat să selecteze mult mai repede şi mai bine, (n.a. le-a influenţat) *rapiditatea gândirii şi bine-nţeles şi o anumită dexteritate, deci o îndemânare; apoi, există accesul la alte şcoli ... deci văd cam ce există în alte şcoli, în alte culturi; faptul că poţi să intri pe platforma unei universităţi, facultăţi, asta înseamnă că tu poţi să intri în dialog cu copii din alte ţări care au alt sistem de învăţământ ... intră în contact unii cu alţii şi văd cum se pregătesc ceilalţi"* (profesor, urban, Bucureşti, liceu teoretic)

Profesorii înşişi sunt de acord că nu numai elevii trebuie încurajaţi în utilizarea noilor tehnologii, ci şi cadrele didactice, care, pentru a face faţă noilor provocări şi pentru a avea o comunicare efectivă cu elevii lor, trebuie să-şi îmbunătăţească permanent pregătirea profesională, inclusiv în sfera competenţelor digitale.

„Profesorul trebuie să le spună:" Tehnologiile sunt bune, nu vă mai feriţi de ele, nu vă ascundeţi sub masca..." "Ei, mă-nvaţă calculatorul matematică?!" Nu te învaţă calculatorul matematică, dar, o secvenţă

în două săptămâni pe calculator, care face apel la memoria vizuală a individului, nu poți s-o folosești? Un grafic, o statistică … E mult mai relevant decât tabla. Tabla suportă multe prostii, dar calculatorul te corectează imediat. De asta nu place profesorilor, că te corectează imediat! Avem nevoie și noi de educație!" (profesor, urban, Iași, liceu pedagogic)

O bună parte dintre respondenți apreciază că elevii din generația prezentă sunt foarte bine informați comparativ cu generațiile anterioare, manifestând o deschidere pentru cunoașterea domeniilor care-i preocupă.

„Elevii pe care i-am avut acum 20 de ani, erau copii buni de altfel, dar nu cu atâta deschidere, nu cu atâta bagaj de informații; învăț atâtea de la copii... ; sunt copii foarte inteligenți." (profesor, urban, Brașov, liceu teoretic)

Accesul diferențiat al elevilor la noile tehnologii poate induce diferențe în pregătirea temelor și a proiectelor pentru școală, profesorii remarcând avantajul celor care dețin aceste tehnologii, concretizat nu doar în facilitatea și rapiditatea obținerii informațiilor, ci și în disponibilitatea unor informații actualizate.

„Este un avantaj... da, cum să nu, pentru că dacă le dai ca temă un studiu, cei care au Internet imediat pot face studiul; ora următoare ți-l prezintă; cel care nu are Internet acasă... e mai dificil, pentru că trebuie să vină la școală, trebuie să intre la laborator, acolo poate nu este deschis ora următoare ș.a.m.d." (profesor, rural, Iași, liceu tehnologic)

O categorie consistentă a profesorilor intervievați consideră că utilizarea instrumentelor virtuale de către elevi poate avea și efecte negative în situația în care aceasta este asociată cu dependența de Internet în general, de rețele sociale, de jocuri on-line, seriale sau filme, timpul elevilor necesar a fi alocat pregătirii școlare, fiind semnificativ afectat/diminuat. Consecințele dependenței de Internet, constatate de către profesori, ar fi legate de oboseală permanentă, dificultăți în concentrarea atenției, dar și de agitație, irascibilitate.

„Cred că la unii care caută să se afirme pe Internet, există o influență negativă, pentru că neglijează complet restul; e important să fie prezenți constant în comunitatea virtuală și asta îi distrage total de la învățat, pierd obișnuința de a fi atenți la ce îți spune un ins în fața ta; ar prefera să trimiți un mesaj pe Facebook." (profesor, urban, Iași, liceu pedagogic)

„Da, în mod cert, este evident că sunt influențate rezultatele (n.a. școlare)*. În primul rând, pierd foarte mult timp în fața calculatorului și pierd nopțile. Am avut elevi care abia veneau dimineața, întârziau, nu puteau ajunge la prima oră și se plângeau de dureri de cap; erau tot timpul într-o stare de somnolență, de oboseală cronică și când întrebam de ce?... din cauza calculatorului, și atunci, rezultate școlare sunt sigur mai slabe..."* (profesor, urban, Călărași, liceu teoretic)

Utilizarea masivă de către elevi a telefoanelor mobile conectate la Internet, inclusiv în timpul pauzelor, creează dificultăţi profesorilor în încercarea de ”deconectare” a acestora din mediul virtual către ora de curs, conectarea continuă la Internet, identificarea elevilor mai degrabă cu activităţile din spaţiul virtual decât cu cele din timpul orelor, fiind de natură să perturbe desfăşurarea activităţilor de învăţare.

„Tot mai multă neimplicare la orele de curs, cam asta este; deci, se utilizează prea mult Internetul... foarte mulţi dintre ei... stau cu orele ori la telefon, ori pe reţelele de socializare, ceea ce nu este bine şi se reflectă în ziua următoare!... Chiar mi-a spus una "domnu' m-am trezit la şase, m-a trezit mama, dar toată noaptea am stat de vorbă". Şi atunci, ce pot să fac?" (profesor, urban, Bucureşti, liceu tehnologic)

„... dacă vor să se uite în oglindă, ei se uită cu camera de la telefon…şi nu numai fetele ... eu cred că ei acum sunt dependenţi de telefon; şi asta se întâmplă de un an, doi ... cu toate că ştiu că nu au voie să facă poze la şcoală, ei tot fac; de exemplu, dacă au laborator azi stau în faţa laboratorului şi îşi fac poze sau dacă se duc la baie îşi fac o poză ... generaţia de azi comunică foarte mult pe WhatsApp." (profesor, urban, Bucureşti, liceu ...)

Prezenţa exagerată a elevilor în mediul virtual, dependenţa elevilor de acesta şi de echipamentele IT, coroborată cu rezultate slabe la învăţătură, sunt puse şi pe seama neputinţei părinţilor, din diverse motive, de a controla timpul petrecut pe Internet de către propriii lor copii.

„Schimbările au legătură, în primul rând, cu debarasarea familiei. Familia are acum noi probleme din cauza pieţei muncii, care e tot mai firavă, n-au locuri de muncă, şi atunci tata, mama spun: "lasă-mă în pace cu problemele tale; am eu problemele mele"… şi ei abia aşteaptă să fie lăsaţi, îşi găsesc refugiul în Facebook ... şi-au luat de pe Facebook doar ce li se pare ca să se simtă bine ... nu citesc deloc; exagerez, sunt şi care citesc, dar, majoritatea nu citeşte." (profesor, urban, Iaşi, liceu pedagogic)

5.1.6. Aspecte problematice în relaţia profesor-elev

Atitudinile necorespunzătoare ale elevilor, identificate de către cadrele didactice intervievate, se referă, în general, la lipsa de motivaţie, atenţia mai redusă în timpul orelor, un oarecare dezinteres faţă de şcoală, toate acestea fiind reflectate în nerealizarea consecventă a temelor de către o parte dintre elevi, în special atunci când vorbim de materii care nu intră în sfera preocupărilor imediate ale acestora sau pregătirea pentru facultate, existând o diferenţiere între discipline, din punctul de vedere al importanţei acordate de către elevi.

„... acasă când ajung şi sunt singuri cu telefonul cu Whatsapp-ul, Facebook-ul, Twitter-ul, reţelele de socializare, în general, nu mai au chef să facă tema; este greu, este plictisitor…" (profesor, urban, Bucureşti, liceu tehnologic)

Un alt element perturbator îl constituie utilizarea telefoanelor mobile, inclusiv în timpul orelor, indiferent de regulile stabilite în regulamentele şcolare. Impunerea unor restricţii referitoare la limitarea utilizării acestor echipamente, în incinta şcolii, în timpul pauzelor sau chiar în timpul orelor, are ca efect o anumită agitaţie sau neliniște permanentă a elevilor, profesorii vorbind, în repetate rânduri, despre o *dependenţă,* sub acest aspect.

„... aceeaşi veşnică lipsă de motivaţie, dezinteresul şi de multe ori faptul că folosesc telefoanele mobile până la exasperare!" (profesor, urban, Bucureşti, liceu teoretic)

În acest context, profesorii sunt puşi în faţa unei provocări căreia trebuie să-i facă faţă, şi anume, de a se adapta situaţiei de facto cu care se confruntă, dar şi prevederilor stabilite, unii dintre aceştia depunând eforturi consistente în a transforma o posibilă problemă în ceva util, încercând să integreze utilizarea telefoanelor mobile în procesul educaţional; astfel, elevii sunt solicitaţi ca în timpul orei să acceaseze, cu ajutorul telefoanelor mobile, diferite informaţii, imagini, filme documentare etc., legate de conţinuturile discutate, reuşind în felul acesta să-i stimuleze pe elevi în a participa activ în timpul orelor. Cadrele didactice care au identificat şi aplicat aceste soluţii inovative alternative, au declarat că situaţia s-a îmbunătăţit considerabil; de asemenea, utilizarea Internetului în pregătirea temelor/proiectelor/referatelor pare să se constituie într-un element mobilizator.

Alte aspecte semnalate ca fiind nepotrivite contextului şcolar se referă la agresivitatea verbală a elevilor în cadrul relaţiilor interpersonale. Absenteismul, deşi relativ rar semnalat de către profesori, apare în special în situaţia elevilor proveniţi din familii dezavantajate socio-economic, care nu reuşesc să acopere cheltuielile de transport ale copiilor, în cazul unor elevi din cadrul liceelor tehnologice care îmbină şcoala cu munca în regim part-time, sau în cazul celor care locuiesc la o distanţă mai mare faţă de şcoală şi care se prevalează de acest fapt pentru a-şi justifica absenţele de la ore. Întarziatul la ore apare mai ales în cazul elevilor care sunt nevoiţi să facă naveta, precum şi în cazul celor care învaţă dimineaţa şi care nu reuşesc să ajungă la prima oră, din cauza traficului intens.

5.1.7. Succesul în viaţă şi succesul şcolar

Schimbările produse la nivelul structurii sociale, specificul proceselor de mobilitate ocupaţională şi socială, a celor de stratificare şi polarizare, de excludere şi marginalizare, fac ca reuşita în viaţă a tinerilor să se obţină cu oarecare dificultate. Încercarea de a realiza un profil al elevului cu şanse mari de reuşită în viaţă, sau un profil al elevului cu rezultate bune la învăţătură, aşa cum apar acestea în opinia profesorilor, ne-a condus către identificarea constelaţiilor de factori necesari, precum şi a interdependenţelor dintre aceştia. Deşi cele două profiluri nu se identifică, respondenţii fiind de acord că succesul şcolar nu asigură obligatoriu şi succesul în viaţă, factorii determinanţi menţionaţi sunt

în mare parte aceiaşi. Astfel, factorii determinanţi ai succesului se situează atât la nivel *individual* şi *familial*, cât şi la nivel *şcolar*, *comunitar* sau *societal*. Dintre toţi aceşti factori, familia apare nu doar ca prima instanţă de socializare, ci şi ca principală instanţă de sprijin în viaţa tinerilor, cu rol determinant în reuşita acestora, fie ea şcolară sau în viaţă.

Care este profilul elevului de succes, în opinia profesorilor?

Elevul cu şanse mari de reuşită în viaţă este, conform datelor de cercetare calitativă, în primul rând, determinat, ambiţios, perseverent, cu obiective stabilite încă de timpuriu, înzestrat cu inteligenţă dar şi curiozitate în a afla noi informaţii pe care să le aplice în diverse contexte concrete: *„să aibă multe abilităţi practice; ceea ce a învăţat în şcoală trebuie să ştie să aplice; dacă nu ştie să aplice, atunci degeaba a învăţat acel lucru... m-am întâlnit în viaţă cu foarte multe cazuri de copii foarte bine pregătiţi dar care nu ştiau să se descurce, pentru că nu sunt suficiente doar nişte cunoştinţe teoretice; este foarte important să acumulăm informaţie, dar dacă nu ştim să folosim această informaţie şi să o aplicăm în mod practic, atunci, eu personal, nu-i văd utilitatea!"* (profesor, urban, Bucureşti, liceu teoretic). Elevul de succes este acela care manifestă îndrăzneală, încrezător în forţele proprii: *„extrem de încrezător în viitorul lui, un tânăr care să-şi recunoască competenţele pe care le deţine"* (profesor, urban, Braşov, liceu teoretic), cu o dorinţă puternică de a reuşi, cu abilităţi de comunicare, inclusiv în limbi străine, dar şi competenţe digitale; este elevul susţinut de familie pe multiple planuri: emoţional-afectiv, educaţional, recreaţional, dar şi material-financiar, nivelul ridicat de educaţie al părinţilor influenţând pozitiv succesul acestuia; este elevul de care familia a fost preocupată să-i descopere încă de timpuriu aptitudinile, abilităţile, talentele şi pe care l-a sprijinit în valorificarea acestora, dând dovadă de o capacitate crescută de motivare a copilului.

Influenţa şcolii este văzută ca premisă importantă pentru obţinerea succesului, furnizarea unor informaţii/cunoştinţe actualizate, aplicabile în domenii variate, formarea unor deprinderi de transpunere în practică a cunoştinţelor teoretice: *„să ştie, dar să ştie şi să facă"* (profesor, urban, Bucureşti liceu teoretic), îndrumarea elevilor pentru accesarea şi selectarea surselor de informare de încredere, consilierea adecvată a elevilor, orientarea către specializări cerute pe piaţa muncii, naţională şi internaţională: *„acest tânăr trebuie să ştie exact care este domeniul pe care doreşte să-l îmbrăţişeze, facultatea pe care o alege, pentru că toată şcoala pe care a parcurs-o l-a ajutat să se descopere şi nu trebuie să ajungă din întâmplare acolo; din păcate, acum ei nu se cunosc; nimeni nu i-a ajutat să facă acest lucru; sistemul nu ne ajută deocamdată"* (profesor, urban, Braşov, liceu teoretic), formarea unor competenţe în acord cu nevoile reale ale pieţei muncii şi dezvoltarea zonelor de competenţă ale elevilor fiind menţionate cel mai frecvent. La nivelul comunităţii, în special pentru elevii aflaţi în dificultate, sprijinul acesteia, materializat în susţinerea cheltuielilor familiilor, necesare pentru continuarea studiilor elevilor, devine extrem de important. Promovarea valorii, a competenţei şi seriozităţii, la nivelul societăţii, ar fi de natură să stimuleze elevii pentru obţinerea succesului.

Succesul şcolar este identificat cu obţinerea rezultatelor foarte bune la învăţătură, la testările naţionale (capacitate, bacalaureat), concursuri sau olimpiade şcolare. Printre factorii care conduc către obţinerea succesului şcolar, menţionaţi de către profesori, ar fi: dorinţa de a învăţa, de a cunoaşte, o riguroasă informare şi consolidare a informaţiilor obţinute, seriozitatea, consecvenţa: *„e nevoie de muncă, de o muncă asiduă, constantă, pentru ca în final să fie asigurat un succes la examenele naţionale, la examenul de evaluare naţională din clasa a opta, respectiv la cel de bacalaureat, sau la admiterile la facultăţi"* (profesor, urban, Hunedoara), gândirea critică: *„elevul care pune la îndoială ceea ce i se aduce la cunoştinţă, care priveşte din mai multe perspective informaţia pe care a primit-o sau a aflat-o"* (profesor, urban, Călăraşi, liceu teoretic), atenţia în timpul orelor, ambiţia, respectarea regulilor impuse de şcoală: *„baza este să aibă o cultură a muncii, adică, de mic să fie obişnuit cu munca, să aibă responsabilităţi, să ştie că nu pică din cer, ci, e rezultatul a ceea ce a făcut, nu că, face nu face, oricum primeşte"* (profesor, urban, liceu pedagogic, Iaşi), atenţia sporită şi participarea activă în timpul orelor, inteligenţa, capacitatea de adaptare la stiluri pedagogice diferite şi limbaje diferite. Familia, implicarea acesteia în viaţa adolescentului, acordarea suportului necesar, material dar şi afectiv-emoţional, constituie, de asemenea, un factor extrem de important pentru obţinerea succesului şcolar.

Cauzele care îi împiedică pe elevi să obţină succesul şcolar, identificate de către profesori, ar fi de ordin biologic, fiind puse pe seama transformărilor aferente vârstei adolescenţei şi tentaţiilor resimţite, de ordin individual, ca de exemplu superficialitatea, comoditatea, lipsa ambiţiei, a motivaţiei dar şi a preocupărilor pentru şcoală, dificultăţi în stabilirea unor obiective şi în consecvenţa paşilor de urmat pentru atingerea acestora şi nu în ultimul rând lipsa disponibilităţii de a depune eforturi consistente şi slaba aplicare în procesul educaţional a cunoştinţelor dobândite: *„ei trebuie să înţeleagă pentru ce învaţă; un copil nu va înţelege acest lucru atâta timp cât el nu va aplica cunoştinţele lui practice; or, şcoala românească merge foarte mult pe teorie la ora actuală, mult prea mult pe teorie; uitaţi, eu sunt profesor la liceul ...; noi nu avem la ora actuală nişte laboratoare funcţionale, nici de chimie, nici de fizică; cum va înţelege acel copil în ce constă chimia? doar prin formule? nu cred! chimia este tot ceea ce avem în jur; el trebuie să înţeleagă cum este făcut plasticul sau de unde vine curentul electric; ei nu ştiu acest lucru; cred că aceasta este una dintre cauzele insuccesului la care ne referim!"* (profesor, urban, Bucureşti, liceu teoretic), la care se adaugă consilierea/orientarea şcolară precară: *„o consiliere deficitară în gimnaziu şi mai apoi pe parcursul liceului, dar şi neşansa de a ajunge în colective în care poate nici dirigintele nu este suficient de implicat"* (profesor, urban, Braşov, liceu teoretic); anturajul poate constitui, de asemenea, un obstacol, prin deturnarea preocupărilor elevilor de la activităţile şcolare: *„există presiunea aceasta a grupului, conformismul, dorinţa lor de-a se adapta în diferite grupuri, şi atunci fac compromisuri, lipsesc de la ore, dobândesc anumite vicii, şi, încet, încet, o iau pe o pantă care nu le mai permite să aibă succes educaţional"* (profesor, urban, Bucureşti, liceu tehnologic); prezenţa continuă în spaţiul virtual, inclusiv la şcoală, dependenţa de reţele sociale, sunt apreciate ca distrăgând atenţia elevilor de la activităţile şcolare, alterându-le totodată comunicarea directă. Proveninenţa din medii sociale defavorizate:

„proveniența din familii sărace sau cu părinți unici sau cu părinți care au plecat în străinătate și au lăsat copiii în grija rudelor, și, automat autoritatea rudelor nu este aceeași ca autoritatea părintească, salariile foarte mici ale părinților care abia reușesc să le cumpere rechizite și să-i trimită la școală" (profesor, urban, București, liceu tehnologic), migrația economică a părinților, lipsa controlului acestora asupra copiilor, dar și unei comunicari reale părinte-copil: *„acele familii în care nimeni nu și-a asumat rolul de părinte, în care părinții sunt foarte obosiți, stresați sau au impresia că dacă le-au cumpărat haine, au asigurat copilului tot ceea ce îi trebuie"* (profesor, urban, Călărași, liceu teoretic), pe de o parte, dar și dorința părinților de a se impune în fața copilului în privința orientării în carieră: *„părinții își au vina lor pentru că, de multe ori îi obligă pe copii să se îndrepte spre o anumită meserie "cerută pe piață", în detrimentul alteia, pentru care copilul are înclinații și deschidere… este o muncă foarte delicată, să lucrezi cu niște părinți cu un comportament dictatorial față de copiii lor"* (profesor, urban, Brașov, liceu teoretic), sunt menționate ca obstacole care afectează echilibrul emoțional al copiilor. Nevoia de afirmare a copilului, nevoia de comunicare în medii diferite, inclusiv în familie, vin, adesea, în contradicție cu lipsa alocării timpului necesar din partea părinților. Gradul scăzut de valorizare a educației în societatea românească reprezintă un alt obstacol în atingerea succesului școlar, *„faptul că se uită în jurul lor și văd că se poate și fără muncă îi influențează negativ".* (profesor, urban, liceu teoretic)

5.1.8. Concluzii și recomandări

Noile tehnologii ale informației și comunicațiilor au devenit o parte importantă a vieții noastre de zi cu zi. Elevii, încă de timpuriu, utilizează noile tehnologii, fie că vorbim de smartphone-uri, tablete, e-book sau laptop-uri, computere, cu o mare abilitate și intuitivitate. Accesul pe scară largă al copiilor, încă de la vârste fragede, la echipamente digitale și Internet contribuie la dezvoltarea unor practici sociale specifice de comunicare și informare, diferite de cele ale generațiilor anterioare. În acest context, educația trebuie să țină pasul cu evoluția tehnologică, utilizarea pe scară largă a noilor tehnologii în procesul educațional devenind o necesitate.

Dotarea școlilor cu echipamente IT conectate la Internet și utilizarea tehnologiilor moderne conduc la schimbări importante în procesul de educație. În general, unitățile de învățământ investigate, dispun de săli dotate cu calculatoare conectate la Internet, iar în mediul urban, în orașele mari, aceste unități dețin săli de informatică sau TIC, dar și săli multimedia. Însă, pentru utilizarea noilor tehnologii în educație este nevoie nu doar de existența, la nivelul școlilor, a unor echipamente IT și a soft-urilor educaționale, ci și de o resursă umană cu competențe în utilizarea și întreținerea acestora, fiind frecvente situațiile paradoxale în care, deși există astfel de echipamente, totuși, ele să nu poată fi utilizate.

Considerând evoluţia tehnologică actuală ca reprezentând un eveniment semnificativ, din perspectivă sociologică, putem aprecia că persoanele aparţinând erei digitale reflectă valori şi practici relativ similare în privinţa utilizării Internetului şi a reţelelor sociale, diferite de cele ale generaţiilor anterioare. Cercetarea realizată confirmă concluziile altor studii conform cărora, tinerii generaţiei actuale pot fi caracterizaţi prin rapiditatea procesării informaţiilor, interactivitate, dependenţă de conectivitate şi de reţele sociale. În ceea ce priveşte influenţa utilizărilor Internetului şi a reţelelor sociale asupra relaţiilor interpersonale, cercetarea calitativă a condus la evienţierea a două perspective distincte: *perspectiva critică normativă aparţinând adulţilor* (cadre didactice şi părinţi), care consideră comunicarea virtuală o cale către însingurare şi izolare în raport cu viaţa socială şi *perspectiva integratoare-pozitivă a tinerilor* care văd în comunicarea virtuală, mai degrabă un mod de a fi permanent conectaţi cu ceilalţi, de a împărtăşi experienţe, într-o manieră mult mai facilă şi eficientă decât prin interacţiunea face-to-face. Aceşti tineri rezonează cu noile metode de învăţare on-line, dezvoltarea diverselor produse educaţionale, inclusiv a platformelor online, fiind atractivă pentru elevii erei digitale. Elevii percep universul digital ca pe un spaţiu social pentru comunicare, informare dar şi distracţie, un spaţiu în care se pot exprima aşa cum consideră, bucurându-se de atenţia colegilor. Cele două perspective, cea a elevilor şi cea a adulţilor (profesori, părinţi), se află adesea în opoziţie, prezenţa elevilor în spaţiul virtual, fiind criticată de către adulţi, care, şi datorită slabelor lor competenţe digitale, acordă altfel de semnificaţii timpului on-line al tinerilor.

Perspectiva caderelor didactice privind schimbările survenite de-a lungul timpului, de la o generaţie la alta de elevi, produse de utilizarea Internetului şi a reţelelor sociale, distinge între: *schimbări în relaţionarea interpersonală* manifestate prin ”incompetenţă” în comunicarea directă, apatie pentru contactele sociale reale, pentru interacţiunea nemediată; *schimbări atitudinal-comportamentale* traduse prin superficialitatea, dezinteres afirmat nonşalant, comoditatea, orientarea către un efort minim şi în acelaşi timp, dezinvoltură, dezinhibare în relaţiile cu adulţii, capacitate mare de mobilizare atunci când este corelată cu interesul personal; *schimbări la nivel cognitiv-afectiv*, marcate de ambivalenţă, prin manifestarea concomitentă a deschiderii, curiozităţii şi nivelului ridicat de informare, dar şi a unei anumite plafonări la nivel creativ-imaginativ, o diminuare a capacităţii de concentrare a atenţiei dar şi de sărăcire a vocabularului; *schimbări la nivelul limbajului* manifestate prin apariţia şi universalizarea unor limbaje convenţionale, specializate în comunicare interpersonală on-line, preluate şi în comunicarea directă, dar şi prin existenţa unei tendinţe de globalizare a exprimării, în sensul diminuării barierelor de comunicare lingvistică şi semantică, prin utilizarea unui limbaj convergent către o înţelegere comună a termenilor folosiţi.

Opiniile cadrelor didactice intervievate în legătură cu influenţa utilizării instrumentelor virtuale de către liceeni asupra performanţelor *şcolare* sunt împărţite, unele dintre acestea subliniind mai ales avantajele acestor noi tehnologii, în timp ce altele accentuează dezavantajele şi limitele. Există însă şi o

categorie a profesorilor care nuanţează acest aspect, având o perspectivă ambivalentă, analizând efectele în funcţie de determinarea şi interesele elevilor, identificând pentru o anumită categorie de elevi oportunităţi, deschideri de orizonturi, iar pentru alţii, dimpotrivă, utilizarea acestor instrumente fără niciun obiectiv precis este văzută ca o pierdere de timp, o plafonare, întrucât nu este asociată nici cu pregătirea şcolară, nici cu pregătirea pentru viaţă.

Aspectele problematice în relaţia profesor-elev, identificate de către cadrele didactice intervievate, se referă, în general, la lipsa de motivaţie, atenţia mai redusă în timpul orelor, un oarecare dezinteres faţă de şcoală, o stare de agitaţie sau nelinişte permanentă a elevilor legată de utilizarea telefoanelor mobile, inclusiv în timpul orelor, dar şi agresivitatea verbală a elevilor în relaţiile interpersonale pusă, de asemenea, pe seama comportamentului on-line al acestora.

Perspectiva critică a cadrelor didactice conduce la ideea că, o barieră importantă în obţinerea succesului şcolar şi social al elevilor o constituie prezenţa excesivă a acestora în spaţiul virtual, inclusiv la şcoală, dependenţa de reţele sociale, şi afectarea abilităţilor de comunicare directă.

Recomandări:

- ✓ *Dotarea unităţilor de învăţământ atât cu echipamente IT la nivelul fiecărei clase, dar şi cu soft-uri educaţionale multimedia moderne, care să fie optim integrate în procesul educaţional.*
- ✓ *Organizarea de cursuri de formare continuă pentru actualizarea competenţelor personalului, de utilizare a noilor tehnologii.*
- ✓ *Organizare unor module de formare a cadrelor didactice pentru dezvoltarea competenţelor acestora de integrare a conţinuturilor on-line/multimedia în activităţile didactice, de înţelegere şi acceptare a schimbărilor produse de introducerea şi utilizarea noilor tehnologii, cu scopul de a face din actul didactic o activitate mai atractivă pentru elevi.*
- ✓ *Alocarea şi pregătirea personalului suport/tehnic care să faciliteze, la nivelul unităţilor de învăţământ, accesul la utilizarea echipamentelor IT, a softurilor şi conţinuturilor educaţionale multimedia.*
- ✓ *Crearea de oportunităţi pentru tinerii din medii dezavantajate, pentru diminuarea inegalităţilor datorate accesului la tehnologie, cât şi diferenţelor la nivelul competenţelor digitale şi practicilor sociale de participare în mediul on-line.*

Referinţe bibliografice:

Belisle et al., *Pratiques mediatiques. 50 mots-cles*, Paris, CNRS Editions, 1999

Breton, Philippe, *Le cult de l'Internet. Une menace pour le lien social?*, Paris, Editions la Decouverte, 2000
Buckingham, David, (2006), *Is there a digital generation?* În: Buckingham, D., Willett, Rebekah (ed.), *Digital Generations: Children, Youth People and New Media*. Erlbaum, Mahwah, NJ.

Buckingham, David. (2008). Defining Digital Literacy – What do Young People Need to Know About Digital Media? În: Lankshear, Colin, Knobel, Michele (ed.). Digital Literacies. Peter-Lang *Generaţia X*, IRES, 2015

Mannheim, Karl, *The Problem of Generations*, în *Essays on sociology of knowledge*, Collected Works of Karl Mannheim, vol. V, Edited by Paul Kecskemeti, Routledge, ISBN 0-415-14448-5, 2013

Noveanu, E., Potolea, D., (coord.), *Informatizarea sistemului de învăţământ: Programul S.E.I.,* Ed. Agata, 2008

Prensky, Marc, *Digital Natives, Digital Immigrants,* în On the Horizon, MCB University Press, vol.9, No. 5, September/October 2001

Prensky, Marc, *H. Sapiens Digital: From Digital Immigrants and Digital Natives to Digital Wisdom*, 2009
Strauss, William, Howe, Neil, *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*, Harper Collins, 1992

5.2. Noile tehnologii ale informaţiei şi comunicaţiilor, vector al formării tinerei generaţii

Corina-Cristiana Neacşu-Dalu

5.2.1. Internetul şi cultura tinerilor la nivel global

În ultimul deceniu, Internetul şi mijloacele tehnologiei moderne au fost adoptate şi integrate în viaţa cotidiană a unui număr considerabil de tineri din întreaga lume şi acest fapt i-a determinat pe cercetători să se preocupe de problematica impactului, pe care aceste noi instrumente media le-ar avea asupra activităţilor, relaţiilor sociale şi accepţiunilor despre viaţă şi lume ale tinerei generaţii. Chiar dacă punctele de vedere, referitoare la modul în care tehnologiile moderne influenţează valorile, atitudinile şi comportamentele sociale ale tinerilor, sunt atât de diferite şi implicit controversate, două ar putea fi perspectivele majore, care ne-ar ghida în înţelegerea rolului acestora şi anume: determinismul tehnologic şi constucţia socială, realizată cu ajutorul tehnologiilor.

Viziunea deterministă asupra tehnologiei ne prezintă Intenetul ca pe o forţă investită cu o mare capacitate de inovaţie, cu o influenţă deosebit de intensă asupra adolescenţilor şi tinerilor, dat fiind faptul că această *„tehnologie modernă generează noi modalităţi expresive, comunicaţionale şi motivaţionale, utilizatorii fiind cunoscuţi sub denumirea de <nativi digitali>, <generaţia Net>, <generaţia mileniului>."* (Presky, 2001, p. 6)

Aceşti tineri creează şi utilizează spaţiile virtuale atât pentru interacţiunea socială şi exprimarea identităţii, cât şi pentru producerea anumitor materiale media şi toate aceste caracteristici i-au determinat pe cercetători să ne descrie viaţa adolescenţilor ca fiind caracterizată prin *„privatizarea mijloacelor media într-un mediu multimedia."* (Livingstone and al. 2001, p. 13) Trăind şi acţionând într-un mediu bogat în mijloace media, nativii digitali exprimă valori, atitudini şi comportamente diferite faţă de acelea ale generaţiilor anterioare, fiind abili în privinţa utilizării noilor tehnologii, performanţi, dornici de a lucra în echipă şi optimişti.

Imersiunea în această cultură a tehnologiei şi comunicării are o influenţă covârşitoare asupra comportamentelor şi intereselor adolescenţilor şi tinerilor, care gândesc şi tratează informaţia în mod diferit faţă de predecesorii lor, sunt activi şi dornici să experimenteze, sunt dependenţi de tehnologiile informaţiei pentru a-şi căuta informaţii, comunică cu ceilalţi şi sunt dornici să achiziţioneze competenţele necesare pentru a putea prezenta materiale multimedia cât mai creative, dar, în acelaşi timp, îşi doresc să devină producători de materiale multimedia, nu numai consumatori. Putem observa, aşadar, că Internetul a creat o nouă generaţie de tineri, care deţin cunoştinţe şi competenţe sofisticate,

datorită tehnologiei informației și comunicațiilor, valori explicite, care susțin învățarea prin experimentare și prin crearea unui spațiu virtual și a unor anumite preferințe sociale. Astfel, noțiunea de <generația Net> este compatibilă cu viziunea deterministă a efectelor tehnologiei asupra societății, *„determinismul tehnologic fiind perceput ca o forță, menită să împingă tehnologia către realizarea unei schimbări sociale."* (Bimber, 1994, p. 90)

Pe de altă parte, tehnologiile informației și comunicațiilor nu ar putea constitui niște forțe, care să-i omogenizeze pe tineri într-o singură entitate, cu caracteristici unice, *„tehnologia fiind o parte inerentă a unei societăți, creată de către actorii sociali, iar grupurile sociale se diferențiază în funcție de accesul lor la tehnologie, de competențele și semnificațiile pe care le asociază cu tehnologia."* (Smith, 1985) Aceeași tehnologie poate să aibă semnificații diferite pentru grupuri sociale diferite de utilizatori. *„Înțelegerea locului, pe care Internetul îl ocupă în viața tinerilor, necesită evitarea unei interpretări pur deterministe și recunoașterea integrării sociale a tehnologiei și a rezultatelor sale diferite."* (Sassen, 2002, p. 377)

Dacă ne dorim să înțelegem diferențele între determinismul tehnologic și accepțiunea conform căreia tehnologia este o construcție socială, atunci va trebui să facem distincția între *„Internetul perceput ca o cultură și Internetul perceput ca un artefact cultural."* (Hine, 2005, p. 247)

Perceput ca o cultură, Internetul este un spațiu social de sine stătător din punctul de vedere al formelor de consum și al conținutului, al producțiilor și al modalităților de comunicare și de interacțiune socială online. Studiat separat, spațiul virtual poate reprezenta un spațiu social coerent, integrat într-un spațiu informatic, în care pot apărea reguli și modalități noi de existență și prin aceasta tinerii, care împart aceași comunitate virtuală, se subsumează acestei comunități, desfășoară aceleași activități în spațiul online, urmându-și interesul, chiar dacă sunt dispersați din punct de vedere geografic și trăiesc în ore diferite pe parcursul unei zile, în locuri diferite. *„Activitatea în mediul online îi ajută pe tineri să se detașeze de constrângerile pe care le impune mediul în care activează și mai mult decât atât, îi eliberează pe tineri de constrângerile legate de propria lor personalitate, din viața reală și de rolurile lor sociale."* (Plant, 1996, p. 180)

În acest mod, tinerii au ocazia să-și exprime ideile personale, folosind anonimatul, fiind persoana, care-și doresc să fie, exprimând astfel aspecte inexplorate ale personalității lor și propunându-se ca un personaj virtual. Din această perspectivă, comunicarea în mediul online creează forme noi de relații sociale, în care protagoniștii nu mai sunt legați prin întâlnirile față în față, ci au posibilitatea să-și lărgească câmpul social, întâlnind alte persoane, situate pretutindeni, în spațiul virtual, comunicând ca de la o entitate spirituală la alta. În felul acesta, relațiile virtuale pot fi considerate ca fiind mai intime, mai intense și mai eliberatoare decât relațiile interpersonale reale, deoarece acestea *„se bazează pe un adevărat interes mutual reciproc și nu neapărat pe coincidența apropierii fizice, fiind în*

egală măsură apanajul existenței într-o zonă de libertate, de fluiditate, de experimentare, izolată de banalitatea lumii materiale." (Bargh and McKenna, 2004, p. 583)

Perceput ca un artefact cultural, Internetul ne apare ca un obiect ivit într-un anumit context social, datorită faptului că tehnologia este incorporată în viaţa cotidiană a indivizilor, fiind utilizată ca mijloc de comunicare, de exprimare, de producere de conţinut într-o lume socială, care nu este virtuală, ci reală. *„O mare parte din ceea ce se întâmplă în spațiul virtual este inoculat prin cultura și practicile imaginare materiale din viața reală, spațiul virtual fiind integrat în construcțiile indispensabile oricărei societăți, fie că vorbim despre construcțiile culturale, despre cele economice, sau despre construcțiile subiective, imaginare, despre niște sisteme în care existăm și acționăm."* (See Sassen, Susan Herring, 2007, p. 85) Astfel, conceperea unui spaţiu virtual integrat ne permite, din punct de vedere social, să depăşim limitele dualităţii între determinismul tehnologic şi construcţia socială, realizată cu ajutorul tehnologiilor. Accepţiunea conform căreia Internetului este un instrument social ne atrage atenţia asupra surselor materiale ale vieţii sociale, în calitatea lor de limite ale statutului socio-economic, în privinţa acceslui şi participării la mediul virtual. Indivizii folosesc Internetul pentru a face lucruri obişnuite într-un mod nou, lărgindu-şi posibilităţile de comunicare şi relaţionare, fiind aşadar asimilat cu un canal nou de comunicare, menit să le completeze pe cele deja existente (interacţiunea faţă în faţă, apelurile telefonice, mesajele instantanee).

Tinerii au integrat atât mesageria, blogurile, căutarea de informaţii pe Internet cât şi comerţul online, în viaţa lor cotidiană, utilizându-le ca pe nişte instrumente tehnologice suplimentare, pentru a face faţă aceloraşi activităţi, pe care tinerii le-au făcut dintodeauna, dar într-o altă manieră şi anume: formarea identităţii, interacţiunea socială şi dezvoltarea autonomiei.

Tinerii din zilele noastre participă în mod activ la crearea conţinuturilor media, apariţia Web 2.0 determinând creşterea capacităţii acestora de a fi nu numai consumatori pasivi de informaţie şi de conţinut în mediul virtual, dar şi aceea de a deveni creatori activi şi contribuitori ai acestui mediu. Costurile relativ scăzute pentru crearea şi distribuirea materialului virtual le permit indivizilor să-şi elaboreze conţinutul şi să colaboreze cu ceilalţi în cadrul diferitelor activităţi cu caracter social, economic şi politic. În felul acesta, tinerii din zilele noastre sunt implicaţi în mod activ în producţiile Web şi au tendinţa de a le asimila unor medii specifice tineretului. Adolescenţii produc şi ei un conţinut unic şi autonom pentru Web, precum blogurile, care le permit realizarea unui dialog mult mai interactiv, acestea reprezentând un fel de jurnal, împărtăşit cu un public larg, făcând, de obicei, referire la diferite aspecte ale vieţii cotidiene(preocupări, gânduri, emoţii). Din această perspectivă, blogurile ar putea fi înţelese ca fiind un mijloc destul de popular pentru construirea unei identităţi şi pentru socializare, într-o societate, care se bazează fundamental pe informaţie, dar ar fi o adevărată eroare să credem că toţi tinerii sunt angajaţi în producerea unui conţinut Web sau că împărtăşesc aceeaşi cultură virtuală.

Cu toate acestea, pentru o mare parte dintre tineri, Internetul este utilizat în special pentru realizarea unui alt aspect deosebit de important al formării lor şi anume, crearea unor relaţii de prietenie şi întreţinerea relaţiilor deja existente. Adolescenţa este o perioadă importantă de dezvoltare, pe parcursul căreia relaţiile sociale din afara familiei se intensifică şi calitatea acestora poate fi pusă în legătură directă cu diferite rezultate comportamentale. *„Interacţiunea socială cu colegii poate funcţiona ca un forum pentru învăţarea şi rafinarea competenţelor socio-emoţionale, necesare unor relaţii trainice şi datorită acestor interacţiuni, adolescenţii învaţă să coopereze, să înţeleagă punctele de vedere diferite, dar şi să-şi satisfacă nevoile crescute de intimitate."* (Rubin and al., 2006, p. 630)

Din perspectiva tinerilor, viaţa socială este trăită atât în mediul virtual, cât şi în cel real şi acest lucru face posibilă conectarea aproape continuă cu colegii. Chiar şi atunci când se întorc de la şcoală, tinerii continuă să se afle în contact cu şcoala şi cu prietenii lor, aflaţi la distanţă şi acest contact continuu le conferă un sentiment de co-prezenţă, de a fi împreună cu ceilalţi într-un mediu virtual, mediatizat, chiar la distanţă. Astfel, conversaţiile, care au început la şcoală, continuă după şcoală prin mesagerie, e-mail şi mediile de socializare, având ca scop discuţiile informale şi socializarea, putându-se observa o asemănare foarte mare între conversaţiile din mediul virtual şi acelea din viaţa reală, faţă în faţă.

Utilizarea diferitelor reţele sociale în scopul de a rămâne în permanenţă în contact cu colegii a ridicat în rândul cercetătorilor întrebarea legată de modalitatea, în care tinerii înţeleg participarea în mediul online, dat fiind orarul lor atât de încărcat. *„Prin utilizarea atât de intensă a calculatorului, gestionarea mai multor sarcini deodată a devenit o parte importantă a modului în care adolescenţii îşi gestionează viaţa atât de solicitantă, angajându-se în acelaşi timp în mai multe activităţi, schimbând constant activităţile, între mesagerie, mail, căutare pe Web, trimiterea de mesaje prietenilor."* (Foehr, 2006)

Concluzionând, putem admite că Internetul joacă un rol deosebit de important în viaţa adolescenţilor şi tinerilor din întreaga lume, atât în calitatea lui de artefact cultural, dar şi ca o cultură de sine stătătoare. Este, de asemenea, important să recunoaştem că adolescenţa este o etapă de dezvoltare, având caracteristici comune, dar, în acelaşi timp, trebuie să înţelegem că adolescenţii formează un grup de indivizi, neomogen, socialmente vorbind, care adoptă diferite componente ale Internetului, în scopuri diferite. În loc să ne gândim la Internet în termeni dihotomici, făcând referire fie la valorile sau normele sociale, fie la producerea unei <generaţii Net>, ar fi util să ne gândim la crearea constantă de interacţiuni, la legăturile realizate, atât în mediul virtual, cât şi în cel real şi nu în cele din urmă, la viaţa de zi cu zi a tinerilor. Adoptarea de către tinerii din lumea întreagă a Internetului atrage după sine posibilitatea participării acestora la construirea unei noi societăţi a informaţiei, având menirea de a-i ajuta pe tineri să-şi perfecţioneze cultura asociativităţii şi să-şi exprime identitatea, ca pe

o nevoie de dezvoltare în spaţiul virtual, acolo unde socialul se întâlneşte cu tehnologia, creându-se, în felul acesta nişte schimburi subtile între spaţiul public şi cel privat.

5.2.2. Rolul noilor tehnologii ale informaţiei şi comunicaţiilor în cadrul procesului educaţional din România

Personalizarea procesului de predare-învăţare-evaluare, menită să le propună elevilor o abordare cât mai apropiată de interesele lor şi de profilul lor educaţional, a permis integrarea cu succes a noilor tehnologii ale informaţiei şi comunicaţiilor în activitatea didactică curentă, folosindu-se în acest fel surse paralele, în scopul de a le capta atenţia, de a-i motiva pe elevi să-şi caute informaţiile necesare şi de a-şi însuşi cunoştinţele, de care au nevoie, pentru a face faţă evaluărilor. Folosirea unor surse alternative de informare, fie că este vorba despre surse materiale sau digitale, care propun prezentări destul de diferite, poate crea de multe ori confuzie printre adolescenţi şi tineri, dar rolul cadrului didactic este acela de a-l ghida şi orienta pe elev, pentru a avea o înţelegere cât mai adecvată a problematicii în cauză. Iată de ce, ar trebui să acordăm o importanţă cuvenită cadrului didactic, care este provocat şi obligat să facă un management corect al resurselor cognitive, existente la nivelul grupului/grupurilor de elevi şi să opteze, în cunoştinţă de cauză, pentru utilizarea unor mijloace didactice adecvate.

Competenţele digitale, absolut necesare la momentul de faţă, pentru orice cadru didactic, sunt înţelese de către profesorii intervievaţi, cu ocazia realizării studiului nostru de cercetare, ca fiind utile, deoarece acestea le permit să se conecteze la tot ceea ce presupune lumea virtuală, inclusiv din perspectiva noutăţilor, apărute în domeniul didactic, dar, mai mult decât atât, le înlesneşte drumul către o comunicare autentică cu elevii lor, care dovedesc o cunoaştere minuţioasă a tuturor mijloacelor virtuale şi înclinaţii înnăscute pentru a funcţiona nestânjenit în acest mediu. Se crează, în felul acesta, un liant intergeneraţional, între două tipuri de actori sociali, având drept canal de comunicare, noile tehnologii ale informaţiei şi comunicaţiilor şi drept scop, schimbul de informaţii, care vizează atât transmiterea de informaţii noi, cât şi sintetizarea unor informaţii deja achiziţionate, dar care au nevoie de fixare, pentru a putea fi validate şi asimilate.

„Pentru copii sunt importante(competenţele digitale) şi atunci noi trebuie să creştem odată cu ei, adică să ne adaptăm noi, e o modalitate de a da, pentru a-i coopta, de a-i cointeresa; da, e foarte util."(profesoară de limba şi literatura română şi de limba latină, 24 de ani experienţă didactică, liceu teoretic, mediul urban)

„Trebuie să știe(un cadru didactic) să-și redacteze documente în Word, trebuie să știe un program Excel, poate și o bază de date, asta dacă are nevoie, să știe să capteze imagini, videoclipuri sau fragmente de filmulețe de pe Internet, pe care să le folosească; nu sunt lucruri foarte sofisticate; să știe să lucreze într-un Power Point sau să facă un filmuleț de prezentare."(profesoară de limba și literatura română, 29 de ani experiență didactică, liceu teoretic, mediul urban)

Dacă în privința gradului de familiarizare al cadrelor didactice cu instrumentele tehnologiei moderne putem spune că este unul suficient de ridicat, din mărturiile acestora, culese în urma realizării interviurilor individuale, nu același lucru se întâmplă, atunci când vine vorba despre atitudinea lor față de folosirea acestor instrumente în activitatea didactică curentă. Evitarea utilizării instrumentelor virtuale este pusă pe seama unor dotări insuficiente cu echipamente multimedia adecvate, care să permită accesarea unor programe și instrumente digitale, pe conexiunea deficitară la Internet, pe sincopele în furnizarea energiei electrice, mai ales în mediul rural, dar și pe lipsa de corelare a programelor școlare cu materialele didactice, existente pe platformele educaționale și pe caracterul cronofag al acestor platforme, care consumă prea mult timp fizic, dovedindu-se, de cele mai multe ori, ineficiente.

„Sigur că aș propune o evaluare printr-un experiment virtual, dar din păcate nu avem o tablă interactivă; dotarea materială este foarte slabă. Dar, aș dori să le fac și experimente de laborator, dacă ne-ar dota cu tot echipamentul necesar realizării unor experimente concrete, pentru ca ei să poată realiza că există și erori, atunci când treci de la teorie la practică. ... Noi ne amăgim singuri că facem o predare creativă, pentru că dispozitivele nu există. ... Problema este, de foarte multe ori, că nu avem Internet sau se întrerupe conexiunea. ... Unii le consideră greoaie și dificil de rulat, cu atât mai mult cu cât necesită mult timp fizic, la biologie, la chimie sau la fizică, de exemplu, dar majoritatea sunt nemulțumiți de platformele educaționale, care sunt de slabă calitate, cu informații puține și fără rezultate în privința asimilării de cunoștințe noi."(profesoară de fizică, 22 de ani experiență didactică, liceu teoretic, mediul rural)

„Se pot face lucruri orientate, dar eu din nou vă spun că, de multe ori programele nu ne permit, ele nefiind încă corelate cu realitatea actuală, cu lumea digitală. ... Le văd utile, dar rămân la proporția pe care am apreciat-o mai devreme, de 50%, respectiv 50%, dar nu optez pentru platforme, ci pentru o tablă inteligentă. Atunci când aș considera că o lecție are nevoie de simulări practice virtuale sau de o prezentare digitală, aș folosi tabla inteligentă. Platformele nu mă ajută, deoarece sunt concepute ca niște jocuri didactice la scară mică, care pentru copiii interesați și inteligenți este pierdere de timp."(profesoară de biologie, 33 de ani experiență didactică, liceu teoretic, mediul urban)

O predare autentică, în care există schimburi și feed-back-uri normale și naturale între profesor și elev, în care se fac conexiuni între noțiuni și se insistă pe formarea de competențe atât transversale, cât și transferabile, presupune un nivel de interacțiune ridicat și uzează de toate mijloacele didactice

interactive, implicând cu precădere instrumentele media, fie că vorbim despre calculatorul conectat la Internet şi despre videoproiector, despre CD-rom şi CD-audio, enumerate ca fiind folosite de majoritatea cadrelor didactice intervievate, sau despre programe şi instrumente digitale de tipul Google-Maker, Office, PowerPoint etc. Utilizate alternativ, în scopul de a dinamiza momentele expozitive ale unei lecţii şi de a aduce un suflu nou predării, dar şi pentru a capta atenţia elevilor şi pentru a-i atrage într-un demers didactic cât mai mobil, instrumentele tehnologiei moderne au rolul de a pigmenta întregul proces didactic, de a-i conferi o turnură actuală şi de insera acest proces în textura cotidiană a activităţilor obişnuite ale unui tânăr. Tocmai prin familiaritatea cu care acestea sunt privite de către tineri, instrumentele multimedia reuşesc să-i aducă mai aproape de tineri pe profesorii lor şi să-i introducă în spaţiul lor de funcţionare firească, care este spaţiul virtual. Dar, pentru ca acest proces de predare-învăţare-evaluare să-şi găsească finalitatea scontată, profesorul este pus în situaţia de a face un management corect al grupului de elevi, pe care îl gestionează, prin alegerile adecvate, pe care le face, în privinţa metodelor şi mijloacelor didactice utilizate. Nu întodeauna opţiunea pentru metodelele digitale este cea mai indicată, deoarece există discipline de studiu, care se pretează mai mult metodelor tradiţionale, expozitive, explicative, cu prezentări riguroase, cum ar fi: limba şi literatura română, limba latină, religia, istoria, matematica, altele, care îmbină cu succes metodele didactice tradiţionale cu cele digitale, cum ar fi: limbile străine, geografia, geometria, fizica, chimia, biologia, artele plastice, iar altele din registrul TIC, care implică în exclusivitate digitalizarea. Pe de altă parte, există conţinuturi didactice, care se pretează unor metode tradiţionale şi care implică folosirea instrumentelor tradiţionale, de tipul: manual, dicţionar, cărţi, auxiliare didactice, planşe, instrumentar etc aşa cum există şi conţinuturi, care sunt accesibile, utilizând instrumente multimedia, programe Word, Excel, PowerPoint etc sau platforme educaţionale şi reţele de socializare.

„Dacă vorbim despre România, pentru că trebuie să ne gândim şi la dotare, la accesul pe care îl avem la aceste mijloace multimedia, atunci eu cred că 50% ar trebui să reprezinte formatul scris şi stilul tradiţional şi 50 % formatul electronic şi inclusiv tabla interactivă." (profesoară de biologie, 33 de ani experienţă didactică, liceu teoretic, mediul urban)

„De obicei utilizez instrumentele tradiţionale: manuale, auxiliare, caiete; din când în când vizualizăm câte un filmuleţ. ... cei care merg pe profil real: mate-info, acolo clar, sunt mult mai deschişi şi eficienţi pe noile tehnologii. La engleză, pentru cei care doresc să-şi dea examenele de competenţe lingvistice, la partea de <listening> şi de <speaking>, în mod cert este nevoie de aceste competenţe(digitale). Dar în rest, pentru acumulare de cunoştinţe adevărate, folositoare, bune, pentru partea de fixare a gramaticii, de literatură, au nevoie de mijloacele tradiţionale: carte, caiet etc. ... Cel mai bine cred că ar fi ca doar auxiliarele să fie digitale. Manualele să rămână manuale. Ar fi în avantajul elevilor, iar în ceea ce priveşte timpul alocat, mai puţin pe tabletă şi mai mult în tradiţional. Cam 25%

digital şi 75% tradiţional." (profesoară de limba engleză, 11 ani de experienţă didactică, liceu teoretic, mediul urban)

„Folosim filmul, proiecţiile, prezentări în PowerPoint pe care le fac eu la predare, dar şi elevii la solicitare; în general facem o activitate de grup: când au prezentări de tipul acesta ... avem ecranizări după majoritatea operelor literare, mai folosim, când se găsesc, înregistrări audio ale vocilor scriitorilor sau poezie recitată; folosim şi calculatorul la anumite teste; le putem trimite on-line şi după aceea le şi verificăm." (profesoară de limba română, 29 de ani experienţă didactică, liceu teoretic, mediul urban)

„... folosesc atât metodele clasice cât şi cele interactive. Mai nou ... am copii care ar vrea să dea bacalaureatul la istorie şi aici se pretează o metodă foarte frumoasă, zic eu, metoda bulgărelui de zăpadă. Alte metode folosite ar fi: problematizarea; de multe ori folosesc această metodă ca metodă interactivă, asaltul de idei îl folosesc mai rar, pentru că, în acest caz, ar trebui să împart lecţia în două, o parte să predau într-o oră, iar în cealaltă oră să realizez asaltul de idei. ... Dacă aş avea un calculator în clasă, aş folosi metode virtuale." (profesor de istorie, logică şi psihologie, 7 ani de experienţă didactică, liceu tehnologic, mediul rural)

În egală măsură, există elevi care sunt receptivi cu precădere, atunci când profesorul implică foarte mult în predare factorii psiho-emoţionali şi anume: inflexiunea vocii, tonalităţile discursive, persuasiunea, forţa discursivă elocutorie, întrebările retorice , tot atâtea strategii lingvistice şi comunicaţionale, menite să stimuleze atenţia şi în egală măsură să trezească memoria afectivă a interlocutorului. Această constatare, care exprimă realitatea găsită în teren, la momentul realizării interviurilor individuale, atât cu elevii adolescenţi, cât şi cu profesorii, ne atrage atenţia asupra faptului că procesul educaţional trebuie înţeles ca un proces organic, a cărui vitalitate depinde în egală măsură, atât de forţa emoţională de transmitere a locutorului, în speţă, a cadrul didactic, cât şi de calitatea intelectuală a mesajului transmis, în aşa fel încât interlocutorii, elevii, să capteze corect şi eficient informaţia şi să fie capabili să furnizeze feed-back. Interlocutorii vor avea întotdeauna nevoie de o transmitere firească, cât mai fluidă şi nuanţată, care să corespundă aşteptărilor lor, fie că sunt receptivi la factorii emoţionali externi, care le întreţin curiozitatea şi le stimulează reacţiile, fie că funcţionează mai bine sub anonimatul, pe care îl propun metodele digitale, preferând o anumită neutralitate emoţională şi o abordare didactică artificilă, dar la fel de eficientă. Oricare ar fi metodele adoptate, acestea ar trebui să păstreze un echilibru între registrul real şi cel virtual şi acest deziderat este înţeles şi conştientizat de majoritatea cadrelor didactice intervievate şi de numeroşi adolescenţi, în special de către aceia aflaţi în ciclul secundar superior, a căror gândire este deja suficient de nuanţată, fiind capabili să anticipeze, oarecum, pericolul unei expuneri exgerate la tot ceea ce reprezintă lumea digitală.

„Este o mare diferenţă între un profesor care predă şi aduce cu el o întreagă trăire şi emoţie şi altceva este atunci când se derulează nişte slide-uri, însoţite de nişte explicaţii reci şi obiective. ... Chiar am

avut de curând la ora de dirigenție o temă de discuții, legată de folosirea acestor mijloace ale tehnologiei moderne și foarte mulți au fost extrem de încântați, la început, dar au recunoscut, ulterior, că n-ar mai fi același lucru. Primul impuls este de a schimba total registrul, dar după o săptămână, două de lucru cu astfel de instrumente, majoritatea și-ar da seama." (profesoară de limba engleză, 11 ani de experiență didactică, liceu teoretic, mediul urban)

„Pentru mine, personal, îmi place mai mult varianta clasică, cu profesorul care vine și predă la oră, pentru că este o altfel de interacțiune. ... Da, să ating o pagină, să-mi conspectez, este altceva, plus că, asta ne-ar îndepărta mai mult de profesori și de modul în care ei ne predau, pentru că, dacă ei ne predau cu ajutorul Internetului și cu prezentări PowerPoint, acelea cumva le substituie lor locul și chiar nu este cazul." (elevă, clasa a XI-a, profil uman, specializarea: filologie, bilingv limba engleză, liceu teoretic, mediul urban)

„O dată cu învățarea aceasta digitală, elevii au impresia că nu mai au nevoie de cultură generală pentru că dau o căutare pe Google și află. Pe vremuri nu era treaba asta; un om, dacă voia să afle o informație, se chinuia mult să o afle și reținea informația pentru că era un întreg proces de căutare. Atâta timp cât procesul acesta educațional este doar unul digital și elevii refuză să mai gândească ..." (elev, clasa a XI-a, profil real, specializarea: științele naturii, liceu teoretic, mediul rural)

Platformele educaționale, percepute de către unele cadre didactice ca fiind atractive, datorită multitudinii de aplicații si existenței unui număr considerabil de informații, provenite din diverse surse bibliografice și ușor accesibile, sunt utilizate totuși cu o anumită rezervă, deoarece ele îl îndepărtează oarecum pe elev de profesorul său, interpunându-se și creând o senzație de rigidizare și obiectivare exagerată a întregului proces educațional. Acestea ar putea constitui un suport, în cazul unor situații deosebite de viață, atunci când frecventarea cursurilor nu ar fi posibilă, datorită unor factori climatologici extremi.

„De asemenea, poate și în situații de criză, eu știu plouă, ninge, e prea mare zăpada și nu putem merge la școală, pot fi utile, dar nu cred în învățământ pe platformele astea ... eu personal nu cred, deși le folosesc, dar contactul cu ei este cu totul altceva." (profesoară de limba română și de limba latină, 24 ani de experiență didactică, liceu teoretic, mediul urban)

„Elevii folosesc platformele educaționale doar dacă sunt dirijați. Dacă găsesc pe ele ceea ce îi interesează, le place, dacă sunt puși să navigheze prea mult, se plictisesc." (profesoară de limba spaniolă, 23 de ani experiență didactică, liceu teoretic, mediul urban)

Chiar dacă, în momentul de față evaluarea elevilor nu se desfășoară, nici măcar într-o mică măsură, în registru digital, există și cadre didactice, care nu ar vedea ca fiind oportună o astfel de evaluare, deoarece aceasta ar crea anumite automatisme de gândire și nu ar mai stimula creativitatea și

capacitatea de sinteză a tinerilor. Evaluările digitale, realizate sub forma testelor grilă, ar putea fi memorate de către elevi, fără a mai fi trecute prin filtrul personal de gândire şi acest fapt ar atrage după sine o inadecvare între cunoştinţele, asimilate în mod real de elev şi acelea, presupuse ca fiind achiziţionate, în lipsa unei validări reale.

„Deci elevul îşi formează o idee falsă, cum că e de ajuns să bifezi nişte răspunsuri, să te încadrezi într-o grilă de evaluare, pentru a avea un punctaj maxim sau aproape maxim şi nu cred că este în avantajul lui, pe termen lung." (profesoară de limba engleză, 11 ani de experienţă didactică, liceu teoretic, mediul urban)

Făcând o apreciere concluzivă, referitoare la importanţa, acordată noilor tehnologii ale informaţiei şi comunicaţiilor, în cadrul procesului educaţional din România, aşa cum este ea zugrăvită de către actorii educaţionali intervievaţi, cu ocazia realizării studiului nostru de cercetare, putem afirma, că nevoia conectării la practicile educaţionale globale este una acceptată şi pusă în practică, în măsura posibilităţilor reale, existente în teren, care se referă atât la resursele materiale concrete, de care dispun unităţile de învăţământ, cât şi la nevoile şi specificul psiho-pedagogic al fiecărui grup de elevi, în corelaţie perfectă cu specificul diferitelor conţinuturi didactice ale disciplinelor studiate. Păstrarea unui echilibru între metodele didactice tradiţionale şi cele digitale, coroborată cu o raportare corectă la viaţa reală şi la valorile profunde ale acesteia, îi vor putea ancora şi integra pe tinerii români într-o existenţă, orientată spre evoluţie şi inovaţie, dar care îşi găseşte sevele în cunoaşterea autentică, nelăsându-le acestora posibilitatea de a fi totalmente acaparaţi de tehnologie.

5.2.3. Atitudinile şi preferinţele digitale ale adolescenţilor români în pregătirea şcolară

Atunci când sunt chestionaţi cu privire la preferinţele pentru o abordare didactică digitală a elevilor lor, cadrele didactice răspund la unison şi ne mărturisesc despre o înclinaţie naturală pentru tot ceea ce presupune lumea digitală, adolescenţii dovedind competenţe multimedia înnăscute. Ataşamentul pentru noile tehnologii este un comportament firesc pentru tânărul român al secolului XXI, dat fiind faptul că întreaga lui existenţă se derulează printr-un contact permanent cu toate instrumentele digitale. Nereuşind să se desprindă complet de aceste canale informaţionale şi comunicaţionale, adolescenţii îşi doresc ca viaţa lor şcolară să fie cât mai apropiată de reflexele lor cotidiene şi acest fapt le permite cadrelor didactice să-i cointereseze şi coopteze prin diverse abordări de tip digital. Captarea atenţiei adolescenţilor şi menţinerea ei presupun, din partea profesorului, un efort susţinut, datorită unor obişnuinţe, create în registrul virtual, de rezolvare a mai multor sarcini în acelaşi timp, care-i transformă pe elevi în indivizi, din ce în ce mai splenetici, atunci când sunt puşi în situaţia de a se raporta la o singură activitate.

Adolescenţii din zilele noastre sunt dornici de a accesa mai multe informaţii, în acelaşi timp, de a comunica în mai multe direcţii, cu interlocutori diferiţi şi de a-şi asuma diferite roluri virtuale. Dacă ar trebui să transpună acest <modus vivendi> de tip adolescentin într-o abordare didactică, cât mai adaptată stilului lor, cadrele didactice ar trebui să îndeplinească şi împlinească mai multe roluri şi funcţii deodată, ar trebui să le furnizeze informaţii noi, să comunice în diferite sensuri cu elevii, adică să implice cunoştinţe din mai multe discipline de studiu, abordate în registre de limbaj cât mai nuanţate, într-un cuvânt, să se integreze perfect în profilul lor. Ori, un astfel de scenariu didactic nu este la îndemâna oricărui profesor, în primul rând, datorită diferenţelor generaţionale de tip formativ şi în al doilea rând, datorită discrepanţelor între abilităţile digitale ale celor două tipuri de protagoniştilor, pentru că atunci când vorbim despre adolescenţi şi tineri, vorbim despre nişte nativi din punct de vedere digital, iar atunci când ne referim la cadrele didactice, îi avem în minte pe imigranţii digitali. Viteza de reacţie în registrul digital a unui nativ este cu totul diferită faţă de aceea a unui individ care a adoptat aceste noi tehnologii şi mai mult decât atât, abordarea şi gestionarea unui volum mare de informaţii, dar şi accesarea mai multor programe şi funcţii digitale în acelaşi timp, sunt net superioare, în ceea ce-i priveşte pe nativi.

Înţelegând toată această fenomenologie, putem să corelăm realitatea, cu care adolescentul se întâlneşte zi de zi, la şcoală, cu aceea, pe care el şi-o făureşte în afara şcolii şi să conştientizăm nevoia unor schimbări, care se impun, datorită existenţei unor trenduri, la nivel global, care atribuie o importanţă considerabilă activităţilor didactice, realizate cu ajutorul noilor tehnologii şi care-i influenţează şi pe tinerii români, aceştia fiind deopotrivă conectaţi la tot ceea ce se întâmplă în lume. Atâta timp cât adolescenţii vor avea impresia că activitatea de la şcoală prelungeşte, într-o anumită măsură, activităţile lor curente, adaptate stilului lor de viaţă şi nevoilor vârstei lor, manipularea pozitivă a acestora va însemna tocmai introducerea lor în universul cunoaşterii, dar prin intermediul instrumentelor, pe care ei le agreează şi pe care le resimt ca fiind foarte aproape de ei. În acest moment, rolul cadrului didactic devine foarte important, cu atât mai mult cu cât, acesta poartă responsabilitatea expunerii la tot ceea ce înseamnă lumea digitală şi implicit, mediul online.

„ Ei agrează foarte mult. Într-o lecţie, sunt capacitaţi mult mai uşor şi mai bine, în cazul în care se foloseşte tehnologia, care-i arată un film, poate o secvenţă. Nu neapărat să foloseşti de la cap la coadă calculatorul, dar, o secvenţă anume, un grafic anume făcut şi un grafic asemănător, sau un parametru schimbat undeva ..." (profesor de matematică şi informatică, 42 de ani experienţă didactică, liceu vocaţional, mediul urban)

„Am observat că le plac experimentele virtuale, deci o tablă inteligentă, cred că, de asemenea, ar fi pe placul lor. Le plac şi tutorialele, realizate fie de către profesori, fie de către cercetători, împreună cu studenţii practicanţi." (profesoară de fizică, 22 de ani experienţă didactică, liceu teoretic, mediul rural)

Fie că vorbim despre filme sau videoclipuri, despre slideshow-uri, despre Google-Maker, despre Power Point, despre Office, despre Paint sau despre alte instrumente şi programe digitale, adolescenţii îşi exprimă deschis preferinţele şi se arată dornici de a integra în activitatea lor şcolară noile tehnologii, pe care le consideră familiare şi la care apelează, atunci când li se solicită să caute informaţii şi să se documenteze, să elaboreze un material documentar sau un portofoliu etc.

Cu toate acestea, nu puţini au fost adolescenţii intervievaţi, care ne-au mărturisit că preferinţele lor digitale, referitoare la activitatea şcolară, sunt restrânse şi foarte atent porţionate şi intercalate printre celelalte metode tradiţionale, fiind capabili să-şi argumenteze alegerile cu explicaţii, care de cele mai multe ori ne-au uimit, datorită justificărilor extrem de mature, care ne-au dovedid, o dată în plus, că elevii români sunt capabili să exprime cu exactitate ceea ce-şi doresc să se întâmple în cadrul fiecărei discipline de studiu.

„Da, sunt unele materii la care ar trebui să primeze predarea clasică; de ex. la română nu prea poţi să faci proiecţii; slide-urile astea nu prea ajută; mai mult pierzi vremea. La română, comunicarea mi se pare mult mai importantă, expunerea naturală, care vine cu o încărcătură emoţională; este o transmitere informaţională şi emoţională, în egală măsură, de care îţi aminteşti şi acasă. Dar şi la matematică, nu găsesc necesară o expunere pe suport digital; aici e vorba de calcule ; noi nu am înţelege. E normal să se facă demonstraţia la tablă şi noi să vedem direct procesul. La biologie ar trebui să fie un echilibru; şi partea vizuală este importantă pentru că înţelegem mult mai bine decât dacă ni se fac expuneri orale; deci şi prezentări cu videoproiecţii, dar şi sistematizări. Şi la chimie ar fi bună această videoproiectare şi mai multe lucrări de laborator; poate mai multe lucrări practice decât simulări în mediul virtual. ... Cred că în cazul acestor discipline(geografie şi istorie) aş prefera utilizarea ambelor modalităţi de predare-învăţare. Eu fiind axată mai mult pe ştiinţe, nu am un interes atât de mare pentru geografie şi istorie, dar sigur că există filmuleţe cu diverse regiuni ale lumii, cu locuri interesante, cu noţiuni legate de climă, de relief ... şi ne-ar ajuta. La fel şi la istorie, există documentare despre domnitori, regi, diferite dinastii ..., sigur că ar fi interesant. ... La economie, ne-ar ajuta proiecţiile cu grafice; să vedem ce se întâmplă în timp real, pentru că există programe care ne arată evoluţia în ultimii 10 ani, de ex.; putem lucra în Excel." (elevă, clasa a XI-a, profil real, specializarea: ştiinţele naturii, liceu teoretic, mediul urban)

Adolescenţii se arată a fi foarte siguri şi determinaţi, atunci când vine vorba despre preferinţele lor legate de activităţile şcolare, dovedesc abilitate în alegerea metodelor şi mijloacelor didactice, adecvate contextului învăţării, se raportează corect la modalităţile individuale de învăţare şi achiziţionare de cunoştinţe şi manifestă mobilitate de gândire. Am putea crede, că există o discrepanţă între înclinaţia lor naturală către folosirea cu orice preţ a metodelor şi mijloacelor specifice tehnologiei moderne şi exprimarea unor preferinţe pentru metodele didactice tradiţionale şi mijloacele specifice ale acestora, dacă nu am ţine cont de o caracteristică atât de importantă a acestei tinere generaţii, şi anume,

nevoia de a fi abordaţi printr-o relaţionare, care implică foarte mult factorii emoţionali şi afectivi şi printr-un limbaj, capabil să le inducă trăiri autentice. Tinerii din zilele noastre îşi doresc să trăiască cu incadescenţă fiecare clipă a vieţii lor, dovedindu-şi, astfel, lor înşişi, că sunt vii, că există şi că tot ceea ce se derulează în faţa lor, are legătură cu ei şi cu preferinţele lor. Atunci când mediul şcolar nu le poate oferi astfel de trăiri autentice, adolescenţii se văd obligaţi să recurgă la uzitarea unui alt spaţiu, spaţiul virtual, capabil să le satisfacă nevoile informaţionale şi comunicaţionale şi să le asigure confortul psihologic interior.

„Păi, eu zic aşa, ca la începutul perioadei în care se va introduce sistemul acesta de predare-învăţare–evaluare virtuală, să se introducă într-o pondere mai mică, tocmai pentru a vedea cum se descurcă elevii şi cum este acceptat de către elevi şi cum acţionează ei, dacă le oferă satisfacţie sau nu. Dar, dacă are un rezultat pozitiv, să se mărească numărul de ore, adică, cu cât creşte interesul, să se mărească şi numărul de ore. În momentul în care stagnează, sau vezi că nu ai nici un progres din învăţatul digital, să se reintroducă stilul clasic. Totul să fie făcut în aşa fel încât să conducă la folosirea maximă a intelectului." (elev, clasa a XI-a, profil real, specializarea: ştiinţele naturii, liceu teoretic, mediul rural)

Parcurgând multitudinea punctelor de vedere ale protagoniştilor direcţi ai procesului educaţional, aşa cum ni se dezvăluie ele, din interviurile realizate în scopul elaborării studiului nostru de cercetare, putem conchide, afirmând cu tărie, că metodele didactice digitale şi mijloacele tehnologiei moderne, pecepute ca un vector al formării tinerei generaţii, nu vor putea, cel puţin deocamdată şi referindu-ne cu stricteţe la realitatea românească, să înlocuiască totalmente metodele didactice tradiţionale şi mijloacele aferente acestora, ci doar să propună o alternativă, demnă de a fi luată în calcul şi îndelung testată şi practicată, în aşa fel încât, aceasta să asigure o formare adecvată, adaptată atât noilor tendinţe educaţionale globale, cât şi cerinţelor şi nevoilor adolescenţilor şi tinerilor din România.

5.2.4. Impedimente în calea reuşitei profesionale şi personale a tinerilor români

Societatea actuală ne propune, din ce în ce mai mult, deschiderea spre înţelegerea nevoii de a trăi într-o lume a profesiilor interconectate, în care fiecare dintre profesii îşi găseşte conectivitate cu alte profesii, angajatorii cerând, în felul acesta, domenii de competenţă multiple şi diversificate, anagajaţilor. Tineretul, perceput ca forţa de muncă motrice a oricărei societăţi, se vede angajat spre o nouă abordare formativă, care să-i pună în valoare construcţia interioară solidă şi plurivalentă a personalităţii, revenindu-se la accepţiunea renascentistă, prin care tânărul, dotat cu multiple competenţe şi cu o atitudine permisivă în privinţa schimbărilor sociale, să fie propulsat spre reuşita personală şi profesională.

Paradoxal, tendinţa societală, la nivel global, este una superficială, tinerii nemaifiind autodidacţi, în sensul obţinerii unor informaţii de cea mai bună calitate, ci preferând să utilizeze cele mai simple modalităţi, pentru a accesa informaţiile şi acest lucru se datorează în mare parte noilor tehnologii ale informaţiei şi comunicaţiilor, care ne-au determinat pe noi toţi, să fim mult mai comozi în a ne căuta informaţiile, luând totul de-a gata, fără nicio rezervă şi fără o investigaţie personală prealabilă. Mai mult decât atât, la nivel naţional, putem observa un dezinteres crescut al tânărului faţă de educaţia primită în sistemul formal de învăţământ, dezinteres datorat unei percepţii sociale generale, conform căreia, educaţia şi formarea nu mai sunt prioritizate.

„Nu ne mai gândim, nu avem părere personală. ... Dacă au de scris o compunere, dau copy paste şi gata compunerea. Nu mai fac calcule simple, scot imediat telefonul. ... De asta spun că unii dintre noi au devenit dependenţi de noile tehnologii. ... Probabil că este o tendinţă generală; nu mai e la modă să înveţi; ne descurcăm şi fără; important e să avem bani, relaţii şi aşa mai departe." (profesoară de limba engleză, 11 ani experienţă didactică, liceu, mediul urban)

Dacă ne propunem să investigăm cauzele, care ar conduce la insuccesul profesional şi personal al tânărului român, atunci ar trebui să ne gândim în primul rând la o consiliere şcolară şi profesională deficitară, încă din ciclul gimnazial, la neşansa acestuia de a ajunge în colective şcolare, ale căror profesori diriginţi nu au fost suficient de implicaţi în cunoaşterea psiho-pedagogică a elevilor lor, la programele şcolare deosebit de congestionate, care au generat multă confuzie printre adolescenţi şi tineri, tocmai din cauza avalanşei de informaţii, la familia, din ce în ce mai absentă din viaţa tânărului, cu părinţi extrem de ocupaţi, care le asigură cu prioritate nevoile materiale şi care nu conştientizează îndeajuns importanţa formării copilului lor şi nu în ultimul rând, la comunitatea în sine, percepută ca fiind un mediu ostil, care nu susţine dezvoltarea armonioasă a unui tânăr.

„Un tânăr care nu reuşeşte pe plan profesional se va întoarce întotdeauna în timp şi se va întreba de ce a ajuns să facă meseria respectivă. Pe de altă parte şi părinţii îşi au vina lor pentru că, de multe ori, îi obligă pe copii să se îndrepte spre o anumită meserie, cerută pe piaţă, în detrimentul alteia, pentru care copilul are înclinaţii şi deschidere." (profesoară de biologie, 33 de ani experienţă didactică, liceu, mediul urban)

Tânărul, care are realmente şanse de reuşită în viaţă, atât din punct de vedere profesional, cât şi personal, este perceput ca fiind un tânăr conştient de sine, o persoană pozitivă şi comunicativă, capabilă să-şi cunoască oportunităţile, să-şi recunoască competenţele, să beneficieze de o orientare profesională corespunzătoare şi să se adapteze cu uşurinţă situaţiilor noi de viaţă, valorificând partea pragmatică a disciplinelor studiate, care pot fi conectate şi integrate în viaţa reală, de zi cu zi.

„Ca să reușească în viață, un elev trebuie să știe de toate: în primul rând, să știe să comunice, să știe să se adapteze la condițiile pe care le cere piața muncii, pentru că aceasta se schimbă continuu. ... Ar trebui să fie pregătit în primul rând psihic, că astăzi faci ceva, mâine poți să faci și altceva." (profesoară de fizică, 22 de ani experienţă didactică, liceu, mediul rural)

Dar, totodată, acest tânăr se dorește a fi unul bine informat și echilibrat, atunci când facem referire la utilizarea noilor tehnologii, deoarece tendința generală, în ceea ce-i privește pe tineri, este aceea de a abuza de consumul media și de a se expune fără limite la tot ceea ce le oferă spațiul virtual. Aceste puncte de vedere, împărtășite de majoritatea cadrelor didactice intervievate, sunt nuanțate, cu atât mai elocvent, de către adolescenții, aflați în ciclul secundar superior, care conștientizează, o dată în plus, nevoia păstrării unui echilibru între activitățile concrete și cele virtuale, atribuind o importanță deosebită formării lor, din punct de vedere lingvistic și implicit, al creării unei culturi generale solide.

„După mine, tehnologia este foarte bună pentru noi, ne ajută să ne dezvoltăm, dar, din păcate, în zilele noastre, tehnologia ne acaparează, adică tehnologia se dezvoltă, iar noi stagnăm sau ne ducem chiar mai în jos și nu este în regulă deoarece, folosind atât de des tehnologia, majoritatea dintre noi nu prea citesc. Vorbeam cu mama; mama, când era elevă, citea foarte mult. Și mă gândeam: poate că era o excepție, dar nu era. Toți prietenii ei citeau și prin urmare, se dezvoltau foarte bine din punctul de vedere al vocabularului, din punct de vedere lingvistic. Și informațiile; nimeni nu mai este direcționat să citească printre rânduri și nu prea mai citește nimeni." (elev, clasa a XI-a, profil real, specializarea: științele naturii, liceu teoretic, mediul rural)

Mai mult decât atât, tinerii reușesc să înțeleagă și să expreseze nevoia adoptării și impunerii unui stil de viață sănătos, care necesită limitarea expunerii la Internet și implicit la calculator, leptop, tabletă sau telefon mobil și păstrarea unor relații interumane, pe cât posibil directe, față în față, care să nu fie afectate de interfața virtuală.

„Într-adevăr, la nivel global, ne îndreptăm către digitalizare, dar mi se pare că nu putem critica un elev că este sedentar, că folosește prea mult Internetul, dacă noi pe asta ne bazăm. Dacă profesorul își concepe cursurile, bazându-se pe Internet și pe ceea ce oferă acel calculator, nu te mai poți aștepta de la un elev să meargă la bibliotecă. ... Cred că ar trebui să ne îndepărtăm puțin de tehnologiile astea, doar pentru a-i face puțin pe oameni să se apropie mai mult unii de alții. ... Da, noi și așa petrecem destul de mult timp pe Internet pentru socializare, măcar, în rest să citim cărți adevărate, să învățăm în modul acela clasic, să avem discuții interactive și jocuri, uneori." (elevă, clasa a XI-a, profil uman, specializarea: filologie, bilingv limba engleză, liceu teoretic, mediul urban)

Coroborând trendurile societale actuale, care acordă o valoare emfatică interconectivității, atunci când ne referim la domeniile de competență, cu viziunile anticipative ale tinerilor, care ne propun

revenirea la un pattern existenţial, înclinat spre valorile umaniste profunde şi naturale, putem să înţelegem existenţa tehnologiilor informaţiei şi comunicaţiilor ca fiind una deosebit de necesară, dar nu exhaustivă, dacă ne gândim la căutarea de informaţii sau la posibilitatea de a comunica şi tocmai din această cauză, uzitarea lor ar trebui să fie din ce în ce mai moderată.

„Nu, noi românii avem o personalitate actvă şi cu Internetul acesta ne sedentarizăm foarte mult şi nu mai avem atâta imaginaţie şi nici dorinţa de a cunoaşte, pentru că totul ni se oferă aşa. Adică, nu mi se pare că asta ni se potriveşte." (elevă, clasa a XI-a, profil uman, specializarea: filologie, bilingv limba engleză, liceu teoretic, mediu urban)

Atunci când tinerii nu reuşesc să păstreze o balanţă justă între activităţile din registrul online şi acelea din viaţa reală, se creează o serie de dezechilibre, care-i împiedică să se dezvolte armonios, atât din punct de vedere fizic, cât şi din punct de vedere psihic şi intelectual. O expunere îndelungată la tot ceea ce înseamnă lumea digitală atrage după sine o pierdere a identităţii şi prin aceasta, posibilitatea de a se erija ca subiect manipulat, incapabil de a-şi exprima părerile personale şi de a acţiona conform credinţelor interioare. În egală măsură, din punct de vedere cognitiv, tânărul îşi poate pierde curiozitatea şi abilităţile în căutarea de strategii, necesare găsirii unor surse informaţionale autentice şi capacitatea de analiză şi sinteză a informaţiilor obţinute, mulţumindu-se cu surogate, create de terţi, pe care nu le poate verifica şi controla.

Drept concluzie, impedimentele, care stau în calea reuşitei profesionale şi personale a tânărului român, sunt atât de ordin extern, cât şi intern, acestea reprezentând tot atâtea cauze externe, bunăoară, consilierea şcolară şi profesională deficitară, avalanşa informaţională, propusă de programele şcolare stufoase, lipsa de abilitate pedagogică a profesorului diriginte şi a cadrelor didactice, în general, lipsa de interes a părinţilor, cu privire la formarea şi educarea copilului lor, dar şi atitudinea ostilă a societăţii faţă de tineri, cât şi cauze interne, care ţin de imaturitatea şi superficialitatea tânărului, de consumul media excesiv al acestuia, de lipsa abilităţilor adaptative şi a competenţelor diversificate, cerute de o piaţă a muncii, extrem de dinamică şi nu în ultimul rând, de imposibilitatea sesizării oportunităţilor.

5.2.5. Concluzii şi recomandări

Întregul subcapitol „Noile tehnologii ale informaţíei şi comunicaţiilor, vector al educării şi formării tinerei generaţii" şi-a propus să investigheze, într-o manieră profesionistă, problematica digitalizării, raportată la cultura tinerilor, la nivel global, pentru ca mai apoi, să se direcţioneze către particularităţile naţionale, inventariind întregul proces educaţional, prin raportarea lui la noile tehnologii şi la rolul acestora în asigurarea reuşitei personale şi profesionale a tinerilor români.

Internetul joacă un rol deosebit de important în viaţa adolescenţilor şi tinerilor din întreaga lume, atât în calitatea lui de artefact cultural, dar şi ca o cultură de sine stătătoare. În egală măsură, adolescenţii formează un grup de indivizi, neomogen, socialmente vorbind, care adoptă diferite componente ale Internetului, în scopuri diferite şi adoptarea digitalizării atrage după sine posibilitatea participării tinerilor la construirea unei noi societăţi a informaţiei, având menirea, de a-i ajuta pe aceştia să-şi perfecţioneze cultura asociativităţii şi să-şi exprime identitatea, ca pe o nevoie de dezvoltare în spaţiul virtual, acolo unde socialul se întâlneşte cu tehnologia, creându-se, în felul acesta nişte schimburi subtile între spaţiul public şi cel privat.

În acest context, personalizarea procesului de predare-învăţare-evaluare, menită să le propună şi elevilor din ţara noastră o abordare cât mai apropiată de interesele lor şi de profilul lor educaţional, a permis integrarea cu succes a noilor tehnologii ale informaţiei şi comunicării în activitatea didactică curentă, în scopul de a le capta atenţia, de a-i motiva să-şi caute informaţiile necesare şi de a-şi însuşi cunoştinţele, de care au nevoie, pentru a face faţă evaluărilor. Astfel, s-a înţeles că o predare autentică, în care există schimburi şi feed-back-uri normale şi naturale între profesor şi elev, în care se fac conexiuni între noţiuni şi se insistă pe formarea de competenţe atât transversale, cât şi transferabile, presupune un nivel de interacţiune ridicat şi uzează de toate mijloacele didactice interactive, implicând cu precădere instrumentele media. Utilizate alternativ, în scopul de a dinamiza momentele expozitive ale unei lecţii şi de a aduce un suflu nou predării, dar şi pentru a-i atrage pe elevi români într-un demers didactic cât mai mobil, instrumentele tehnologiei moderne au rolul de a pigmenta întregul proces didactic, de a-i conferi o turnură actuală şi de insera acest proces în textura cotidiană a activităţilor obişnuite ale unui tânăr. Dar, pentru ca acest proces educaţional să-şi găsească finalitatea scontată, profesorul este pus în situaţia de a face un management corect al grupului de elevi, pe care îl gestionează, prin alegerile adecvate ale metodelor şi mijloacelor didactice utilizate. În ceea ce priveşte procesul educaţional din România, nu întodeauna opţiunea pentru metodele digitale este cea mai indicată, deoarece există discipline de studiu, care se pretează mai mult metodelor tradiţionale, expozitive, explicative, cu prezentări riguroase, cum ar fi: limba şi literatura română, limba latină, religia, istoria, matematica, altele, care le îmbină cu succes pe cele tradiţionale cu cele digitale, cum ar fi: limbile străine, geografia, geometria, fizica, chimia, biologia, artele plastice, iar altele din registrul TIC, care implică în exclusivitate digitalizarea. Păstrarea unui echilibru între metodele didactice tradiţionale şi cele digitale, coroborată cu o raportare corectă la viaţa reală şi la valorile profunde ale acesteia, îi vor putea ancora şi integra pe tinerii români într-o existenţă, orientată spre evoluţie şi inovaţie, dar care îşi găseşte sevele în cunoaşterea autentică, nelăsându-le acestora posibilitatea de a fi totalmente acaparaţi de tehnologie.

Ataşamentul pentru noile tehnologii este un comportament firesc pentru tânărul român al secolului XXI, dat fiind faptul că întreaga lui existenţă se derulează printr-un contact permanent cu toate instrumentele digitale. Nereuşind să se desprindă complet de aceste canale informaţionale şi

comunicaţionale, adolescenţii îşi doresc ca viaţa lor şcolară să fie cât mai apropiată de reflexele lor cotidiene şi acest fapt le permite cadrelor didactice să-i cointereseze şi coopteze prin diverse abordări de tip digital. Adolescenţii din zilele noastre sunt dornici de a accesa mai multe informaţii, în acelaşi timp, de a comunica în mai multe direcţii, cu interlocutori diferiţi şi de a-şi asuma diferite roluri virtuale. Înţelegând toată această fenomenologie, putem să corelăm realitatea, cu care adolescentul se întâlneşte zi de zi, la şcoală, cu aceea, pe care el şi-o făureşte în afara şcolii şi să conştientizăm nevoia unor schimbări, care se impun, datorită existenţei unor trenduri didactice digitale, manifestate la nivel global, care-i influenţează şi pe tinerii români, aceştia fiind deopotrivă conectaţi la tot ceea ce se întâmplă în lume. Foarte siguri şi determinaţi, atunci când vine vorba despre preferinţele lor, legate de activităţile şcolare, adolescenţii români dovedesc abilitate în alegerea metodelor şi mijloacelor didactice, adecvate contextului învăţării, se raportează corect la modalităţile individuale de învăţare şi achiziţionare de cunoştinţe şi manifestă mobilitate de gândire. Am putea crede, că există o discrepanţă între înclinaţia lor naturală către folosirea cu orice preţ a metodelor şi mijloacelor specifice tehnologiei moderne şi exprimarea unor preferinţe pentru metodele didactice tradiţionale şi mijloacele specifice ale acestora, dacă nu am ţine cont de o caracteristică atât de importantă a acestei tinere generaţii, şi anume, nevoia de a fi abordaţi printr-o relaţionare, care implică foarte mult factorii emoţionali şi afectivi şi printr-un limbaj, capabil să le inducă trăiri autentice.

Impedimentele, care stau în calea reuşitei profesionale şi personale a tânărului român, sunt atât de ordin extern, cât şi intern, acestea reprezentând tot atâtea cauze externe, bunăoară, consilierea şcolară şi profesională deficitară, avalanşa informaţională, propusă de programele şcolare stufoase, lipsa de abilitate pedagogică a profesorului diriginte şi a cadrelor didactice, în general, lipsa de interes a părinţilor, cu privire la formarea şi educarea copilului lor, dar şi atitudinea ostilă a societăţii faţă de tineri, cât şi cauze interne, care ţin de imaturitatea şi superficialitatea tânărului, de consumul media excesiv al acestuia, de lipsa abilităţilor adaptative şi a competenţelor diversificate, cerute de o piaţă a muncii, extrem de dinamică şi nu în ultimul rând, de imposibilitatea sesizării oportunităţilor.

Concluzionând, putem afirma cu tărie, că metodele didactice digitale şi mijloacele tehnologiei moderne, pecepute ca un vector al formării tinerei generaţii, nu vor putea, cel puţin deocamdată şi referindu-ne cu stricteţe la realitatea românească, să înlocuiască totalmente metodele didactice tradiţionale şi mijloacele aferente acestora, ci doar să propună o alternativă, demnă de a fi luată în calcul şi îndelung testată şi practicată, în aşa fel încât, aceasta să asigure o formare adecvată, adaptată atât noilor tendinţe educaţionale globale, cât şi cerinţelor şi nevoilor adolescenţilor şi tinerilor din România.

Referinţe bibliografice:

Bargh, John A., Katelyn Y. A. McKenna, Katelyn Y.A., *The Internet and Social Life*, Annual Review of Psychology 55 (2004) 583

Bimber, Bruce, *Three Faces of Technological Determinism*, Does Technology Drive History?: The Dilemma of Technological Determinism, ed. Merritt Roe Smith and Leo Marx (Cambridge, MA: MIT Press, 1994) 90

Foehr, Ulla G., *Media Multitasking Among American Youth: Prevalence, Predictors and Pairings*, (Menlo Park: The Henry J. Kaiser Family Foundation, 2006)

Herring, Susan C., Questioning the Generational Divide: Technological Exoticism and Adult Constructions of Online Youth Identity, Youth, Identity, and Digital Media, ed. David Buckingham, The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning, (Cambridge, MA: MIT Press, 2007) 85

Hine, Christine, *Internet Research and the Sociology of Cyber-Social-Scientific Knowledge*, The Information Society 21 (September 2005) 247

Livingstone, Sonia, d'Haenens, Leen, Hasebrink, Uwe, *Childhood in Europe: Contexts for Comparison*, Children and Their Changing Media Environment: A European Comparative Study, ed. Sonia Livingstone and Moira Bovill (London: Lawrence Erlbaum Associates, 2001) 13

Plant, Sadie, *On the Matrix: Cyberfeminism Simulations*, Cultures of the Internet: Virtual Spaces, Real Histories, Living Bodies, ed. Rob Shields (London: Sage, 1996) 180

Prensky, Marc, *Digital Natives, Digital Immigrants Part 1*, On the Horizon vol. 9(5), (Octobre 2001), 6

Rubin, Kenneth H., Bukowski, William M., Parker, Jeffrey G., *Peer Interactions, Relationships, and Groups*, Handbook of Child Psychology: Social, Emotional, and Personality Development, ed. Nancy Eisenberg (New York: Wiley, 2006) 630

Sassen, Saskia, Towards a Sociology of Information Technology, Current Sociology 50:3, (2002) 377
Sassen, See & Herring, Susan *Questioning the generational divide: technological exoticism and adult constructions of on-line youth identity*, (Cambridge, MA: MIT Press, 2007)
Smith, Merritt Roe, *Military Enterprise and Technological Change: Perspectives on the American Experience,* (Cambridge, MA: MIT Press, 1985)

6. Riscurile asociate utilizării Internetului

Oana Iftode

Manuela Manu

Generalizarea accesului la Internet a dus la ample discuţii cu privire la riscurile inerente. Pe măsură ce numărul utilizatorilor de Internet creşte mai ales în rândul tinerilor, iar vârsta debutului în mediul online scade, identificarea şi abordarea acestor riscuri devine un obiectiv important de cercetare dar şi de politică publică.

Cu cât folosesc mai mult Internetul şi se angajează în activităţi tot mai diverse, cu atât este mai mare şansa ca tinerii internauti să se confrunte cu situaţii riscante (Livingstone, 2011 apud László, Tőkés, 2013, p.2). Mai mult de atât, activităţile, aptitudinile şi competenţe lor digitale diferă, nu doar în termeni de diviziune digitală - inegalitate economică şi socială în ceea ce priveşte accesul, utilizarea sau cunoaşterea tehnologiilor informaţiei şi comunicaţiilor, ci şi în funcţie de percepţiile şi concepţiile despre mediul online, modul de interacţionare virtual oferind un spaţiu pentru angajarea în comportamente riscante. Astfel, deşi sunt numiţi „generaţia net" sau "nativi digitali", tinerii nu formează un grup omogen, având obiceiuri de utilizare a Internetului diferite care conduc către o vulnerabilitate şi o abordare diferită a riscurilor inerente spaţiului virtual. (László, Tőkés, 2013, p.3)

6.1.Tipologizarea riscurilor virtuale

Nu se poate vorbi de o clasificare general acceptată a riscurilor pe care le întampină tinerii pe Internet, ci de o gamă complexă de astfel de pericole identificate în literatura de specialitate, cercetătorii operand cu tipologii şi clasificări diverse.

În prezent se distinge între conţinut nociv şi interacţiuni dăunătoare. Totoodată, riscurile se pot clasifica şi după domeniul în care se manifestă: unele riscuri ţin de agresivitate, altele de sexualitate, altele de sfera comercială. O altă tipologizare diferenţiază după rolul deţinut în interacţiunea cu riscul: rolului de receptor îi corespund riscurile de conţinut, rolului de participant îi corespund riscurile de contact, iar rolului de actor îi corespund riscurile de comportament/conduită. În primul caz este vorba despre a primi şi a consuma un anumit conţinut cu potenţial dăunător, în al doilea caz există o anumită implicare într-o activitate iniţiată de un adult, iar în ultimul caz se adoptă fie poziţia victimei, fie cea a

agresorului. Intersectarea dintre aceste dimesiuni crează un ansamblul complex de riscuri la care se expune utilizatorul tânăr pe Internet. (EU Kids Online, Velicu, 2014, p. 3)

Pentru clarificare, în categoria riscurilor de conţinut intră accesarea de materiale pornografice, informaţii eronate sau suspecte, conţinut rasist/xenofob/discriminatoriu, sfaturi dăunătoare, cum ar fi incurajarea suicidului, a consumului de stupefiante, a dietelor drastice etc. Aceste tipuri de riscuri se referă la situaţia în care "copilul primeşte în mod pasiv sau este expus la conţinut disponibil pentru toţi utilizatorii de internet" (OECD, 2011, 17 apud Răcătău, p.8) Totodată, expunerea la aceste conţinuturi poate să fie urmată de consecinţe negative, fie în plan psihologic, fie comportamentale: agresivitate, traume psihologice, stimă de sine scăzută, scăderea perfomanţelor şcolare, frică, confuzie de identitate etc. (Cho şi Cheon, 2005, 490; Mitchell et al, 2003, 346 apus Răcătău, p. 8).

Riscurile de contact sunt acelea în care utilizatorul tânăr se angajează activ în interacţiunile online, fie prin mesageria instant, chat, blogging, platformele de jocuri online, utilizarea camerei, SNS. Aceste tipuri de activităţi pot fi terenul pentru o serie întreagă de situaţii riscante, de la întâlniri cu persoane periculose, cyber-grooming, solicitări sexuale, hărţuire online şi până la ameninţări la adresa vieţii private. (Ybarra and Mitchell, 2008 apud Răcătău, p.8)

Tinerii care au o experienţă digitală mai îndelungată nu evită riscurile online, ci se expun mult mai des la contexte periculoase, dar gestionează mai eficient astfel de situaţii pentru că au dobândit abilităţile digitale necesare soluţionarii lor. (László, Tőkés, 2013, p.3)

Pentru a surprinde impactul lor real asupra tinerilor, riscurile pe care le ridică navigarea pe Internet trebuie evaluate într-o abordare sistemică prin care sunt puse în balanţă alături de oportunităţile pe care le oferă. (Velicu, 2014, p. 20-21)

Un model de analiză al riscurilor din mediul virtual bazat pe o astfel de abordare este următorul:

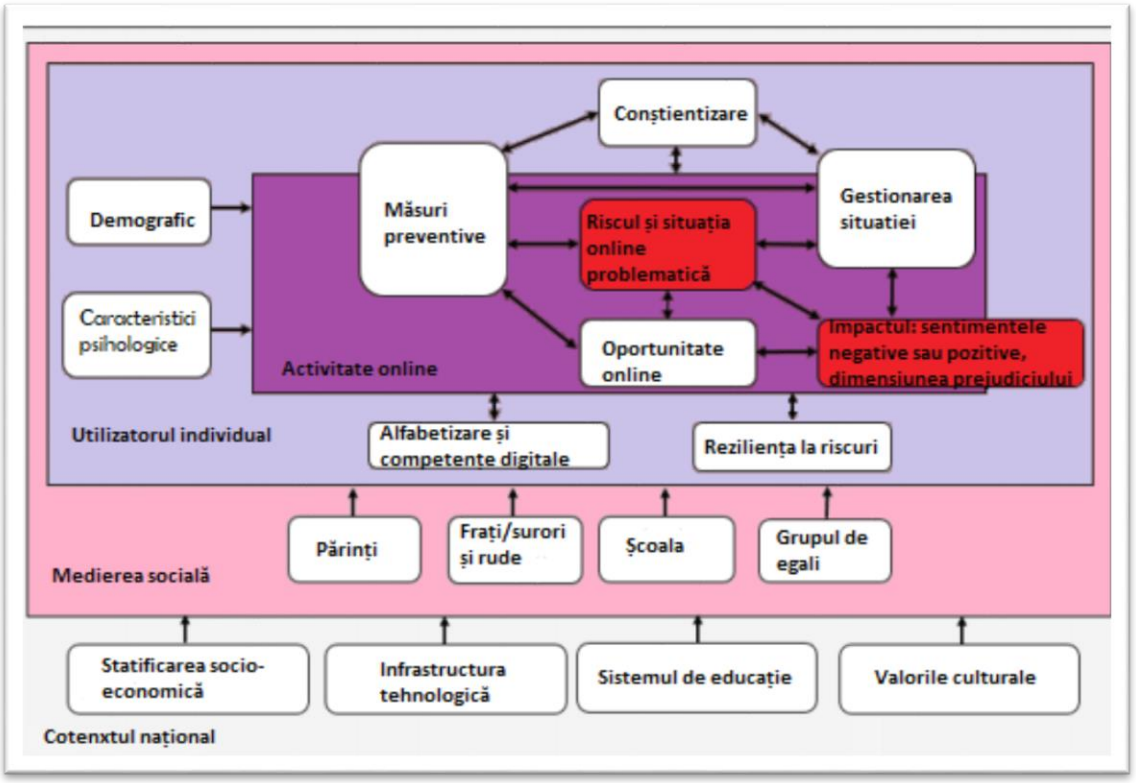

Sursa: The meaning of online problematic situations for children. Results of qualitative cross-cultural investigation in nine European countries June 2014 (traducerea autorului)

6.2. Modalităţi de gestionare a riscurilor

Conform cercetătorilor implicaţi în studiul *EU Kids Online*, modul în care tinerii şi copiii aleg să gestioneze situaţiile de stres online poate fi încadrat în trei tipuri de strategii: abordarea fatalistă, comunicativă şi proactivă. Prima abordare este caracterizată de pasivitate, tânarul lăsând situaţia să se rezolve de la sine, întrerupând pentru o vreme consumul de Internet, a doua abordare se referă la încercarea de a rezolva problema prin apelul la ajutorul social – în general prieteni/colegi, apoi părinţi si mai rar cadre didactice sau specialişti - şi aşteptarea intervenţiei externe, iar cea de-a treia abordare vizează gestionarea independenta a situaţiei şi rezolvarea efectivă a problemei prin mijloacele puse la dispoziţie de interfaţele folosite sau prin mecanisme specifice – setări de confidenţialitate, blocarea altor utlizatori, instalarea de softuri etc. Ultimul tip de reacţie este considerată cea mai eficientă modalitate de adaptare la experienţele online negative, prin care tinerii îşi dezvoltă nivelul de flexibilitate şi rezilienţă în utilizarea mediului virtual. Primul tip de comportament este specific copiilor mai mici, a celor cu mai puţină încredere în sine sau cu probleme de ordin psihologic, proveniţi din medii sociale dezavantajate, sau cu experienţă online redusă. Abordarea comunicativă este una des utilizată de tineri, mai ales de cei care nu folosesc foarte des Internetul sau se angajează într-un număr limitat de activităţi

online, în special din rândul fetelor sau a celor de vârstă mai mica, ori din medii sociale inferioare. Tinerii cu dificultăţi în ceea ce priveste încrederea în sine sau alte probleme psihologice nu vorbesc despre situaţiile negative întâmpinate. Atitudinea proactivă caracterizează tinerii care au încredere în sine şi de cei care sunt implicaţi în activităţi diverse si frecvente pe Internet sau de cei care au resimţit foarte negativ experienţele avute în mediul virtual şi se simt motivaţi să le rezolve.

În urma studiului EU Kids Online s-a constat că cei mai importanţi factorii care influenţează strategia la care apelează tinerii pentru a gestiona riscurile sunt caracteristicile individuale, cele sociale şi diferenţele ce ţin de specificul culturii digitale din ţările incluse în analiză. (László, Tőkés, 2013, p.4)

6.3. Ce e riscant şi ce e dăunător?

Existenţa riscurilor online nu este invariabil dăunătoare (Vandoninck, d'Haenens, Segers, 2012, p. 204 apud László, Tőkés, 2013, p.2), mare parte dintre tineri ne fiind afectaţi de experienţele online negative sau cu potenţial negativ. În plus, prin confruntarea cu situaţii dificile creşte nivelul de rezilienţă datorită însuşirii unor abordări şi rezolvări adecvate învăţate în urma experienţelor. (Boyden, Mann, 2005; Ságvári, Galácz, 2012, p. 310 apud László, Tőkés, 2013, p.2).

"Cercetările arată că tinerii care au întâlnit cele mai multe riscuri pe internet sunt în mare parte aceiaşi cu cei care profită de oportunităţile internetului şi, de asemenea, sunt cei cu un grad ridicat de rezilienţă (i.e. puţin susceptibili de a suferi un impact emoţional negativ, de a se simţi deranjaţi în urma întâlnirii riscului) (Livingstone, 2008; Livingstone, 2012). Astfel că, una dintre soluţiile relativ facile de protejare a copiilor de efectele negative ale media – anume medierea parentală restrictivă, altfel spus restricţionarea accesului la respectivul mediu (în cazul nostru, internetul) în termeni de timp sau de conţinut – se dovedeşte a fi nedezirabilă, cât timp aceasta implică de asemenea privarea copilului de beneficiile internetului (Boyd, 2008; Buckingham, 2008). Mai mult, tocmai de teama unei astfel de reacţii prea protectoare din partea părinţilor, mulţi copii, victime ale unuia sau altuia dintre riscurile de mai sus, sunt reticenţi în a informa părinţii despre ceea ce li s-a întâmplat, dat fiind că posibila reacţie a adulţilor de a îi priva de respectiva tehnologie li se pare mai greu de suportat decât riscul în sine (P.S. Strom & Strom, 2006)." (Velicu, 2014, p. 2-3)

O altă discuţie îşi îndreaptă atenţia către distincţia între ceea ce adulţii consideră că are potenţial dăunător şi ceea ce resimt tinerii ca fiind deranjant, supărător. (Hargrave & Livingstone, 2006; Livingstone, Haddon, Görzig, & Ólafsson, 2011 apud Velicu, 3).

Interpretarea pe care tinerii o au asupra ceea ce poate fi considerat riscant sau periculos în mediul virtual diferă de ceea ce cercetătorii propun în general ca perspectivă de analiză. Situaţii care din

punctul de vedere al teoreticienilor sunt definite ca fiind “riscuri” sunt de multe ori percepute de tineri ca „normale” sau fără conotaţie negativă. Pentru a avea o imagine cuprinzătoare a sensului şi experienţei riscurilor pe care le întâmpină copiii şi tinerii pe Internet, este important de a privi şi a înţelege lucrurile şi din punctul lor de vedere. Cu gândul de a unifica cele două perspective – cea a cercetătorului sau a adultului şi cea a utilizatorului tânăr, unii cercetători au propus folosirea termenului de “situaţie problematică” cu referire la ceea ce îi poate afecta negativ pe tineri în mediul virtual sau ca urmare a activităţii lor pe Internet. Astfel, situaţiile online problematice se referă la "o gamă largă de posibile comportamente şi experienţe online care, împreună sau individual, au ca rezultat o perturbare a relaţiilor, valorilor, obligaţiilor de zi cu zi, şi/sau a bunăstării mentale sau fizice."(Mitchell, Sabina, Finkelhor, & Wells, 2009, p. 707 apud David Smahel, Michelle F. Wright et al, 2014 p. 11) Operând cu o astfel de definiţie cu sens larg prin comparaţie cu cea restransă a “riscului” înţeles ca “potenţial dăunător” (Livingstone et al, 2011), cercetătorii pot surprinde în detaliu complexitatea şi multiplele valenţe sau faţete ale riscului pe care îl prezintă mediul virtual pentru tineri.

A înţelege ce este problematic sau riscant pentru tineri pe Internet presupune a afla ce anume percep ei ca experienţă negativă şi care sunt factorii care le determină evaluarea, care sunt riscurile (identificate de adulţi) pe care le conştientizează, care sunt consecinţele, cum reacţionează şi cum gestionează astfel de experienţe.

6.4. Situaţii online problematice din perspectiva tinerilor

În acest subcapitol vom descrie experienţa elevilor de liceu în ceea ce priveşte situaţiile problematice cu care s-au confruntat pe Internet, identificând categoriile tematice, prezentând rezultatele cercetării de faţă.

Analiză se înscrie în rândul studiilor calitative publicate în ultimii ani în care accentul este pus pe perspectiva tinerilor şi îşi propune să aducă un plus de reprezentativitate pe segmentul adolescenţilor din România, având avantajul unui univers de cercetare extins.

6.4.1. Comunicare agresivă şi hărţuire

Comunicarea agresivă poate fi experimentată în mod pasiv atunci când doar se receptează astfel de situaţii sau printr-o comunicare activă cu ceilalţi. Ea include critici nejustificate, limbaj obscen, experesii înjurioare, insulte, ironii, batjocură, zeflemea, porecle umilitoare, atitudini de dispreţ, atutudini brutale, denigrări, bârfe etc. De obicei se menţionează astfel de experienţe în contextul utilizării YouTube, jocurilor, sau reţelelor de socializare. Situaţiile de comunicare agresivă sunt

raportate atât de băieţi cât şi de fete, fiind, din punctul de vedere al tinerilor, aproape inevitabil să te întâlneşti cu ele pe Internet.

"Sunt în relaţii cam încordate cu unii foşti colegi şi au văzut ce am făcut eu la examen şi au început să se ia de mine, să zică că e mai şmecher decât mine…" (băiat, 14 ani, clasa a IX-a, profil real, mate-info, Bucureşti)

"Cu mine, nu, dar, uitându-mă la tot felul de lucruri, observ, da, oameni care sunt critici. ***Foarte tranşanţi care deranjează prin rigiditate?*** *Da, exact."* (fată, 16 ani, clasa a X-a, profil real, ştiinţe ale naturii, Bucureşti)

„[...] mai sunt câte unii care îşi permit să mai jignească, fiind ei sarcastici şi dorind să râdă de colegii, de prietenii lor sau de alte persoane, pe care nu prea le cunosc. […] De ex. cineva postează ceva şi un prieten virtual(în general pe Facebook), care-i este şi coleg de clasă, îi face un comentariu răutăcios şi extrem de ironic. Mai vin şi alţii cu comentarii: unii îl încurajează pe cel care a fost ironic şi răutăcios, alţii îi fac morală şi în cele din urmă totul se transformă într-un conflict." (fată, 17 ani, clasa aXI-a, profil umanist, com. Săcele, jud. Braşov)

În ceea ce priveşte relaţia dintre actorii implicaţi, atunci când situaţiile de comunicare agresivă şi hărţuire pe Internet se petrec între cunoscuţi este vorba adesea despre colegi de şcoală sau din grupuri reunite de interese comune (cluburi sportive, asociaţii etc.) Uneori agresivitatea pe Internet este în strânsă legătură cu ceea ce se întâmplă în mediul offline, platformele de socializare permitând tranferul conflictului dintr-un mediul în altul şi perpetuarea lui.

„Am fost jignit, supărat pe internet! Cu nişte colegi de la polo, ne-am certat faţă în faţă şi după aceea ne-am trimis nişte mesaje jignindu-ne pe internet! Da nu are cum să nu se întâmple chestia asta, când te mai certi şi vorbeşti prin mesaje şi nu ajungi la aceeaşi concluzie, când opiniile sunt diferite, atunci te certi cu acea persoană şi faceţi schimb de replici negative! Nu s-a rezolvat şi nu mai vorbesc cu ei pe internet." (băiat, 17 ani, clasa a X-a, profil real, mate – info, bilingv)

Au fost raportate situaţii în care conturile personale sunt furate şi apoi folosite pentru a agresa alte persoane. Se poate vorbi, în aceste cazuri, de o dublă agresiune asupra victimei – o dată prin furtul identităţii şi apoi prin compromiterea ei în relaţia cu ceilalţi.

„De fapt şi atunci când mi s-a spart contul de facebook din cauza acelei fete, s-a luat de mai multe persoane, le-a ameninţat în numele meu, şi apoi când mi-am reluat facebook-ul am primit eu în numele meu ameninţări de la persoanele pe care nici măcar nu le cunoşteam, şi n-am avut ce să fac mi-am cerut scuze, tuturor, am postat şi ceva de genul că, contul mi-a fost spart şi totul s-a rezolvat. Mai greu, dar..." (fată, 17 ani, clasa a XI- a, profil servicii, Bucureşti)

„Mi s-a întâmplat să intre alte persoane pe internet pe contul meu, să se dea drept eu! Să vorbească cu prietenii mei, să înjure! Și până la urmă am rezolvat, am aflat cine era, mi-am schimbat parola, și așa am reușit să nu mai intre nimeni pe cont, să știu decât eu." (fată, 16 ani, clasa a XI-a, profil servicii, București)

6.4.2. Situații sexuale online problematice

Din cele raportate de liceeni, am identificat două categorii principale de situații legate de problematica sexuală. Prima se referă la "conținutul sexual" la care sunt expuși pe Internet, cea de a doua privește "comunicarea sexuală". Conținutul sexual include reclame, imagini, jocuri etc., în timp ce comunicarea sexuală este mai mult despre relații și interacțiuni cu alte persoane.

Situațiile legate de conținutul sexual pe care respondenții le percep ca fiind problematice sau inadecvate sunt adesea asociate cu imagini sexuale sau clipuri video care apar în mod neașteptat pe ecranul computerului sau întâlnite în reclame atunci când vizitează diferite pagini web. Instanțe de conținut sexual au fost semnalate pe toate tipurile de site-uri: platforme de jocuri, de filme, de socializare, de știri etc. Practic, în orice context, fie că e vorba de căutarea de informații pentru școală, de activități de divertisment sau de socializare, tinerii sunt în mod uzual expuși la conținutul cu caracter sexual. Predominant, respondeții au evaluat negativ acest conținut, fie prin ceea ce reprezentă sau pentru că îi deranjează mai degrabă forma intruzivă în care iau contact cu el.

„Ți se întâmplă câteodată să accesezi site-uri cu lucruri, care ție ți se par cam deocheate ptr. tinerii de vârsta ta? *Da, mai sunt reclame stupide.* ***Și asta te deranjează sau chiar te agresează vizual?*** *Da, mă deranjează pentru că îmi pierd timpul ca să le închid, dar nu pot să zic că mă agresează."* (băiat, 18 ani, clasa a XI-a, profil real, mate-info, Brașov)

„Dar ți s-a întâmplat și ție ca atunci când accesezi diferite site-uri, să-ți apară reclame sau imagini, materiale obscene? *Da, asta mi s-a întâmplat și mie. Chiar mă agresează; mi se par jenante. Nu mă afectează pentru că le închid repede, dar mă deranjează."* (fată, 18 ani, clasa a XI-a, profil umanist, filologie, Brașov)

„Am pățit de exemplu să caut un film și în momentul în care am lăsat să se încarce filmul respectiv, mi s-a deschis o altă pagină cu pornografie și eu înțeleg, că am o vârstă, dar un copil mai mic ...; mie mi-a căzut pixul din mână." (fată, 17 ani, clasa a XI-a, profil real, științele naturii, Brașov)

În ceea ce privește amploarea efectului perceput pe care îl are expunerea la conținut sexual, evaluarea tinerilor denotă o atitudine relaxată și minimalizarea situaților. Singura problemă pe care o reclamă ține de diferențierea impactului emoțional în funcție de vârstă.

*„**Crezi că pe site-urile de socializare pe care le foloseşti se discută lucruri care poate nu sunt potrivite pentru tineri?** Poate pentru copii. Pentru tineri, nu stiu ce-ar fi nepotrivit. Se discuta chestiuni controversate sau cu tentă sexuală, cum v-am spus, dar nu e ca şi cum te-ar obliga cineva să te uiţi sau să distribui. Dacă ai un interes să faci asta, găseşti uşor acele materiale şi dacă nu, le primeşti de-a gata."* (băiat, 18 ani, clasa a XII-a, profil real, ştiinţele naturii, Olteniţa, jud. Călăraşi)

„[referitor la conţinutul sexual întâlnit pe Internet] Să zicem că am ajuns la un anumit grad de maturizare şi conştientizare şi să zicem că pot evita problemele astea, dar alţii, mai mici, pot cădea în capcană. Asta-i problema. Sunt copii, care văd fără voia lor." (fată, 18 ani, clasa a XI-a, profil umanist, filologie, Braşov)

Unii dintre respondenţi au fost suficient de deschişi încât să recunoască că accesează intenţionat site-uri dedicate acestor conţinuturi sub impulsul curiozităţii.

***„Intri şi pe site-uri mai deocheate, pe care în general adolescenţii le accesează, măcar şi din curiozitate?** Da, curiozitatea e mare. Mai intru, dar asta nu e o regulă, o obsesie pentru mine. Nu mă mai atrag chestiile astea."* (băiat, 17 ani, clasa a XI-a, profil real, ştiinţele naturii, com. Săcele, jud. Braşov)

Comunicarea sexuală poate să includă de la postări de fotografii provocatoare cu ei înşişi, distribuirea de clipuri video sau site-uri pe grupurile sau reţelele de socializare, la trimiterea de mesaje sau comentarii. Majoritatea celor care au amintit astfel de situaţii au declarat că iniţiativa a fost a altora şi că în general nu le place să distribuie mai departe aceste conţinuturi.

„Imagini sau filmulete cu continut sexual mai apar si pe retele si pe e-mail, dar nu-mi sunt destinate mie, nu sunt personale, le sterg si imi vad de treaba. Nu răspund la astfel de chestii, nici nu le distribui mai departe. Unii dintre colegii mei mai fac asta, dar mi se pare de prost gust. În definitiv, nu mai avem 12 ani să ne impresioneze." (băiat, 18 ani, clasa a XII-a, profil real, ştiinţele naturii, Olteniţa, jud. Călăraşi)

Din punct de vedere al raporturilor dintre părţile implicate, comunicare cu caracter sexual este atât cu persoane cunoscute, dar şi cu străini. Cele mai problematice situaţii sunt cazurile în care la mijloc e vorba de un tip de hărţuire, fetele fiind cele care au povestit că s-au confruntat cu astfel de experienţe în care au fost abordate de băieţi şi/sau bărbaţi care le-au trimis mesaje sexuale sau le-au făcut comentarii. În relatările celor mai multe dintre fetele de liceu care au mărturisit că au trecut prin conjuncturi de tipul acesta, persoana care le-a contactat era din altă ţară.

*"Am primit odată un filmuleţ, dar nici nu m-am uitat. Nu mă interesează, l-am şters imediat şi gata. Internetul e mare, ca şi pe stradă, găseşti tot felul de oameni. Important e să te fereşti de ei şi să nu-i primeşti în casă. **De la cine, prin ce mijloace (reţea de socializare, email etc.) ai primit acest filmulet şi cum ai reacţionat?** Era un englez cred, la vreo 2 ani după ce-mi făcusem cont pe facebook. Ştiu că m-*

am speriat atunci, nu știam ce se va întâmpla, eram încă mică." (fată, clasa a XI-a, profil umanist, Oltenița, jud. Călărași)

În unele cazuri, primirea de conținut sexual nu este urmarea unei interacțiuni cu un alt utilizator, ci a unor atacuri cibernetice cu viruși.

„Nu de la colegi, dar am observat că sunt anumiți viruși care trimit. Intră pe profilul tău și distribuie materiale dubioase în numele tău." (băiat, 18 ani, clasa aXI-a, profil real, mate-info, Brașov)

6.4.3. Interacțiunea cu persoane străine

In această categorie sunt incluse cererile de prietenie de la străini, contactarea din partea străinilor, întrarea în vorbă cu străini, solicitatea de informații personale, întâlnirea cu persoane cunoscute pe Internet. Deși ultima situație le presupune și pe celelalte, cele anterior menționate sunt mult mai frecvente și nu conduc în mod necesar către întâlniri.

Adăugarea de prieteni pe rețelele de socializare este cel mai adesea făcută în urma unei verificări. Cea minimală ține cont de veridicitatea contului de pe care este trimisă cererea de prietenie. Indicii pe care îi folosesc liceenii sunt informațiile pe care le pot culege de pe profilul respectiv sau existența unor contacte comune în listele de prieteni. Unii dintre respondeți au simțit nevoia unei verificări mai riguroase cerând informații de la prietenii comuni despre persoanele avute în vedere. Dacă pentru majoritatea liceenilor autenticitatea profilelor este suficientă, alții își selectează prieteniile virtuale mai riguros, invocând și criteriul intereselor comune.

„Și atunci când dai ok-ul unui prieten și-l accepți, care ar fi criteriul/criteriile de selecție? *În primul rând, îi urmăresc postările și domeniile lui de interes, iar apoi îi vizitez pagina de profil și aflu mai multe informații despre respectiva persoană și, dacă eu consider că am ceva interesant de aflat, sau că pot comunica cu acea persoană, îi dau acceptul.* ***Să înțeleg că acea persoană este un prieten de-al unui prieten de-al tău, cu care ești conectată, ptr. că numai așa i-ai putea vedea postările?*** *Exact. Așa pot să am și încredere, pentru că altfel, mi-ar fi mai greu. Pot cere informații despre acea persoană, prietenului cu care sunt conectată. Am și făcut asta de câteva ori și ne-am cunoscut ulterior, direct, față în față. […] Am mai cunoscut și alte două fete din Brașov, cărora inițial le-am acceptat cererea de prietenie, tot pe Facebook, fiindcă făceau parte din grupul Cenaclului de la Biblioteca din Brașov și postau lucruri extrem de interesante și pe care le-am cunoscut ulterior față în față la ședințele de cenaclu."* (fată, 17 ani, clasa a XI-a, profil umanist, filologie, com. Săcele, jud. Brașov)

O mică parte dintre respondenți consideră că prietenia virtuală trebuie să aibă un minim corespondent în realitate, în sensul în care socializează pe Internet doar cu prietenii din viața de zi cu zi sau cu persoane pe care măcar le-au cunoscut anterior.

„La mine, este exact invers. Întâi cunosc o persoană față în față și, după aia, ne putem împrieteni și pe Facebook. Toți prietenii mei sunt din viața reală." (băiat, 18 ani, clasa a XI-a, profil real, mate-info, Brașov)

Unul dintre elevi a adus în discuție rolul pe care îl are experiența în mediul virtual în preîntâmpinarea situațiilor problematice. Un utilizator mai experimentat și informat asupra pericolelor își însușește o serie de competențe prin care dobândește abilitatea de a identifica și a evita consecințele neplăcute.

„În cazul acesta, se întâmplă să ai și prieteni pe care nu i-ai cunoscut direct, față în față? *Da, da, da. Sunt persoane. Și din România și din afară, dar, cum am zis, i-am vizualizat profilul, am văzut ce persoană e, după cum se afișează, cam ce gusturi și majoritatea persoanelor sunt după gusturi, după muzică și cam așa ne-am întâlnit, să zic.[…] Dacă e să vorbesc cu o fată, pe care nu o cunosc (în viața reală) pe Internet, mă asigur ca profilul să fie cât mai real și adevărul e că, după ce stai mai mult timp pe Internet, în fiecare zi câte puțin, începi să cunoști profilele care sunt false. [...] Am vorbit cu fete numai în mediul online, dar aveam prieteni care erau cu ele în clasă și le cunoșteau în mod real și eram convins că nu au profile false. […] Adevărul e că am un prieten sau mai bine zis amic.. Vorbește cu o anumită fată pe Internet; Ei tot vorbesc de ceva timp, își trimit poze unul celuilalt, dar el nu vrea să-nțeleagă că persoana respectivă nu are un profil adevărat. Probabil e chiar un bărbat în spatele acelui profil. Eu îmi dau seama acum pentru că am fost informat. Se vede de la distanță că ăla e un profil „fake". Eu sper să-și deschidă odată mintea, că n-o să fie prea bine pentru el."* (băiat, 17 ani, clasa a XI-a, profil real, științele naturii, com. Săcele, jud. Brașov)

Din răspunsurile oferite, putem deduce că elevii de liceu și-au dezvoltat acel necesar discernământ care îi face să nu fie creduli și să adopte o atitudine rezervată și circumspectă în situații străine.

Toate aceste filtre menționate mai sus și la care se recurge în relaționarea incipientă cu persoanele străine sunt tot atâtea strategii de a evita întrarea într-o zonă periculoasă și indică felul în care percep, disting și interpretează liceenii cu care am stat de vorbă riscurile asociate interacțiunii virtuale cu necunoscuți.

Contactul cu străini nu este perceput în mod necesar ca fiind riscant sau problematic de către liceeni. Extinderea rețelelor sociale și prietenii noi, cu care să împartă interese și hobby-uri, reprezintă o oportunitate a utilizării rețelelor de comunicare online în general. Cu toate acestea, chiar și cei care încă nu au experimentat contactul online cu persoane pe care nu le cunosc, sunt conștienți de rezultatele sale potential problematice. Respondeții au identificat o condiție primară care transformă comunicarea online cu persoane necunoscute într-un contact riscant: vârsta străinului. Cu alte cuvinte, în timp ce

comunicarea între cei de-o seamă este de obicei percepută ca fiind legitimă sau chiar o oportunitate, contactul cu persoane necunoscute mai în vârstă pare îngrijorătoare.

Temerea elevilor cu privire la "pericolul străinului" se întemeiază pe două caracteristici ale comunicării online: anonimatul şi, în special, posibilitatea de identităţi false. A fi conştient că oricând un străin de pe internet poate fi o persoană care pretinde a fi altcineva este raportată ca o precauţie elementară

6.4.4. Expunerea informaţiilor personale online

Trei domenii principale care ţin de folosirea abuzivă a datelor cu caracter personal sunt menţionate în relatările elevilor: vizibilitatea şi dezvăluirea datelor cu caracter personal, distribuirea de sau tag-uirea în fotografii şi clipuri video şi spargerea conturilor personale.

Pentru a-şi exprima identitatea în lumea digitală, unii dintre elevi împărtăşesc informaţii personale.

Tinerii sunt, în general, conştienţi de faptul că confidenţialitatea informaţiilor cu caracter personal este de mare importanţă ca şi condiţie de siguranţă pe internet. Ei au dezvoltat strategii proprii în funcţie de care expun informaţii despre identitate, date personale, parole etc. Principalul motiv pentru care îşi selectează datele personale pe care le dezvăluie pe Internet îl reprezintă teama că străinii ar putea avea acces la informaţii pe internet care le-ar permite apoi să-i localizeze.

„Informaţiile pe care nu le-ai pus acolo, cum ar fi adresa, nu le-ai pus acolo pentru siguranţa ta sau pentru alte motive? Pentru siguranţa mea în primul rând. Odată ce cineva vede acolo, cum ar fi ca cineva să îmi trimită mie mesaj şi să ştie unde stau, şi eu să nu fiu de acord şi să mă invite la o întâlnire, iar eu să zic că nu. Vă daţi seama, odată ce scrie acolo, el vine fix unde sunt eu...şi pentru siguranţa mea în primul rând." (fată, 18 ani, clasa a XII-a, profil tehnologic, Miroslava, jud. Iaşi)

6.4.5. Utilizarea în exces şi dependenţa de Internet

Tinerii au menţionat destul de des în interviuri problemele legate de utilizarea excesivă a internetului. Mulţi dintre ei au admis că petrec prea mult timp online şi au fost de părere că acest lucru i-ar putea afecta în mod negativ în două moduri. Pe de o parte, le poate provoca anxietate legată de nevoia de a fi permanent conectat şi de a fi mereu cu ochii pe telefonul mobil sau de a verifica conturile pe reţelele de socializare. Pe de altă parte, le produce sentimente de vinovăţie pentru că sunt conştienţi de faptul că ar trebui să acorde mai mult timp unor activităţi necesare - cum ar fi temele - sau asupra unor activităţi mai relaxante. Mulţi au declarat că pierd noţiunea timpului când navighează pe Internet.

Unii dintre respondenţi au recunoscut simptomele asociate dependentei de Internet, cum ar fi privarea de somn, navigarea pe Internet fără un scop anume, impulsul de a verifica telefonul sau de accesa paginile de socializare în mod constant, pierderea interesului pentru alte activităţi şi consecinţe precum oboseala, probleme la învăţătură, conflictul cu părinţii şi cu prietenii.

6.4.6. Gestionarea situaţiilor online problematice

Stategiile de gestionare a situaţiilor neplăcute întâlnite pe Internet menţionate de către respondenţi au fost dintre cele incluse în următoarele categorii:

a) Sprijin pe propria persoană versus sprijin din afară: diferenţa între situaţiile în care tinerii confruntă problemele de unii singuri şi situaţiile în care decid să solicite ajutor în cadrul reţelei lor sociale (părinte, colegi, fraţi, etc.) sau în sfera instituţională (şcoli, linii de ajutor online, consilieri etc.)

*„**Crezi că pe site-urile de socializare pe care le foloseşti se discută lucruri care poate nu sunt potrivite pentru tineri?** Nu cred că există « lucruri care nu sunt potrivite » de discutat, indiferent de vârstă; poate că anumite subiecte au un impact mai mare şi de aceea amânăm să le abordăm, dar cred în libertatea absolută a cuvântului; faptul că nu discutăm despre lucruri nu face respectivele lucruri să dispară. ”* (fată, clasa a XII-a, profil umanist, Bucureşti)

„Da, chiar o prietenă de-a mea a păţit o treabă de genul ăsta. Cineva i-a făcut un cont fals pe o anumită reţea (pe Facebook), a adăugat informaţii false despre ea, creându-i o imagine foarte proastă şi prietena mea a fost foarte afectată. Eu am sfătuit-o să vorbească cu părinţii ei mai întâi şi apoi să meargă la poliţie. Încă nu a reuşit să facă plângerea, dar era foarte şocată. A vorbit cu părinţii ei.” (fată, 17 ani, clasa a XI-a, profil real, ştiinţele naturii, Braşov)

b) Măsuri tehnice proactive: tinerii deseori apelează la tactici cum ar fi blocarea contactelor online, modificarea setărilor de confidenţialitate sau ştergerea conţinuturilor şi a mesajelor. Aceste măsuri, de multe ori, sunt luate în urma unei situaţii neplăcute, iar intenţia este de a evita repetarea ei pe viitor. Un exemplu tipic este schimbarea parolei după ce au avut contul spart.

***“Ai primit mesaje (cuvinte, imagini, video) cu conţinut sexual, violent, sau despre droguri?** Da, pe reţelele de socializare şi pe e-mail. Am raportat paginii. N-a persistat. Tuturor li se întâmplă, dacă sunt foarte prezenţi online.”* (fată, clasa a XII-a, profil umanist, Bucureşti)

“Odată s-a întîmplat să dau parola de la contul de Facebook şi am avut necazuri.Unii care aveau boală pe mine, era să-mi facă probleme la şcoală, a trebuit să-mi schimb contul. Vina mea ca mi-am scăpat parola la un prieten.” (băiat, 18 ani, profil tehnologic, Brăila)

c) Confruntarea cu agresorul: angajarea în confruntări personale, fie față în față, sau online. În faza de prevenire, aceste confruntări sunt în general, non-violente, cu scopul de a evita escaladarea neînțelegerilor. În etapa reactivă, au loc confruntări atât violente cât și non-violente.

d) Strategii combinate: de multe ori o strategie unică nu este suficientă pentru a rezolva problema sau împiedica apariția ei; atunci când o anumită strategie se dovedește a fi ineficientă, tinerii pun la cale o abordare mai complexă, bazată pe o combinație de strategii.

e) Dezangajare: în unele situații, tinerii au decis să nu întreprindă nicio luare de măsuri preventive sau reactive. Minimalizarea, neîncrederea, acceptare sau banalizarea situația au fost motive pentru non-angajament.

"Mi s-a mai întâmplat să-mi vorbească cineva urât sau să-mi trimită mesaje aiurea, dar nu ceva de durată. ***Nu te-ai simțit agresată sau hărțuită vreodată de astfel de mesaje?*** *Nu, nu-i bag în seamă și mă lasă în pace."* (fată, clasa a XI-a, profil umanist, Oltenita)

"Da, am mai dat și de nebuni. Mi s-a întâmplat să-mi ia pozele să le pună cu numele meu și să posteze diverse prostii. ***Cum să le posteze cu numele tău?*** *Adică să facă un alt cont cu numele meu, cu pozele mele și să scrie lucruri neadevărate. Și altor prieteni li se întâmplă asta.* ***Au încercat să te discrediteze, să spună lucruri în numele tău sau despre tine?*** *Da, nu ceva grav, dar până am anunțat pe toată lumea… Și apoi i-am dat mesaj: "Nu te supăra, ești cumva eu și nu știu?". Și, mă rog, până la urmă a șters contul respectiv, n-a durat mult.* ***De ce crezi că se întâmplă asta, de ce fac oamenii astfel de lucruri?*** *A fost un fel de glumă… dar nu știu nici acum cine a făcut-o."* (fată, clasa a XI-a, profil umanist, Oltenița)

„Ți s-a întâmplat pe internet să primești mesaje jignitoare, sau un fel de hărțuire, să se lege cineva de tine? *Da, dar pur și simplu nu am băgat de seamă, am preferat să șterg comentariile. Doar pe facebook puteam să văd cine era persoana, pentru că pe ask poți să dai cu anonim.* ***Și pe facebook de la cine erau?*** *Din școală.* ***Păi și te jigneau sau îți trimiteau lucruri deranjante****? Nu, pur și simplu, acuzată...că sunt într-un anume fel, dar am preferat să nu dau curs.* ***Nu le răspundeai?*** *Nu.* ***Păi și ce făceai? Le ștergeai?*** *Ștergeam mesajul pur și simplu, eventual îi scoteam de la prieteni și atât.* ***Ai spus cuiva? Vreunui profesor, vreunui părinte?*** *Nu, pentru că mai ales la vârsta asta să-i spui unui profesor, nu prea...* ***Și nici prietenilor?*** *Nu, pentru că nu văd rostul, nu sunt lucruri așa importante.* ***Adică nu te-a afectat?*** *Nu, chiar deloc."* (fată, 16 ani, clasa a X-a, profil pedagogic, Iași)

"Și în momentul în care îți apăreau astfel de reclame, te-a deranjat? Ce reacție ai avut? *Am încercat să nu bag de seamă; pur și simplu le-am închis și mi-am continuta activitatea."* (băiat, 17 ani, clasa a XI-a, profil real, mate-info, București)

6.5. Concluzii

Cercetarea noastră indică şi confirmă rezultatele studiilor anterioare despre faptul că lumile online şi offline ale liceenilor sunt interconectate şi bi-direcţionale, cât şi asocierea dintre riscurile online şi offline. La fel ca orice alt mediu social, lumea digitală are impact asupra dezvoltării tinerilor în ceea ce priveşte relaţiile între egali, relaţiile romantice, relaţii părinte-copil, cu şcoala, sexualitatea, identitatea, sănătatea şi moralitatea. La rândul său, contextul de socializare anterioară modelează experienţa problematică.

Construcţia socială a riscului din mediul online. Cinci surse principale modelează percepţia liceenilor despre ceea ce este problematic pe Internet: (1) experienţele online - atunci când aceştia se confruntă cu o situaţie problematică şi în consecinţă, îşi ajustează definiţia pe care o au despre risc; (2) experienţele la mâna a doua sau indirecte - uneori chiar mediate - experienţă care este parte a culturii mediului lor de egali - atunci când îşi definesc riscurile bazându-se pe experienţele împărtăşite de prieteni; (3) îngrijorările părinţilor exprimate sub formă de sfaturi precum şi de restricţii; (4) acţiunile de conştientizare privind pericolele de pe Internet la care au asistat în cadrul şcolii - de exemplu iniţiative privind siguranţa online ale poliţie sau ale unor organizaţii; şi (5) reprezentările din mass-media - de obicei ştiri senzaţionale despre consecinţele nocive ale riscurilor online care le influenţează atitudinile şi cunoştinţele atât direct cât şi indirect (prin intermediul colegilor şi a părinţilor).

Percepţia despre riscuri se formează la intersecţia dintre cunoştinţe/informaţii, opinii şi judecăţi. De exemplu, adolescenţii liceeni par să construiască un discurs în care conţinutul sexual face parte dintr-o serie mai mare de conţinuturi nedorite la care sunt expuşi pe Internet şi că, totodată, este o situaţie cu care te confrunţi inevitabil pe Internet şi pe care trebuie să o suporţi şi să o gestionezi. Această percepţie se datorează, pe de o parte, alfabetizării precare în ceea ce priveşte abilităţile de căutare web şi pe de altă parte, faptului că folosesc platforme online ca site-uri de jocuri şi video-streaming ce sunt mai predispuse la a conţine reclame de tip pop-up-uri, viruşi şi videoclipuri sexuale încorporate. Elevii cu care am discutat recurg de asemenea la discursul conform căruia copiii mai mici sunt mai expuşi şi mai vulnerabi la conţinutul nedorit, inclusiv de natură sexuală. În fapt, elevii au proiectat o vulnerabilitate mai mare asupra utilizatorilor mai tineri şi au manifestat îngrijărare pentru cei mai tineri din jurul lor. Acest lucru pare să contribuie la reprezentare că, odată cu vârsta, creşte nivelul de rezilienţă faţă de conţinutul nedorit.

Rezultatele privind conştientizarea diferitelor riscuri arată că diferenţele de vârstă şi sex contează în modul în care experienţe online negative sunt construite social ca fiind problematice. În general, putem observa că în timp ce la vârste mai mici au avut tendinţa să se bazeze pe reprezentările părinţilor despre riscuri, la vârsta adolescenţei şi-au dezvoltat o conştientizare a problemelor pe cont

propriu sau influenţate de experienţa şi informaţiile de la egali. Mai mult decât atât, unele riscuri sunt în mod clar de gen, adică sunt social construite ca afectând mai mult fetele decât băieţii.

Conţinutul sexual şi conţinutul nedorit în general este de asemenea perceput în mod diferit în funcţie de vârstă. La vârste mai mici conţinut sexual a avut un impact mai serios, fiind perceput drept şocant, în timp ce la vârsta adolescenţei se normalizează prezenţa conţinutului sexual nedorit, ca ceva ce a devenit obişnuit.

Perceperea de către tineri a riscurilor este, în general, strâns legată de abilităţile lor digitale şi vârsta lor. Odată cu vârsta, au dobândit o mai bună cunoaştere a mediului digital şi, uneori, sunt în măsură să distingă între diferitele riscuri, cu toate că acest lucru nu garantează capacitatea lor de a scăpa de ele.

Gestionarea situaţiilor online problematice are un aspect preventiv şi unul reactiv (coping). De multe ori, tinerii au învăţat din experienţele anterioare şi au început să adopte măsuri preventive în urma confruntării cu o situaţie neplăcută. După evaluarea eficacităţii unor strategii de reacţie, tinerii au învăţat cum să evite recurenţa situaţiilor problematice în viitor. De aceea, copingul reactiv şi comportamentul preventiv ulterior sunt legate.

Măsurile preventive sunt strâns legate de gradul de conştientizare a situaţiilor online problematice. Acestă conştientizare a situaţiilor online potenţial problematice motivează tinerii să se gândească la modalităţi de a evita experienţele negative şi le înlesneşte luarea unor decizii informate asupra măsurilor de precauţie şi de prevenire pe care să le adopte.

În cele din urmă, dat fiind faptul că gradul de conştientizare a situaţiilor online problematice informează alegerile şi practicile pe care le adoptă pentru a preveni astfel de situaţii, modul în care tinerii înţeleg diferitele riscuri specifice are implicaţii relevante de politică: este important ca în demersul de creare a unui cadru care urmareşte atât dezvoltarea abilităţile lor digitale cât şi conştientizarea riscurilor şi a consecinţelor, să se cunoască şi să se pornească de la modul în care problematizează ei situaţiile online, iar unul din obiectivele principale să vizeze dezvoltarea capacităţii lor de a-şi lua măsuri preventive eficiente.

Referinţe bibliografice:

Laszlo, Éva, Tokes, Gyongyver. *Ameninţările în spaţiul online şi strategiile de coping ale tinerilor din România*. Revista română de sociologie, serie nouă, anul XXIV, nr. 5–6, p. 410–425, Bucureşti, 2013

Livingstone, S, Haddon, L. *EU Kids Online: Final report*. LSE, London: EU Kids Online, 2009

Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., and Ólafsson. *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings*. LSE, London: EU Kids Online, 2011

Organization for Economic Co-operation and Development, OECD. *The Protection of ChildrenOnline: Risks faced by children online and policiesto protect them*. 2011 http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=dsti/iccp/reg(2010)5/final&doclanguage=en

Smahel, D., Wright, M. F. (eds). *Meaning of online problematic situations for children. Results of qualitative cross-cultural investigation in nine European countries.* London: EU Kids Online, London School of Economics and Political Science, 2014

Răcătău, Ioana-Maria. *A creşte într-un mediu virtual bazat pe risc: adolescenţi şi pericole online între bariere protective şi formarea identităţii. O analiză trans-naţională cu accent pe România*. Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2013

Velicu, Anca. *Bullying-ul online şi ofline: victime versul agresori*. Revista română de sociologie, serie nouă, anul XXV, nr. 1–2, p. 19–36, Bucureşti, 2014